

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

Α. ΠΕΡΝΑΡΗΣ, ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΙΑΝΘΗΣ, ΗΡΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ,
ΣΑΒΒΑΣ ΠΑΤΣΑΛΙΔΗΣ, Λ. ΚΕΦΑΛΛΗΝΟΣ, ΝΙΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ,
ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ, ΠΑΤΡΟΚΛΟΣ ΨΤΑΥΡΟΥ, Κ. ΓΙΑΓΚΟΥΛ-
ΛΗΣ, ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ, Γ. ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ

ΜΝΗΜΗ ΑΝΤΗ ΠΕΡΝΑΡΗ

246 - 247

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνος εκδότης: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Άνδροκλέους 2, Λευκωσία, Τηλ. 65900

Εκπρόσωπος για την Ελλάδα: ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ
Μεσογίας 10, Αθήνα (607) Τηλ. 7700174

Ετήσια συνδρομή	Κ\$2.000 μίλε
Ετήσια συνδρομή δια βιβλιοθήκες, σχολεία, οργανισμούς	€4.000 μίλε
Ετήσια συνδρομή έξωτερικού	300 δραχμές ή \$12 (δολλλάρη)
Τιμή Τεύχους	€0.300 μίλε
Τιμή διπλοῦ τεύχους	€0.600 μίλε

Τα χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. Κλισὲ καὶ φωτογραφίες ἐπιστρέφονται.

100 ἀνάτυπα πρὸς δύο λίρες τῆ σελίδα πληρώνονται ἀπὸ τὸν συγγραφέα στὸν τυπογράφο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α. ΠΕΡΝΑΡΗΣ: Τέσσερα ἀνέκδοτα ποιήματα	107
Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ: Μὲ τὸν Α. Περνάρη φιλικὲς κουβέντες	108
Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ: Ἐπιγραμματα (μετ. Α. Περνάρη)	109
Α. ΠΕΡΝΑΡΗΣ: Κύπρος Χρυσάνθη	117
ΗΡΟΣ Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ: Κυτάζω	118
ΣΑΒΒΑΣ ΠΑΤΣΑΛΙΔΗΣ: Ἀποχαιρετισμὸς τῆς Κερύνειας	125
Α. ΚΕΦΑΛΛΗΝΟΣ: Α. Περνάρη «Ἀναδρομὲς»	126
ΝΙΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ: Δημοσιεύματα Α. Περνάρη καὶ πληροφορίες γιὰ τὸν ἴδιο ἰστό περιοδικὸ «Πάφος» (1935—1947)	127
	132

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ: Μελεῆ Νικολαΐδη: Χαιρετισμὸς στὸν Σάββα Χρίστη — Πατρ. Σταύρου: Παρουσίαση Σπ. Βασιλείου — Κ. Γιαγκουλλῆ: Γιὰ ἓνα ποίημα τοῦ Καρνέρα — ΑΠΟ ΤΟ ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ — Θ. Θεοχάρους: Κ. Χρυσάνθη «Ἀπὸ τὶς ἀφηγήσεις ἐνὸς Κυπρίου αἰχμαλώτου», Ν. Παναγιώτου «Κύπρος Χρυσάνθη «Βιβλιογραφία» — ΕΚΘΕΣΕΙΣ — Πάτρ. Σταύρου: Σύγχρονοι Ἕλληνες Ζωγράφοι, Στ. Κατσελλῆ: Ἐκθεση Κ. Ἰωακείμ — ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ — Κ. Προυσιῆ: Ἄγγ. Σικελιανοῦ «Γράμματα στὴν Ἄννα» — Κ. Χρυσάνθη: Ἄπ. Σαχίνη «Ἡ ἀφηγηματικὴ πεζογραφία τοῦ Πέτρου Χάρη» — Γ. Προδρόμου: Κ. Χρυσάνθη «Ἀπὸ τὶς ἀφηγήσεις ἐνὸς Κυπρίου αἰχμαλώτου» — Κ. Χρυσάνθη: Μ. Τσιάμη «Συντομογραφίες», Σ. Λοιζίδη «Ἄτυχη Κύπρος», Ἰακ. Κυθρεώτη «Ἐθνομάρτυρας Κυπριανός», Ναδ. Δημητρίου «Ταξίδι στὴ νοσταλγία — ΤΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΟ — ΓΕΝΙΚΑ — ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ — ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ — ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ.

δεσμὸς οὐνδεσμος

ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ ΑΔΕΛΦΟΣΥΝΗΣ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ, ΤΑΚΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ, ΟΛΓΑ ΒΟΤΣΗ, ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΙΑΚΟΣ, ΠΙΤΣΑ ΓΑΛΑΖΗ, ΔΙΑΛΕΧΤΗ ΖΕΥΓΩΛΗ—ΓΛΕΖΟΥ, ΖΩΗ ΚΑΡΕΛΛΗ, Ν. Δ. ΚΑΡΟΥΖΟΣ, ΡΗΝΑ ΚΑΤΣΕΛΛΗ, ΓΙΩΡΓΗΣ ΚΟΤΣΙΡΑΣ, ΙΑΚ. ΚΥΘΡΕΩΤΗΣ, ΧΡΙΣΤΟΣ ΜΑΛΕΒΙΤΣΗΣ, ΜΙΧ. Ι. ΜΑΡΑΘΕΥΤΗΣ, ΚΩΣΤΑΣ Π. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ, ΚΩΣΤΑΣ ΜΟΝΤΗΣ, ΝΙΚΟΣ ΟΡΦΑΝΙΔΗΣ, Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, ΘΕΟΔ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, ΜΙΧ. ΠΑΣΠΑΡΔΗΣ, Ν. Γ. ΠΕΝΤΖΙΚΗΣ, ΠΑΝ. ΠΕΡΣΙΑΝΗΣ, ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΠΛΗΣΗΣ, ΚΩΣΤΑΣ Ε. ΤΣΙΡΟΠΟΥΛΟΣ, ΠΑΝ. ΦΩΤΕΙΑΣ, ΑΝΔΡΕΑΣ ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ, ΠΕΤΡΟΣ ΧΡΟΝΙΑΣ, ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Προμετωπίδα
Ν. ΧΑΤΖΗΚΥΡΙΑΚΟΥ—ΓΚΙΚΑ
ΕΥΘΥΝΗ 1981

Υπεύθυνος κατὰ τὸν νόμον: δρ Κ. Χρυσάνθη.

Τύποις: Τυπογραφεία - Λιθογραφεία «ΘΕΟΠΡΕΣ» ΛΤΔ., Τηλ. 44940 - 48883

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΙΜΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Υπεύθυνος: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΚΑ' |

ΜΑΡΤΗΣ – ΑΠΡΙΛΗΣ 1981

| ΑΡ. 246–247

ΤΕΣΣΕΡΑ ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Ο ΧΡΕΩΣΤΗΣ

Γιατί να φοβηθῶ τὸ θάνατο
μιά καὶ τίποτε πιά δὲν ἔχει νὰ μοῦ πάρη;
Ἔχει μονάχα νὰ μοῦ δώση
γιὰ νὰ ξοφλήση ὅ,τι μοῦ χρωστάει
ἀπ' τὸν καιρὸ ποῦ βρέθηκα στὸν «Κόσμο»:
ἔχει νὰ μοῦ δώση τῆ γαλήνη τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ κορμιοῦ.

1973

* * *

ΠΟΥ ΝΑΞΕΡΑΝ

Ἦρες ἀπ' τὸ παράθυρο κυτάζω στὸ ἄπειρο.
Ἔξω ὄργασμός Ἔνοιξης. Παντοῦ πεθυμιά τοῦ καρποῦ τ' ἀπαγορευμένου
δέντρου, παντοῦ ὀσμὴ ὀχείας. Ἐκεῖ οἱ ἄνθρωποι νοιώθουν ὁ ἄντρας
ἄντρας κ' ἡ γυναίκα γυναίκα, χωρὶα μὰ πάντα ἓνα γιὰ τὴ δημιουργία.
Μιὰ ἀπορία: πῶς μπορῶ νὰ κάθομαι τόσες ὥρες χωρὶς νὰ κάνω τίποτε;
τὸ βιβλίο ἀνοιχτὸ στὰ γόνατα χωρὶς νὰ γυρίζω σελίδα νὰ μὴ κρένω
σὰν μοῦ μιλᾶνε.
Ποῦ νάξεραν πόσο Φῶς καὶ πόση Ἔνοιξη ἔχει τὸ κενὸ ποῦ ἀντικρύζω,
πόσο βαθιὰ μοῦ μιλᾶ, πόσα μοῦ ἀποκαλύπτει! Ἐγὼ ὅμως ξέρω.
Καὶ ξέρω ἀκόμη πῶς αὐτὸ μονάχα μπορεῖ νὰ ἐπουλώση τῆς πληγῆς
ποῦ μ' ἄνοιξε ἐβδομηντάρχρονη ζωὴ.
Μὰ πῶς νὰ τὸ πῶ στοὺς ἄλλους ποῦ δὲ θὰ μὲ νοιώσουν, ἀφοῦ προσπαθοῦν
μὲ τὸν κουβὰ νὰ βγάλουνε τᾶστρα ἀπ' τὸ πηγάδι;

1974

* * *

ΠΕΛΟΙΟΣ ΦΟΒΟΣ

Τώρα ποῦ μὲ πήρανε τὰ χρόνια,
τώρα ποῦ τὸ βράδι σκέφτομαι πῶς ἴσως δὲ θὰ ξυπνήσω τὸ πρωὶ
ἢ, ποῦ τὴν αὐγὴ, ἐνῶ κυτῶ τὸ θάμα τοῦ ἡλίου ποῦ ἀνατέλλει,
σκέφτομαι πῶς ἴσως δὲ θὰ προφτάσω νὰ τόνε δῶ νὰ βασιλεύη,
τώρα νοιώθω τὸ φόβο γιὰ τὸ θάνατο τόσο γελοῖο
ὅσο καὶ τὸ φόβο τῶν παιδιῶν γιὰ ἓνα σαμιαμίδι.
Τώρα γελῶ καὶ κοροϊδεύω τὴν παλιὰ μου ἀδυναμία
καὶ νοιώθω δυνατὸς ν' ἀντικρύσω τὸ μοιραῖο μὲ τὸ μεϊδιάμα στὰ χεῖλη.

“Όλα είναι μιὰ περιφερειακὴ κίνηση.
 Τὸ αἷμα μέσα μας ρέει σὲ μιὰν ἑλλειπτικὴ τροχιά.
 Ἐμεῖς κινούμαστε μὲ τὸν ἴδιο τρόπο
 κρατημένοι χέρι μὲ χέρι μὲ τὸ θάνατο
 ἀπ’ τὴ στιγμή πού θά κοπῆ ὁ ὀμφάλιος λῶρος.
 Ἡ γῆ περιφέρεται κρατημένη χέρι μὲ χέρι μὲ τὸν ἥλιο
 ὡς τὴν ὥρα τοῦ θανάτου τῆς πού κανεὶς δὲν τὴ Ξαίρει.

1974

* * *

ΟΙ ΤΥΦΛΟΙ ΤΟΥ ΣΗΜΕΡΑ

Οἱ σαρδέλες κ’ οἱ κομπόστες καυγαδίζανε μέσ’ ἀπ’ τὰ τενεκεδάκια
 τους ποιὲς ζήσανε καλύτερα κάτω ἀπ’ τὴ δικτατορία τῆς βιομηχανίας.

Οἱ πρῶτες ἦταν περήφανες γιὰ τὸ ἀλάτι πού τις κρατοῦσε στὴ ζωὴ
 κ’ οἱ δευτέρες γιὰ τὴ Ζάχαρη πού τοὺς γλύκαινε τὰ καταπότια τῆς σκλα-
 βιδᾶς.

Οἱ πρῶτες γιατί ἀνοίγανε τὴν ὄρεξη τῶν χρυσοκάνθαρων καὶ τῶν
 βουτυρόπαιδων κ’ οἱ δευτέρες γιατί εἶχανε τὴν τιμὴ νὰ κάνουν τὴν ἀπόλυση
 στὴν ἱεροτελεστία τοῦ γεύματος.

Δὲ νοιάζονταν πὼς ἦταν ὁμοιοπαθεῖς, συμπιεσμένες κ’ οἱ μὲν κ’ οἱ δὲ
 σὲ σκοτεινοὺς τάφους μὲ ἐπιγράμματα πού λέγανε made in England ἢ
 made in Spain ἢ made in U.S.A.

Ἀπὸ πάνω ὁ οὐρανὸς χλεύαζε τὰ κονσερβαρισμένα δημοκρατικὰ ἰδε-
 ῶδη πού χωνεύουν οἱ μωροὶ χωρὶς νὰ σκέφτονται τὰ συντηρητικὰ πού ἀρ-
 γὰ ἢ γρήγορα θὰ χαλάσουνε τὰ στομάχια τους ἀνεπανόρθωτα.

1975

Α. ΠΕΡΝΑΡΗΣ

ΜΕ ΤΟΝ ΑΝΤΗ ΠΕΡΝΑΡΗ

ΦΙΛΙΚΕΣ ΚΟΥΒΕΝΤΕΣ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ ΗΜΕΡΩΝ ΜΑΣ

Ἐρατὲς οἱ σκέψεις γιὰ τὰ γράμματα
 ὅταν ἀνθίζουν οἱ φίλες στὸ κουρασμένο ἀπόγευμα.
 Μετρᾶς ὀνόματα χωρὶς κακία τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν συναλλαγῶν
 καὶ καταγράφεις μὲ χαμόγελο τὸν ἔπαινο
 σὰν χᾶδι στὸ κεφάλι πρωτογιοῦ.
 Κάλλιο τὸ λάθος τῆς χαρᾶς καὶ τῆς φιλίας.
 Ἡ κρίση ἄς μένει στὸ Θεὸ καὶ στὰ ταχυδρομεῖα τῶν ἄλλων.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΑΝΤΗΣ ΠΕΡΝΑΡΗΣ*

Ο θάνατος κλείει ένα κύκλο στη ζωή του ανθρώπου κι' ανοίγει ένα δεύτερο, όπου η ματιά κοιτάζει ανεπηρέαστα τὸ βίο καὶ τὴν πολιτεία αὐτοῦ πού χάθηκε. Τὸ ἔργο στὴν πραγματικότητα συμπληρώνεται ὥστε νὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ δεῖ σὰν σύνολο (τὰ προτερήματα καὶ τὰ ἐλαττώματα, τὶς τάσεις καὶ τοὺς τομείς πού ἐξυπηρέτησε), μὲ τὴν εὐχέρεια πού δίνει μιὰ τελειωμένη πορεία. Καὶ ὅπως δὴ ποτε ἔχει κανεὶς πολὺ λιγώτερες ψυχολογικὲς—κοινωνικὲς δεσμεύσεις κατὰ τὴν ἐπόπτευση αὐτῆ τοῦ ἔργου.

Ὁ Ἄντης Περνάρης, φιλολογικὸ ψευδώνυμο τοῦ δάσκαλου Ἀνδρέα Παυλίδη, ἔνα ψευδώνυμο πού ὑπερίσχυσε καὶ γι' αὐτὸ παραμέρισε τὸ πραγματικὸ ὄνομα, δὲν βρίσκεται πιά μαζί μας σ' αὐτὸ τὸν ἐπίγειο κόσμο. Πλήρεις ἡμερῶν, σὲ ἡλικία 77 χρόνων, μὲ ἔργα πιά ἀπόλυτα τελειωμένα, ἀνεχώρησε. Μᾶς ἄφησε τὸν ποικίλο λόγο του ὁ ὁποῖος ἀκούστηκε στὴ διάρκεια μεγάλου χρονικοῦ διαστήματος, σὲ πολὺ ἐνδιαφέρουσες ἐποχὲς τοῦ κυπριακοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου. Τὰ κατ'ἀλοῖπα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ «Φιάσκο», μᾶλλον ἀποτελοῦν δημοσιεύσεις ἐδῶ κι' ἐκεῖ πού δὲν κωδικοποιηθήκανε σὲ βιβλίο. Καὶ πού ἐλπίζουμε μελλοντικὰ νὰ τ' ἀνθολογήσουν καὶ νὰ τὰ ἐκδόσουν.

Δυστυχῶς λείπει ἡ φιλολογία τοῦ λογοτεχνικοῦ κυπριακοῦ λόγου. Δὲν δρῆκε ἀκόμα τοὺς ἑραστές της, ὥστε νὰ μᾶς δώσει συγκεντρωμένα τὶς ἀπόψεις καὶ ἐκτιμήσεις κατὰ καιροὺς τῶν διαφορῶν ἔργων καὶ νὰ βοηθήσει ἔτσι τὶς τελικὲς ἀποτιμήσεις.

* * *

Τὸν πρωτογνώρισα στὸ παλιὸ του σπιτί, ἓνα παλιὸ λευκωσιάτικο σπιτί μὲ τὰ πολὺ μεγάλα δωμάτια καὶ τὸν πολὺ μεγάλο κυπριώτικο «ἡλιακὸ», τόσο δροσερὸ στὶς ζεστὲς μέρες τοῦ κυπριακοῦ καλοκαιριοῦ. Ἐκεῖ στὸ γραφεῖο του ξεχώριζε ἓνα ἀγαλματάκι πού λέγεται «Ἐξακανθούμενος». Ὁ Περνάρης τὸ ἀγαποῦσε πολὺ. Ὁ Ἐξακανθούμενος συμβόλιζε γι' αὐτὸν τὴν αἰώνια προσπάθεια. Κι' ὁ Περνάρης πίστευε στὴν ὑψηλὴ ἰδέα τῆς συνεχοῦς προσπάθειας. Στὸ γραφεῖο του ἐπίσης δέσποζε ἀνάμεσα στὶς στίβες τῶν βιβλίων καὶ τῶν περιοδικῶν ἓνα μικρὸ κεφάλι τοῦ Παλαμᾶ σὲ σκοῦρο χρώμα, μιὰ φωτογραφία τοῦ Δημήτρη Λιπέρτη, πνιγμένου σ' ἓνα ἐξαίσιον εὐτυχισμένο πλατὺ γέλιο. Ἀργότερα στὸ νέο του σπιτί, τὸ τελευταῖο, ἐπίσης παλιὸ λευκωσιάτικο, ἐκτὸς ἀπὸ ὅσα ἀνάφερα, προστέθηκαν δυὸ πίνακες τοῦ ζωγράφου Ἄνθη, ὁ Παλαμᾶς κι' ὁ Καθάφης, καὶ ἓνα σκίτσο τοῦ Βάρναλη, ὅπλα σὲ δυὸ καθρωμένα διπλώματα, τὸ ἓνα γιὰ συνολικὴ προσφορά καὶ τ' ἄλλο ἀπὸ τὴν Ἑθνικὴ Ἑταιρεία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν Κύπρου πού τὸν ἀνακήρυξε ἐπίτιμο πρόεδρό της.

Καὶ πραγματικὰ ἡ συνεχὴς προσπάθεια, ὁ Παλαμᾶς κι' ὁ Λιπέρτης ὑπῆρξαν οἱ μεγάλες προσηλώσεις κι' ἀγάπες τοῦ Περνάρη, μὲ λιγώτερες προτιμήσεις στοὺς Βάρναλη καὶ Καθάφη. Ἡ προσπάθεια γιὰ συνεχῆ ἀγώνα φαίνεται κι' ἔλας ἀπὸ τὶς δραστηριότητές του. Ὅθ᾽ ἀρούμε τὰ πράγματα μὲ κάποια σειρά, χωρὶς αὐτὸ ἄμως νὰ δηλώνει ἀξιολόγησιν τῶν δραστηριοτήτων.

Ἡ δημοσιογραφία καὶ ὡς ἔργο μὲ ἐπαγγελματικὸ τόνο, καὶ κάποτε - κάποτε ὡς πάρεργον, ἔχει ξεχωριστὰ ἐλκύσει τὸν Περνάρη. Σ' αὐτὴν πραγματικὰ θυσίασε ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ ἑαυτοῦ του, φροντίζοντας εἰδικὰ νὰ τὴν ἐξασκήσει εὐσυνείδητα, τίμια καὶ θαρραλέα. Ἡ προχειρότητα, οἱ ἐπαμφοτερισμοί, τὸ διπλὸ παιγνίδι,

* Μεταδόθηκε ἀπὸ τὸ ΡΙΚ στὴν ἐκπομπὴ «Θέματα Λόγου καὶ Τέχνης» στίς 5 Φλεβ. 1981

δὲν τὸν κέρδισαν ποτέ, γι' αὐτὸ ἐρχόταν συχνὰ καὶ σὲ σύγκρουση μὲ τὶς διευθύνσεις γιὰ νὰ μὴ ὑποχωρεῖ σὲ θάρος τῶν ἀρχῶν τοῦ καὶ τοῦ πραγματικοῦ δημοσιογραφικοῦ συμφέροντος. Στὴν ἐφημερίδα δούλεψε σὰν ἀρχισυντάκτης, διευθυντής, ὑποδιευθυντής. Κυρίως τὸν ἐνδιέφερε τὸ λογοτεχνικό—καλλιτεχνικό σχόλιο. Τῆ σχετικῆ στήλη, ποὺ δὲν ἦταν ἀπλῶς πληροφοριακὴ γιὰ λογοτεχνικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ κίνηση, κατόρθωσε νὰ τὴν ἀνεβάσει σὲ ὑψηλὸ σημεῖο καὶ νὰ τὴν ἐπιβάλλει στὴν κυπριακὴ δημοσιογραφία. Τοῦτο δὲν εἶναι μόνον συμφέρον γιὰ τὴν ἐφημερίδα, ποὺ ὀφείλει νὰ πληροφορεῖ καὶ νὰ κατατοπίζει γιὰ ὅλα. Ἰδιαίτερα, τοῦτο ὠφέλησε τὴ λογοτεχνία γιατί γινώριζε στὸ πολὺ κοινὸ ἔργα κι' ὀνόματα τοῦ κυπριακοῦ καὶ τοῦ εὐρύτερου ἑλλαδικοῦ πνευματικοῦ κύκλου. Στὰ πρὸ παλιὰ μάλιστα χρόνια ποὺ δὲν ὑπῆρχε τὸ ραδιόφωνο καὶ πολὺ σπάνια ἔφτανε ἐδῶ τὸ ἑλλαδικὸ λογοτεχνικὸ ἔντυπο, ἢ εἰδικὴ αὐτὴ στήλη (ἴσως καὶ τῶν ἄλλων ἐφημερίδων ποὺ υἱοθέτησαν τὴν πνευματικὴ αὐτὴ ἐπιθεώρηση) ἀποτελοῦσε τὸ μοναδικὸ δῆμα γιὰ ν' ἀκουστεῖ ἢ φωνῆ τοῦ λογοτέχνη καὶ νὰ διαφημιστεῖ μὲ τὸν πρέποντα τόνο τὸ ἔργο του. Αὐτὴ τὴν «Πνευματικὴ Ἐπιθεώρηση» κράτησε στὴν ἐφημερίδα «Ἐλευθερία» γιὰ πολλὰ χρόνια, καὶ ὕστερα σὲ ἄλλη ἐφημερίδα. Ἀλλὰ καὶ τὸ χρονογράφημα ἰδιαίτερα τὸν ἀπασχόλησε σὲ διάφορες ἐφημερίδες (Ἡμερησία Νέα, Πρωΐα, Κυπριακὸν Μέλλον, Πάφος, Κόσμος καὶ προπαντὸς Ἐλευθερία). Τὸ χρονογράφημα, ἕνα παραλογοτεχνικὸ εἶδος, τὸ ἐξυπηρετήσανε πολλοὶ συγγραφεῖς καὶ δημοσιογράφοι. Ὁ ἴδιος ὁ Περνάρης, ἔχει γράψει ἕνα σύντομο ἄρθρο στὴ «Φιλολογικὴ Κύπρο» τοῦ 1960, σχετικὰ μὲ τὸ κυπριακὸ χρονογράφημα, τὶς τάσεις του, τοὺς συγγραφεῖς του. Στὸ ἄρθρο αὐτὸ φαίνεται πόσο ἐλκυστικὸ γιὰ τὸ πλατὺ κοινὸ εἶναι τὸ χρονογράφημα ὥστε νὰ ἐπιστρατευτοῦν τόσα ὀνόματα. Ἡ Ἀθήνα ἀσφαλῶς μᾶς τὸ ἐπέβαλε. Ὁ ἀναγνώστης χαιρόταν αὐτὴ τὴν πολὺ γρήγορη πινελιά, τὴν ἐφήμερη, ποὺ διέγραφε τὸ χρονογράφημα ἀνάμεσα στὶς εἰδήσεις, τὶς διαφημίσεις καὶ τὰ σχόλια τῶν δημοσιογραφικῶν ἐντύπων. Ὁ Περνάρης ἔγραψε πάνω ἀπὸ χίλια χρονογραφήματα μὲ ποικίλο περιεχόμενο. Ὑψηλὴ λογοτεχνικὴ χροιά κοιτοῦσε νὰ δώση στὸ εἶδος αὐτό: Τῶνοιθε σὰν μιὰ εὐκαιρία γιὰ νὰ συνηθίσει τὸ πλατὺ κοινὸ στὸ καλὸ καὶ νοικοκυρεμένο κείμενο καὶ νὰ χει ἀπαίτηση. Ἄν τοῦτο συνδυαστεῖ μὲ τὴν «Πνευματικὴ Ἐπιθεώρηση» ποὺ ἐπέβαλε στὸν τύπο, δίκαια πρέπει νὰ τοῦ ἀναγνωριστεῖ ἡ μεγάλη συμβολὴ του στὴν προβολὴ τῆς λογοτεχνίας ἐδῶ στὴν Κύπρο. Τονίζουμε τὴ σημασία τῆς «Πνευματικῆς Ἐπιθεώρησης» προπαντὸς στὴν ἐποχὴ ποὺ μήτε λογοτεχνικὸ περιοδικὸ κυκλοφοροῦσε στὴν Κύπρο καὶ μήτε δημοτικὲς ἢ σχολικὲς διδλιθθῆκες ὑπῆρχαν νὰ ἐξυπηρετοῦν τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ εἰδικὰ ἀσχολοῦνταν μὲ τὰ γράμματα.

Βέβαια καὶ τὸ πολιτικὸ ἄρθρο καὶ σχόλιο ἐξυπηρετήσε μὲ παλμὸ ὁ Περνάρης. Στὴν ἀπογευματινὴ ἐφημερίδα «Κόσμος», ποὺ διευθύνε ὁ ἴδιος, ὅλο τὸ πολιτικὸ θάρος ἔπεφτε στοὺς ὤμους του. Πολὺ πρὸ παλιὰ, τὴ δεκαετία 30—40, μὲ ψευδώνυμο ὑπόγραφε ἄρθρα στὶς ἑβδομαδιαίαιες ἐφημερίδες καὶ ἀργότερα στὶς ἡμερησίαιες. Δὲν μπορούσε ἐνυπόγραφα νὰ μιλά στὸν τύπο, γιατί οἱ ἀποικιοκρατικὴ κυβέρνησις δὲν ἐπέτρεπε στοὺς δασκάλους ν' ἀσχολοῦνται μὲ τὴν πολιτικὴ.

Παράλληλα μὲ τὸν ἡμερησίου τύπου τράθηξε τὸν Περνάρη κι' ὁ περιοδικὸς τύπος. Ἡ «Φιλολογικὴ Πάφος» ἀποτελοῦσε τὸ ἐκφραστικὸ ὄργανό του στὸν καθαρὰ λογοτεχνικὸ—φιλολογικὸ τομέα. Ὁ περιοδικὸς τύπος τότε ἀντιπροσωπευόταν μόνον ἀπὸ τὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» τῶν Κώστα Προυσιῆ, Ἀντώνη Ἰντιάνου καὶ Νίκου Κράνιδιώτη. Ἡ «Φιλολογικὴ Πάφος» ἐμφανίστηκε γιὰ νὰ ἐκαστοποιήσει

ἄλλες λογοτεχνικές ἀρχές παρά ἐκεῖνες τῶν «Κυπριακῶν Γραμμάτων» μὲ πρωταγωνιστὲς τοὺς Δημήτρη Λιπέρτη, Ἄντη Περνάρη, Λοῖζο Φιλίππου, Γεώργιο Μαρκίδη.

Τὸ μηνιαῖο αὐτὸ περιοδικὸ ἔζησε κάμποσα χρόνια κι' ἀνάλαβε φιλολογικοὺς ἀγῶνες στὸν τόπο μας μὲ ἀρκετὴ συνέπεια. Μὲ τὴν εὐκαιρία δίνουμε μιὰ ἐξήγηση: Στὸ περιοδικὸ αὐτὸ φαίνεται σὰν διευθυντῆς ὁ ἀείμνηστος Λοῖζος Φιλίππου, συγγραφέας καὶ δημοσιογράφος μὲ κύρος, ἐνῶ πραγματικὸς διευθυντῆς ἦταν ὁ Περνάρης. Δὲν μποροῦσε ὅμως νὰ ἀναγραφεῖ τὸ ὄνομά του, γιατί ὁ Κυπριακὸς νόμος ἀπαγόρευε σὲ δάσκαλο νὰ γὰν ὑπεύθυνος ἡμερήσιου ἢ περιοδικοῦ ἐντύπου. Στὴ «Φιλολογικὴ Πάφο» ὁ Περνάρης δημοσίευσε ἀρκετὸ ἔργο. Ἐξχωριστὴ σημασία εἶχε πάλι τὸ σχόλιο καὶ τὰ διδλοκριτικὰ δημοσιεύματά του. Δὲν μποροῦμε νὰ μὴν ἐπισημάσουμε δυὸ σημεῖα τῆς διδλοκριτικῆς του ἐργασίας. Τὰ σημεῖα αὐτὰ εἶναι τὰ ἐξῆς: Μιὰ σχετικὴ ἀστυρότητα γιὰ τοὺς «πιασμένους» λογοτέχνες καὶ μιὰ σχετικὰ ἐμφανῆς ἐπιείκεια γιὰ τοὺς πρωτοφανερωτοὺς. Τείνει περισσότερο νὰ περιγράψει τὸ ἔργο καὶ νὰ ἐπισημάνει μερικὰ καλὰ σημεῖα, παρά νὰ τὸ ἀνατάμει καὶ νὰ τὸ συζητήσει.

Καὶ ἔκδοση παιδικοῦ περιοδικοῦ ἀνέλαβε κάποτε, κοιτάζοντας πῶς νὰ κρατηθεῖ στὰ χρόνια τῆς ἀγγλικῆς ἀποικιοκρατίας σὲ μιὰ πρὸς τὰ ἑλληνικὰ κλίνουσα γραμμῆ, παρ' ὅλη τὴν ἀγρυπνὴ ἐποπτεία τῶν ἄγγλων προϊσταμένων του. Αὐτὴ ἢ συνεχῆς «συμπύεση» μεταξύ ἀποικιοκράτη προϊστάμενου κι' ἐθνικῆς εὐθύνης ἀποτελοῦσε γιὰ ἀρκετοὺς στὰ πιδ παλιὰ χρόνια ἓνα τρομακτικὸ ἐπιβάλλον, ἀνασταλτικὸ πολλῶν δραστηριοτήτων. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ ἐκτιμῶνται καὶ τὰ μικρὰ ἀκόμα τοιμήματα.

Ἔχουμε κάπως πιδ ἔντονα τονίσει τὴ δημοσιογραφικὴ δραστηριότητα τοῦ Περνάρη, γιατί πραγματικὰ ἀποτελεῖ ἓνα ξεχωριστὸ κεφάλαιο γιὰ τὴ δημοσιογραφία τοῦ τόπου μας. Ἐξ αἰτίας μάλιστα αὐτῆς καὶ εἰδικὰ τῆς δημοσιογραφικῆς ἀπαίτησης ὁ Περνάρης μετάφρασε μυθιστορήματα ἀπὸ τὰ ἀγγλικά, πού δημοσιεύονταν σὲ συνέχειες στὴν ἑφημερίδα «Ἐλευθερία» τὰ ἐξῆς: «Ὁ Ναζαρηνός», «Ὁ Ἀπόστολος», «Ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν Βιθυνίαν», «Οἱ Γαλιλαῖοι», «Τὸ ἴδιον φραγγέλλιον».

Ἡ ποιητικὴ ἐργασία τοῦ Περνάρη διακρίνεται σὲ τέσσερα στάδια ἢ περιόδους: Τὸ πρῶτο στάδιο μὲ τίς ἐπιδράσεις τῶν συμβολιστῶν τῆς Ἑλλάδας καὶ κάπου - κάπου τοῦ Παλαμά στοὺς ἐλάσσονες τόνους του. Τὸ δεῦτερο στάδιο πού σχετίζεται μὲ τὸν Ἀπελευθερωτικὸν Ἀγῶνα τῆς Κύπρου 1955—1959, στὸ κλίμα τῆς κάπως ἀνανεωμένης παράδοσης. Τὸ τρίτο στάδιο μὲ πολλὰ ἐσωτερικὰ κι' ἐξωτερικὰ ἐλευθερία, πάντως κάποτε μὲς τὰ ἀστυρὰ ὄρια μιᾶς ἀνανεωμένης παράδοσης, ἀλλ' ὄχι σὲ ἐλάσσονες τόνους, ὅπως ἢ περισσότερη παραγωγή τοῦ πρώτου σταδίου. Καὶ τὸ τέταρτο στάδιο μὲ δυὸ φάσεις, πού ἀπηχεῖ τὰ γεγονότα τῆς εἰκοσαετίας μας, μὲ τὸν δραματικὸν τόνο στὰ μετὰ τὴν τουρκικὴ εἰσβολὴ χρόνια.

Στὸ πρῶτο στάδιο ἢ περίοδον ἀνήκουν οἱ συλλογές «Διπλὸ Ἐσφάντωμα» (1931), «Τραγοῦδια τῆς θάλασσας» (1935), «Ρυθμοὶ τῆς ζωῆς» (1938). Μερικὰ ποιήματα τῶν τριῶν αὐτῶν συλλογῶν ἀνθολογοῦνται ἀπὸ τὸν ἴδιον στὴ συλλογὴ του «Καλλιρρόη» (1959). Ἀπὸ αὐτὰ ἐπισημαίνουμε τὰ «Τραγοῦδια τῆς θάλασσας», ἰδίως γιατί τὸ θέμα θάλασσα δὲν εἶχε κατὰ οὐσιαστικὸν τρόπο τραγουδηθεῖ ἀπὸ κυπρίους. Ὁ Περνάρης τῶχει κεντρικὸν μοτίβο. Παραθέτω πιδ κάτω μερικὰ ποιήματα τῆς περιόδου αὐτῆς μὲ τὸ χαρακτηριστικὸν συμβολικὸν—νεορωμαντικὸν πνεῦμα τους.

Σ Ο Ν Ν Ε Τ Ο

Κόρες τῆς Λευκωσίας χρυσοχέρες
 πού πρὶν ἢ αὐγὴ ροδίση ἐσεῖς ξυπνᾶτε
 κι' ἀγιάζετε τῆς νιότης σας τίς μέρες
 εἶτε στὸν ἀργαλειὸ ἀνυφάντρες ἢ ἂν κεντᾶτε,

κι' ἄγουροι νιοὶ πού ἀψήφιστα φοβέρες
 καὶ μπόρες ἀντικρῦζετε ὡς ὀρμάτε
 σηκώνοντας ψηλά ἱερές παντιέρες
 δική σας ἡ ζωὴ πού δὲν δειλιάτε.

Τούτη ἡ συγκρατημένη πολιτεία
 σᾶς θρέφει, ἀλήθεια, μ' αἷμα καὶ μ' ἀτσάλι
 μέσα στῆ λιλιπούτεια τῆς ἀγκάλῃ,

σὰν δένη σὰ παλιὰ ἀκριβὴ λατρεία
 ὅσο καμμιά στὸν τόπο ἐτοῦτον ἄλλη,
 κι' ἀπέραντη καρδιὰ μέσα τῆς πάλλει.

Τὸ δεύτερο ποίημα ἔχει τίτλο «Νοσταλγία τῆς Ἀθήνας».

ΝΟΣΤΑΛΓΙΑ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Καράδι, πῶς σέ νοσταλγῶ, μὲ τὸ ρυθμὸ σου τὸ γοργό
 τὴν ἄπλα τοῦ θαλασσινοῦ τοῦ κάμπου νὰ διασχίζης
 καὶ πίσω τοῦφες τὸν καπνὸ—μυχτηρισμὸ στὸν οὐρανὸ
 πού ὄλο γελάει στὸν κενόν, — ἀνοιαχτα νὰ σκορπίζης.

Καράδι, τῶρα ἀπὸ μακριὰ σέ βλέπω νὰ τραβάς, ἀλλά,
 στῆ χώρα, πού σὰν ὄνειρο εἶδα ἢ σὰν παραμῦθι
 καὶ μὲ τῆ μαύρη σου θωριὰ νὰ τοῦ γητεύης τὴν καρδιὰ
 πού πάει νὰ σπάσῃ ἀπ' ἀπλερῆ μιὰ πεθυμιὰ στ' ἀστήθι.

Γίνεται ἡ σκέψη μου πουλι πού δὲ λογιάζει τὸ κλουδι
 τοῦ χρόνου, καὶ τὸ μάκρεμα τοῦ τόπου δὲ φοβάται
 κι' ἀφήνει τὸ ἄχαρο κορμί — λὲς κι' ἀναζήταγε ἀφορμὴ —
 στοῦ πόθου τοῦ ἀνωφέλευτου τὴν κούνια νὰ κοιμάται,

κάποιες νυχτιές πού ἡ ξαστεριά δάφει τῆ γῆ μενεξεδιὰ
 καὶ μὲ τὸ στόμα τ' ἀηδονιοῦ — τῆ γλῶσσα τῶν ἐρώτων
 πού ξαίρουν μόνο τὰ πουλιά — καὶ τὴν τριανταφυλλευωδιὰ
 λέει σὰν κάποιος ἄλλος Τζιότο.

Καὶ ταξιδεύει ὀλονυχτὶς ποτίζοντας μὲ μιᾶς πηγῆς
 τ' ἀθάνατο νερὸ πού ὡς χτές ἀνίδεος ἀγνωοῦσα
 καὶ γίνεται μου ὁ μυητῆς κάποιας αἰθέριας μουσικῆς
 πού μελιστάλαχτα ἀδονά τῆ φτωχικῆ μου Μοῦσα.

Γοργὸ καράδι, ἀλαργινό, πῶς δὲ μὲ παίρνεις νὰ τῆ δῶ
 ξανά, νὰ νοιώσω γύρω μου τὴν πόλῃ πού λατρεύω
 μόνε μ' ἀφήνεις μοναχὸ ν' ἀκούω τοῦ πόνου τὸν ἀχὸ
 καὶ λατρεμένες θύμησες θλιδὰ ν' ἀργαναδεύω;

ΑΡΧΕΣ ΦΘΙΝΟΠΩΡΟΥ

Φεύγεις και σύ, λοιπόν, ως τ' άλλα
τὰ καλοκαίρια. Μὲς στὸ δεῖλι
ποῦ καλεῖ ἢ δίψα σου τ' ἀχειλι
καὶ ρέει τὸ δάκρυ στάλα στάλα.

Ριγῶ στὴ θύμηση τοῦ πέρσι.
Μοῦ λείπει ἐφέτο ἢ ἀγκαλιά σου.
"Ω, πῶς κρυθόμουν στὴν ποδιά σου,
νεκρὴ μου ἀγάπη, "Ερση, ὦ "Ερση.

Σὰ γοργανάσαμε θανάτου
ἢ συντυχιά τοῦ ἀνέμου ἐκύλα
στὰ χλωμορόδινα τὰ φύλλα
κι' ἀπόνετα τὰ ἐσχόρπασε κάτω.

Ριγῶ στὴ θύμηση τοῦ πέρσι.
Μοῦ λείπει ἐφέτο ἢ ἀγκαλιά σου.
"Ω, πῶς κρυθόμουν στὴν ποδιά σου,
νεκρὴ μου ἀγάπη, "Ερση, ὦ "Ερση.

Ὁ Ἀπελευθερωτικὸς Ἀγῶνας 1955—1959 ὑπῆρξε μιὰ καίρια τομὴ στὴ λογοτεχνικὴ παραγωγὴ τῶν πρὸ πολλῶν Κυπρίων. Δημιουργοῦσε νέες συνθήκες ζωῆς, ποὺ ἀπαιτοῦσαν τουλάχιστον στὴ μετεπαναστατικὴ περίοδο μὴν ἔστω καὶ μικρὴ ἀνανέωση στὴν ἔκφρασή μας. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἴδια ἢ τετραετία τοῦ ἀγῶνα ζητοῦσε τὴν ἔκφρασή της. Δὲν ἔχει σημασία ἂν ζώντας τὴ μάχη δὲν διάλεγες μονιμότερα στοιχεῖα τέχνης. Ἐξ ἄλλου ἢ ἴδια ἢ φλόγα μιᾶς δημιουργικῆς ἐπανάστασης, ὅπως εἶναι κάθε ἀπελευθερωτικὴ ἐπανάσταση, συνταράζει τὸ λογοτέχνη καὶ τὸν ὑποχρεώνει γιὰ κάποια πετάγματα. Αὐτὰ τὰ πετάγματα (καὶ προτιμοῦμε αὐτὸ τὸ χαρακτηρισμὸ) μπορεῖ νὰ χρειάζονται στὴν ὥρα τῆς μάχης σὰν ἐμφύκωση, μπορεῖ νὰ ἔχουν στοιχεῖα γιὰ τὴ σύνθεση μιᾶς λυρικῆς ἱστορίας τῆς ἐπανάστασης σὲ κάποια μελλοντικὰ χρόνια ἢ ἀκόμα μπορεῖ νὰ ἐξυπηρετοῦνε σκοποὺς παιδείας στὸ μέλλον. Ὁ Περνάρης μὲ τὴ συλλογὴ του «Ἐλεγοὶ καὶ Παιάνες» (Κύπρος 1959) ἔδωσε μιὰ ἠρωϊκὴ ποίηση, ποὺ θῆκε δλόγισια ἀπ' τὰ σπλάχνα τοῦ ἀγῶνα. Περιστατικὰ καὶ πρόσωπα, ποὺ φτάνανε στὸ ὕψος συμβόλου, ἀποτελοῦν θέμα τῶν παιάνων, γιατί κι' οἱ ἔλεγοι παιάνες εἶναι. Συχνότατα τὸ στοχαστικὸ κλίμα ὑπερισχύει ἀπὸ τὸν ἄκρατο λυρισμὸ στὰ ποιήματα αὐτά, ποὺ πολλὲς φορὲς παρουσιάζουν μεγάλες ἐπεκτάσεις σὲ χρόνον καὶ τόπον. Ἡ συλλογὴ «Ἐλεγοὶ καὶ Παιάνες» εἶναι ἀπ' τὰ καλύτερα τοῦ εἵδους τόσο ἀπὸ τὴν τεχνικὴ ἀποψη ὅσο καὶ ἀπὸ τὸ θέμα καὶ τὸν παλμό. Τὸ κλίμα τῆς εἶναι ἀπόλυτα παραδοσιακὸ, ἔστω κι' ἂν χρησιμοποιεῖται ὁ ἐλεύθερος στίχος. Ὁ ρητορικὸς λόγος δὲν λείπει, ἐδῶ κι' ἐκεῖ, ὅπως συχνὰ παρουσιάζεται στὴν πατριωτικὴ ποίηση καὶ τὴν πρὸ ἀγῆ καὶ γνήσια. Τὸ ὕψηλὸ ἦθος, ἡ ἐμπνευση καὶ ὁ χειμαρρῶδης λυρισμὸς τῶν γεγονότων σὲ μιὰ πολὺ ὑψηλόφρονη ἐπαναστατικὴ περίοδο δὲν σοῦ ἐπιτρέπει πολὺ ἐργαστήριο. Ἀκοῦστε ἀπὸ τὴ συλλογὴ αὐτὴ τὸ ποίημα «Στοὺς νέους», εἶνα ποίημα μὲ ὕψηλὸ ἦθος καὶ γνήσιον πατριωτισμὸ:

ΣΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ

ὦ ἀγαπημένη, Κύπρος,
 μικρὴ Ἑλλάδα,
 κι' ἀπ' τὴν Ἑλλάδα πρὸς Ἑλλάδα,
 ἀπὸ ποῦ ἦρθε τοῦτο τ' ἀγέρι,
 ποῦ φούσκωσε τὰ στήθια σου καὶ συνεπῆρε τὴ ψυχὴ
 ἀπὸ ποῦ μαζεύτηκαν οἱ ἄγουροί σου
 μ' ἀτσάλι τὴ ματιὰ
 καὶ κρεμώντας τὸ φιαλίδιο τοῦ λαδιοῦ
 ἀπ' τὸν καρπὸ τοῦ δεξιῦ χεριοῦ τους
 θαδίστανε πρὸς τὴν Ὀλυμπία;
 Τὸ μυστικὸ ποῦ μᾶς ἔκαιε
 χρόνια κ' αἰῶνες τώρα
 σὰν ὄνειρο στὸν ὕπνο μας
 πῶς τοῦτοι τὸ νοιώσανε σὲ μιὰ μόνη νυχτιὰ
 καὶ τὸ πραγμάτωσε ἢ πίστη τους
 χωρὶς τὴ σοφία τῶν σκεπτικῶν ποῦ ἀποναρκώνει;
 Νὰ πῆ κανεὶς πῶς ἦταν τυχαία ἢ φωτιὰ
 ποῦ ἔλυσε τὸ χιονάνθρωπο
 — στημένο ἀπ' τὴ δειλία τῶν ἀβροδιαίτων καὶ τῶν
 φωνασκῶν — κάνει λάθος.
 Νὰ πῆ κανεὶς πῶς εἶναι παραίσθησις
 ἢ μουσικὴ ποῦ θγαίνει μὲς ἀπ' τὸ δρᾶμα μας
 κάνει λάθος.

Τὴ χαρὰ δὲν τὴ νοιώθει
 ὅποιοι δὲν ἔνοιωσε τὴν ὀδύνη.
 Κ' εἶν' ἡ ὀδύνη ποῦ ὠδήγησε τὰ τριμμένα τους ποδήματα
 τίς τριμμένες τους ἀπαντοχές,
 τίς τριμμένες τους ἐλπίδες
 στὸ χωνευτήρι τῶν παθῶν
 κ' ἔβγαλε μέσαθὲ του καμινιασμένο τὸ θάρρος καὶ
 τὴν ἀπόφαση.

ὦ, ἀγαπημένη Κύπρος,
 μικρὴ Ἑλλάδα,
 κι' ἀπ' τὴν Ἑλλάδα πρὸς Ἑλλάδα,
 πῶς μπόρειες νᾶχες ἄλλη μοῖρα;
 Μέλι ρέει σήμερα ἢ λύτρωση
 ἀπ' τὴν κυφέλη τοῦ σπαραγμοῦ.
 Μέρα μὲ τὴν ἡμέρα,
 ὦρα μὲ τὴν ὦρα,
 ἀδειάζει τὸ φιαλίδιο τοῦ λαδιοῦ
 ποῦ ἔχουνε κρεμάσει στὸν καρπὸ τοῦ δεξιῦ χεριοῦ
 τους οἱ ἄγουροι μὲ ἀτσάλι τὴ ματιὰ.
 Καὶ νὰ ἀράδα τὰ μέτωπα
 στεφανωμένα μὲ τὸν κότινο τῆς Ὀλυμπίας.

Οι «Ἐλεγχοὶ καὶ Παιᾶνες» εἶναι καὶ μιὰ τομὴ στὸ ἔργο τοῦ Περνάρη γιατί τὸ τρίτο στάδιο ἢ τρίτη περίοδος τῆς ποιητικῆς του δημιουργίας σὺν τεχνικὴ πηγάζει ἀπὸ αὐτοῦς. Ἀλλάζουσι θέματα, ὁ ποιητικὸς φακὸς κοιτάζει κοινωνικὰ προβλήματα, πανανθρώπινες λυρικές καταστάσεις. Ἄν παραδλέπαμε τὸ θέμα θὰ ἐνώναμε τὸ στάδιο αὐτὸ μὲ τὸ δεύτερο.

Στὸ στάδιο αὐτὸ ἀνήκουν οἱ συλλογές «Ἐννέα ποιήματα» (1966) καὶ «Πεπιτελλομέναις ὥραις» (1969). Ὁ στίχος σ' αὐτὲς γίνεται πιὸ ἐλεύθερος. Ἐνα ὀλύμπιο πνεῦμα γαλήνης κυριαρχεῖ, ἰδίως στὶς «Πεπιτελλομέναις ὥραις» ἔστω κι' ἂν υποψιάζεσαι κάποιες ἀνησυχίες. Σὲ πολλὰ μέρη ὁ λογισμὸς υπερεισχύει παραμερίζοντας σὲ μερικοὺς στίχους τὸν λυρισμὸ.

Καὶ ξαφνικὰ ἔρχεται ἡ Τουρκικὴ Εἰσβολὴ τοῦ 1974 γιὰ νὰ γεμίσει μὲ νέες ἐμπειρίες τὴ ζωὴ μας καὶ ἀσφαλῶς καὶ τὴ συνείδηση τοῦ ποιητῆ. Ἀπὸ τὴν ταραγμένη καὶ πικρὴ αὐτὴ περίοδο ὁ Περνάρης κυκλοφόρησε τὶς ἐξῆς συλλογές: «Τὰ πάθη τὰ σεπτὰ», «Ἰπποκρήνη» καὶ «Προσφυγικοὶ Ψαλμοί». Οἱ τίτλοι κι' ὅλας τῶν δυὸ συλλογῶν μολογοῦν πολλὰ καὶ γιὰ τὰ θέματα καὶ γιὰ τὶς τάσεις τοῦ ποιητῆ. Ἡ θρησκευτικὴ ποίηση, ἀλλὰ καὶ τὸ δημοτικὸ τραγούδι, τοῦ ἔδωσαν ἀρκετὰ στοιχεῖα γιὰ νὰ ἐκφράσει τὸν καημὸ του. Ἔτσι ὁ λόγος του γίνεται ὀγκωδέστερος. Θὰ σᾶς δώσουμε ἕνα μικρὸ δείγμα τὸ ἐξῆς:

Οἱ θάλασσες μαυρίσανε καὶ τὰ βουνὰ χλωμάσαν
γιατ' εἶν' τὰ σύννεφα βαριά κι' ἡ καταχνιά μεγάλη
ποῦρθεν ἀπ' τὴν Καραμανιά νὰ πνίξη τὸ νησί μας.
Σὰν ἄγριος λίβας πλάκωσε καὶ λιάνισε τὰ πάντα,
καὶ μοιρολόι πρωτόφανο τὴν Κύπρο συνεπῆρε.
Στοιχειώσανε τὰ δνειράτα κι' ὀλονυχτῆς βρουχιῶνται
καὶ νά! οἱ ψυχές πῶς φτερακᾶν σὲ κάποιο φῶς νὰ θγοῦνε
σὰ νυχτερίδες σὲ σπηλιές μὲ πίσσα τὸ σκοτάδι.

Κλαίει ὁ ἥλιος κλαίει,
κλαῖνε τὰ πουλιά,
κλαίει καὶ ραγίζεται
τοῦ Θεοῦ ἡ καρδιά.

Κλαῖνε τ' ἀστέρια κλαῖνε,
κλαῖνε τὰ νερά,
κλαίει καὶ ραγίζεται
τοῦ Θεοῦ ἡ καρδιά.

Καὶ τὸ θέατρο ἔχει ἐλκύσει τὸν Περνάρη. Σχολικὲς ἀνάγκες τὸν σπρώξανε στὴ σύνθεση θεατρικῶν ἔργων. Ὅμως τὸ κίνητρο δὲν ἔχει σημασία, ἀλλὰ ἀπλῶς φιλολογικὴν ἀξία. Τὰ θέματα τῶν θεατρικῶν του παίρνονται ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὴν ἱστορία. Ὁ «Σωκράτης» εἶναι μᾶλλον ἕνας θεατρικὸς διάλογος ποὺ φιλοδοξεῖ νὰ δώσει τὶς βασικὲς γραμμὲς τῆς σωκρατικῆς φιλοσοφίας. Ὅταν παίχτηκε στὴ σκηνὴ τὸ ἔργο παρουσίαζε κάποια βραδύτητα, ὑποχρεωτικὴ στὸ εἶδος αὐτὸ τοῦ δράματος. «Τῆς τρίχας τὸ Γεφύρι» παίρνεται ἀπὸ τὸν ἱστορικὸ κύκλο τῆς Κύπρου καὶ ἐξιστορεῖ κυρίως τὸ βίο τοῦ Ἐθνομάρτυρα Κυπριανοῦ. Τὸ ἔργο αὐτὸ σκηνικὰ παρουσιάζει καλὴ οἰκονομία. «Ὁ Κωσταντᾶς» εἶναι μιὰ ρομαντικὴ θεατρικὴ σύνθεση μὲ βάση τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Τὸ ἔργο αὐτὸ εἶχε πολλὲς εὐτυχησμένες στιγμές. Ἐνα ἄλλο ἔργο του εἶναι τὸ «Κάτω ἀπ' τὸν ἴσκιό τῆς γέρινης ἐλιάς». Αὐτὸ μιλά γιὰ τὸν Ἀπελευθερωτικὸ Ἀγῶνα τοῦ 1955—1959. Μεταθανάτια κυκλοφόρησε σὲ διβλίο τὸ «Φιάσκο» ἀπὸ τὴ βυζαντινὴ περίοδο τῆς Κύπρου.

Ένας άλλος τομέας που εξυηρέτησε ο Περνάρης είναι ο τομέας του σχολικού διδάλου. Ο Περνάρης σάν δάσκαλος άπόκτησε πείρα και μέθοδο. Για δαδακτικούς λόγους κυκλοφόρησε τυπωμένα ή πολυγραφήμένα «Στοιχεία αίσθητικής του λόγου» «Στοιχεία μελέτης και κριτικής της λογοτεχνίας», «Σχολική Άνθολογία», «Νέα Έλληνικά» κλπ. Όλα αυτά είναι γραμμένα σε άπλο ύφος. Άλλά και διαλέξεις έκαμε και μελέτες δημοσίεφε όπως π.χ. «Η φύση στην ποίηση του Λιπέρτη» και άλλες.

Προτού όμως περάσουμε στα διηγήματα του Περνάρη, θα κάμουμε άναφορά στην κοινωνική και επαγγελματική του δράση. Χρημάτισε πρόεδρος της Παγκύπριας Διδασκαλικής Όργάνωσης για πολλά χρόνια. Ίδρυσε τó σχολικό θέατρο τó 1932, που τó εμπλούτισε με άρκετά σκηνικό έργο, και τó 1933 τούς μαθητικούς συλλόγους και μαθητικές διδλιθήκες. Σάν σχολικός οργανωτής στο Γραφείο Παιδείας εισηγήθηκε γά εισαχθεί στο πρόγραμμα «Όρα Σχολικής Βιβλιοθήκης» και όργάνωσε προς τούτο τις Σχολικές Βιβλιοθήκες. Επίσης διηύθυνε τó παιδικό περιοδικό του Γραφείου Παιδείας που είχε τόν τίτλο «Τó περιοδικό μου» Χρημάτισε πρόεδρος της «Έθνικής Έταιρείας Έλλήνων Λογοτεχνών Κύπρου» κι' άργότερα επίτιμος πρόεδρος άμα άποχώρησε για λόγους υγείας.

Διηγήματα δημοσίευσε έδώ κι' εκεί σε περιοδικά και έφημερίδες με ψευδώνυμο. Στα διηγήματά του ζωντανεύουν μνήμες άπό τή Σμύρνη, άπ' όπου κατάγεται ή μάνα του κι' όπου έζησε ó ίδιος λίγο κατά καιρούς. Οι μνήμες εκείνες είναι συνδυασμένες με κυπριακά γεγονότα, παίρνουν μες τή συνείδησή του ένα άλλο τόνο, κι' όχι τόν δραματικό τών μικρασιατικών συγγραφέων, στους όποιους τó στοιχείο της χαμένης πατρίδας και τού ξεριζωμού δεσπόζουν πνιχτικóτατα. Συχνά για λόγους τοπικού χρώματος χρησιμοποιούνται λέξεις και φράσεις της Σμύρνης.

Τά μελετήματα του Περνάρη ένδιαφέρουν επίσης, κυρίως για τις πληροφορίες που δίνει. Ωστόσο, σ' αυτά υπερισχύει ή διάθεση της διδασκαλίας, γιατί τά περισσότερα άπό αυτά τά προόριζε ως βοηθητικά στο διδακτικό του έργο. Περισσότερο ένδιαφέρον έχουν τά φιλολογικά άρθρα του σε διάφορα περιοδικά. Στο διδλιό του «Αναδρομές» (1980) έχει άνθολογήσει μερικά άπό τά καλύτερά του.

Άν θέλουμε τώρα να κατατάξουμε τή συμβολή του Περνάρη στον κυπριακό λόγο, θάταν άδικο να δώσουμε περισσότερο βάρος στον ένα ή τόν άλλο τομέα του έργου του. Έχουμε τή γνώμη πως σε όλους τούς τομείς έχει άρκετά δώσει. Άλλά έπισημαίνουμε τή σημασία του στην κίνηση του πνεύματος και ιδιαίτερα της λογοτεχνίας. Η «Πνευματική Έπιθεώρηση» στις έφημερίδες χρόνια και χρόνια, τó περιοδικό «Φιλολογική Πάφος», ή διδασκαλία του στα σχολεία, ή συμμετοχή του στις οργανωμένες κινήσεις πνευματικών σωματείων δικαιολογούν άπόλυτα τόν τίτλο τού «πνευματικού πρωτεργάτη», που τού άπονέμουσ όλοι.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ε Π Ι Γ Ρ Α Μ Μ Α
ἀπό ἀνάγλυφο τῶν Γόλγων

Χαίρετε

Τρῶγε καὶ πίνε βασιλιά ποτὲ ὅμως μὴ γυρεύης
ὄλα νὰ τάχης — τοὺς θεοὺς χωρὶς νὰ λογαριάζης.
Γιατὶ δὲν εἶν' ὁ ἄνθρωπος τὸ θεῖο ποὺ κυβερνάει
μὰ οἱ θεοὶ διευθύνουνε τίς πεθυμιές τοῦ ἀνθρώπου.

Ε Π Ι Γ Ρ Α Μ Μ Α
ἀπό πλάκα τοῦ Ἰδαλίου

Ἦντας τὸ Ἰδάλιο κύκλωσαν οἱ Κιτιεῖς κ' οἱ Μῆδοι
στοῦ Φιλοκύπρου τὸν καιρὸ, τοῦ γυιοῦ τοῦ Ὀνασαγόρα,
ὁ βασιλιάς Στασίκυρος κ' ἡ πόλη τοῦ Ἰδαλίου
πιμῆσαν τὸν Ὠγάσιλο, τὸ γιό τοῦ Ὀνασικύπρου,
γιατρ, ποὺ μὲ τὰδέρφιά του γιάτρευε τοὺς ἀνθρώπους
στὶς μάχες, δίχως νὰ δεχτῆ νὰ πληρωθῆ γιὰ τοῦτο.

Ε Π Ι Γ Ρ Α Μ Μ Α
ἀπ' τὴν Ἀφάνεια Μεσσαορίας

Ἦς τρυφερὸ κλωνάρι ἐλιᾶς ὁ ἄνεμος τὸ σπάει
ἔτσι κ' ἐμέ τὸ Σώσανδρον ἀπὸ τὸ πατρικὸ μου
μ' ἔκοψε καὶ μὲ στέρησεν ἀπ' τίς χαρὲς τοῦ γάμου
χωρίζοντάς με ὁ Θεὸς ἀπ' ὄλους τοὺς δικούς μου
καὶ τώρα μὲς στὸν ὕπνο μου στοὺς χθόνιους θεοὺς στέλνη
τέκνων εὐχές, κι ἀλοίμονο, τὴν ἄσπλαχνη τὴ μέρα
ἔλα κ' ἐσὺ γιὰ νὰ βρεθῆς φίλε μου στὴν ταφὴ μου.

Ε Π Ι Γ Ρ Α Μ Μ Α
ἀπὸ τὸ Μάριο τῆς Πάφου

Κακότυχος, ποὺ μ' εὗρηκεν ὁ θάνατος, διαβάτη
ἀλύπητο κι ἀφίλετο μὲ βλέπεις νὰ πλανιέμαι
στὸ στόμα τ' ἀφιλόξενου, ὁ δύστηχος, τοῦ πόντου.
Ἄφοῦ τῆς Μοίρας μου ἔκλωσα τὸ μίτο κ' ἡ ψυχὴ μου
τὸ γλυκὸ γάμο χάρηκε, ὄλα πιά τ' ἀπαρνιέμαι
χωρὶς καμμιά παρηγοριά ν' ἀφήνω, παρὰ πένθος
μαραίνει τὸ Θεόδοτο, τὸ δύστηχο πατέρα.

*Απόδοση: Α. ΠΕΡΝΑΡΗ

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Στή «Συνοπτική Ιστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας», πού δημοσίευσα τελευταία στό περιοδικό «Κυπριακή Ἑκπαίδευσις» τοῦ Ἰπουργείου Παιδείας καί πού κατοπινώτερα τήν ἐξέδωσε σέ διβλίο ἡ Ἐθνική Ἑταιρία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν, χαρακτήρισα τὸ Χρυσάνθη μὲ τὰ ἐπίθετα «πολύμορφος» καί «πολύτροπος». Κι ἀλήθεια, δὲν ὑπάρχει μορφή τοῦ γραπτοῦ λόγου μὲ τὴν ὁποία νὰ μὴ καταπιάστηκε μ' ἐπιτυχία, ἀπ' τὴν ποίηση ὡς τὸ διήγημα καί τὴ νουθέλλα κι ἀπ' τὸ δράμα ὡς στὸ δοκίμιο. Καί δὲν ὑπάρχουν ἐκφραστικοὶ τρόποι, τοὺς ὁποίους νὰ μὴ χρησιμοποίησε, τρόποι δετοὶ καί πειθαρχημένοι κι ὄχι μανιέρες πού φανερώνουν μίμηση στερημένη ἀπὸ προσωπικὴ ἔμπνευση καί τρόποι ἐλεύθεροι καί γοργοπέταγοι, ἀλλὰ πάντοτε μὲ ἀλάθευτη συναίσθηση τοῦ ρυθμοῦ καί τῆς μουσικῆς.

Ὁ Χρυσάνθη φαίνεται νὰ δέχεται ἀνεπιφύλακτα τὴν ἀποψη τοῦ Κῆτος ὅτι ἡ ποιητικὴ προσωπικότητα δὲν ἔχει στατικὸ κέντρο, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ ταυτίζεται μ' ὁποιοδήποτε ἀντικείμενο ἀπ' ὅσα πλουταίνουν τὸ σῆμα. Ἔτσι, τὸ φανταστικὸ συνυπάρχει σχεδὸν παντοῦ μὲ τὸ τεχνητό. Διαλέγει στιγμὲς πού θὰ τίς ἤθελε νάναί μόνιμες καί τίς πρόβάλλει μέσα σὲ μιὰ δροσερὴ ἀτμόσφαιρα, μέσα στὴν ὁποία ἂν ὑπάρχουν κάποτε νέφη εἶναι λευκὰ καί διάφανα καί δὲν περικλείουν κανενὸς εἶδους θύελλα.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν τεχνικὴ πλευρά, ἡ ποίηση τοῦ Χρυσάνθη κινεῖται ἐξίσου ἄνετα μέσα στὸν παραδοσιακὸ καί στὸν ἐλεύθερο στίχο, μέσα στὴ μουσικὴ τῆς ρίμας καί μέσα στὴν ἀνομοιοκαταληξία, τόσο ὅταν ὁ ποιητὴς εἶναι δεμένος μὲ τὸ αὐστηρὸ παρελθὸν ὅσο κι ὅταν προσανατολίζεται πρὸς τὰ νέα ρεύματα καί σπουδάζει, ἐμδαθύνει κι ἀφαίρει γιὰ νὰ καταλήξῃ σὲ κάποια λιτὴ ἐπιγραμματικὴ φράση, σὰν αὐτὴ τοῦ «Μεσολογίου»:

Τὸ χῶμα μυρίζει δάφνη
τὸ φῶς του δάφνη,
κ' ἡ θάλασσά του
κ' ἡ μνήμη του μυρίζει δάφνη
αἰῶνες αἰῶνων.

Ἡ, ἀκόμη περισσότερο σὰν αὐτή:

Ἡ Μύκονος εἶναι
μιὰ ἰδέα λευκὴ
στὸν κύβο.

Μέσα στὰ λίγα λεπτὰ πού μοῦ ὤρισε τὸ Ρ.Ι.Κ. γιὰ νὰ κάνω τὴν παρουσίαση ἐνὸς τόσο πλατιοῦ ἔργου σὰν τοῦ Χρυσάνθη, φυσικὸ εἶναι νὰ μὴ μπορῶ νὰ ἐπεκταθῶ. Ἀφοῦ, λοιπόν, σημειώσω πῶς κοντὰ στὸ πρωτότυπὸ του ποιητικὸ ἔργο ὑπάρχει καί ἀφθονο μεταφραστικὸ, ἀπ' τὰ ἰσπανικὰ κυρίως καί τ' ἀγγλικὰ, ἀλλὰ καί κινέζικων, ἰαπωνέζικων, βουλγάρικων κι ἄλλων ποιημάτων, θὰ πῶ δυὸ λόγια γιὰ τὰ δράματά του.

Τὸ θέατρο τοῦ Χρυσάνθη εἶναι κατὰ κύριο λόγὸ πατριωτικὸ καί προπάντων ἐμπνευσμένο ἀπ' τοὺς αἰῶνες τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ γιὰ ἐλευθερία. Ὁ βαθὺς ἀνθρωπισμὸς καί τὸ ἀπλετο πνεῦμα τῆς θυσίας πού διακρίνουν ἕνα ἥρωα σὰν τὸ Γρηγόρη Αὔξεντιοῦ ἢ τὸν Κυριάκο Μάτση καί ὀδηγοῦν πρὸς τὰ οὐράνια ὕψη τὸν ἥλιο

της μεγαλοσύνης τους πού ποτέ δὲν θὰ βασιλέψῃ, βρίσκουν ἔκφραση μέσα στὰ δράματα τοῦ Χρυσάνθῃ μὲ κλασικὴ λιτότητα. Τὰ ζῆ ὁ ἀναγνώστης καὶ τὰ χαιρέται, γιατί εἶναι ἀπαλλαγμένα ἀπὸ πολεμόχαρη διάθεση καὶ εἶναι μόνο διαποτισμένα ἀπὸ τὴν ἀγάπῃ σ' ἕνα λαὸ καὶ μιὰ πατρίδα. Κοντὰ σ' αὐτὰ εἶναι καὶ ἄλλα δράματα μὲ κοινωνικὸ περιεχόμενο, ὅπως τὸ «Ρὸς φουστάνι», μὲ ἀναδρομὴ στὸ θρῦλο καὶ τὴν ἱστορικὴ παράδοση, ὅπως ἡ «Δημώνασσα» καὶ ἡ «Ἀξιόθεα» ἢ μὲ θρησκευτικὸ μυστικισμὸ ὅπως τὰ «Δεῖπνον λιτὸν» καὶ «Εὐαγγελισμός». Ἰδιαίτερα γιὰ τὰ λειτουργικὰ δράματα τοῦ Χρυσάνθῃ ἔχουμε νὰ παρατηρήσουμε πὼς δὲν περιορίζονται σὲ ὅ,τι ἡ Χριστιανικὴ πίστη ἔχει καθιερώσει, ἀλλὰ ἀποτελοῦν καὶ μιὰ ἔμμεση ψυχολογικὴ τοποθέτηση τῶν προσώπων, ἔτσι καὶ ἂν τὰ πρόσωπα αὐτὰ εἶναι ἐν μέρει μονάχα ἀνθρώπινα καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον θεῖα καὶ ὑπερφυσικά ἢ μάλλον ὑπερανθρώπινα. Ὅσο γιὰ τ' ἄλλα δράματα μὲ τὸ κοινωνικὸ περιεχόμενο, μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς τὰ κυριαρχεῖ κάποιο ἀντιαισθηματικὸ καὶ κάποτε κυνικὸ στοιχεῖο, ἐνῶ στὰ ἐμπνευσμένα ἀπ' τὸ θρῦλο καὶ τὴν ἱστορικὴ παράδοση ἡ ὁμίχλη τοῦ ἀντιαισθηματισμοῦ ἀραιώνει γιὰ νὰ παρουσιάσῃ ἕνα μῦθο μέσα στὸν ὁποῖο ἡ λογικὴ προσπαθεῖ νὰ ἐπιδληθῇ καὶ τὸ πετυχαίνει.

Καιρὸς τώρα νὰ ρθοῦμε στὸ διηγηματογραφικὸ ἔργο τοῦ Χρυσάνθῃ πού περιλαμβάνει ἐκτός ἀπὸ πέντε νουβέλλες καὶ ἕνα μεγάλο ἀριθμὸ διηγημάτων.

«Στὰ δύσκολα χρόνια» τιλοφορεῖται ἡ πρώτη νουβέλλα, πού δημοσιεύθηκε σὲ διδύλο τὸ 1947. Θέμα της εἶναι ἡ ἐπιδημία τῆς πανούκλας κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς Φραγκοκρατίας, πού ἡ πνιγερὴ ἀτμόσφαιρά της δίνεται πολὺ ἐμφαντικά. Χῶρος της μιὰ περιοχὴ τῆς Καρπασίας, γύρω στὰ Ἄρδανα. Ἐνα δρᾶμα ἀπλώνεται καὶ κυκλώνει τίς ψυχὲς καὶ τίς συνταράζει. Τὰ πρόσωπα, πολλοὶ χωριάτες καὶ ἕνας γιατρός, ἀντικρύζουν καθέννας μὲ τὸν τρόπο του τὸ θανατικὸ. Μά, σημασία ἔχει πὼς ὁ ἀνθρώπινος πόνος δίνεται τόσο ἀπλά, σύντομα καὶ ἐπιγραμματικά, πού συναπαίρνει τὸν ἀναγνώστη μέσα σ' ἕνα ψυχολογικὸ κυκλῶνα, ὅπου τὰ πάθη βρίσκουν κάθε εὐκαιρία νὰ ἐκδηλωθοῦν σ' ὄλη τους τὴν ἔνταση, καὶ ἀπ' ὅπου μονάχα ἕνας πραγματικὸς συγγραφέας μπορεῖ νὰ τὸν βγάλῃ καὶ νὰ τὸν καταλαγιάσῃ. Κι ὁ Χρυσάνθῃς ἐδῶ ἀποδεικνύεται πραγματικὰ ἐπιδέξιος χειριστὴς τοῦ πεζοῦ λόγου καὶ μᾶς παρουσιάζει τοὺς χαρακτήρες ἔτσι πού ὁ σεξουαλικὸς παθιασμὸς μέσα στὴ δίνη τῶν μοιραίων γεγονότων νὰ μπαλαντάρῃ μὲ τὸν αἰσθηματισμὸ καὶ τὴν διανοητικὴ ἠθική. Οἱ περιγραφὲς του ἐπίσης εἶναι λιτές, ἀλλὰ πλήρεις. Ἰδοῦ, λόγου χάρις ἡ πομπὴ γιὰ τὸ περιχαράκωμα τοῦ ἀρρωστοχυπημένου χωριοῦ:

«... Ὑστερα ἄρχιζε τὸ ποτάμι τοῦ κόσμου... Γρηῆς κρατοῦσαν σὰ γυμνόφλοδο πωρικὸ τ' ἀγγονάκι. Γυναῖκες μὲ γρατζουνισμένα μάγουλα καὶ γδαρμένους λαίμους, σὰν τὰ φαγώματα τοῦ σκουληκιοῦ πάνω στὰ παλιὰ ξύλα, σκύδανε τοὺς κουρασμένους ὄμους. Γέροι μὲ διπλωμένο τὸ σῶμα σέρνανε τὸ βάρος του. Μεσόκοποι καὶ νοῖοι μ' ὀλοφάνερη τὴν ταπείνωση στὸ πρόσωπο περιπατοῦσαν μὲ τὰ χέρια δετὰ μπροστὰ ἢ σταυρωμένα στὸ στήθος. Παιδάκια γυμνοπόδαρα χορεύανε ἀπὸ τοὺς πόνους καὶ τὴ ζέστη πάνω στὶς χαλικιόπετρες τῶν στενῶν».

Νὰ καὶ μιὰ εἰκόνα γεμάτη ρεαλισμὸ, ἀπαλλαγμένη ἀπ' τὴ δειλία ἀλλὰ καὶ ἀπ' τὴ χυδαιότητα τῆς ἔκφρασης:

«Τὸ δῆμα τῆς κοπέλας τοὺς ξύπνησε ἀπ' τοὺς μεσημεριάτικους διαλογισμοὺς. Εἶδαν τὸ κοφτερὸ της σῶμα νὰ σπαθίζῃ τὸν ἀγέρα σὰν ἀγκίδα τοῦ ἡλίου. Ἡ γῆ ἔδραζε. Μιὰ ἄχνα διάφανη κυμάτιζε πάνω ἀπὸ τοὺς σβώλους. Ὁρμήσανε πάνω της καὶ τὴ ρίξανε στ' ἀλάκι. Στὴν ἀρχὴ δοκίμασε ν' ἀνισταθῇ. Ὁ πρῶτος τὴν ἔριξε ἀνάσκελα καὶ τῆς ζουλοῦσε τὰ στήθια... Τὰ ρουθούνια του πετοῦσανε μιὰ πυρωμένη ἀνάσα. Ἐκεῖνη φούντωσε. Τὸ αἷμα της ἔτρεξε πρὸ θερμά. Ἡ μυρωδιὰ καὶ ἡ πίεση τοῦ ἀντοῦ τὴν ὑποτάξανε... Στὸ γάδι τοῦ δεύτερου κῶλωσε πιά. Ὁ τρίτος ὁμως... Μιὰ στιγμὴ τράνταξε καὶ σείστηκε ἡ γῆ μέσα στ' ἀλάκι. Ὁ γαλάζιος οὐρανὸς ἔγινε ἕνας δίσκος, δεῦτερος, τρίτος, πολλοὶ πού γρονθοκοποῦνταν.

Ἐνα βουητὸ σηκώθηκε σὰν ἀναμένη νεφέλη ἀπὸ τὰ σπλάχνα της. Ἦρθε καὶ στέγνωσε τὸ στόμα της. Τὰ ρουθούνια της πετούσανε φλόγες. Κι ὀλόκληρο τὸ σῶμα κ' ἡ ψυχὴ κλονίζονταν μέσα σ' ἓνα ἀγέρα ὀλοκόκκινο, γεμάτο βροχὴ ἀπὸ δύσινα καὶ μέλια καὶ χνούδια κόκκινου βελούδου...».

Τὸ ἴδιο περιγραφικὸς εἶναι καὶ στὶς κατοπινώτερες νουβέλλες ὅπως τὸ «Ἔτσι ἄρχισε ἡ Κυριακὴ», ὁ «Κανάκης ὁ Κυπριώτης Κουρσάρος», «Τὸ ἡμερολόγιο τοῦ γαλάζιου κοριτσιοῦ» κ.ἄ. καὶ στὰ διηγήματα ὁ Χρυσάνθης. Τὸ ἴδιο περιγραφικὸς εἶναι καὶ στὴν ποίησή του. Φέρνω τώρα στὸ νοῦ μου ἓνα ἀπ' τὰ πρῶτα του ποιήματα, μιὰ μπαλάντα ποὺ δημοσίεψε στὸ περιοδικὸ «Πάφος» τὸ 1936 μὲ τὸν τίτλο «Ἕγμων στὰ μάτια σου»:

Μάτια κεραστικὰ καὶ μάτια σὰ φανάρια,
στὰ στρογγυλὰ μεσάνυχτα φωτιστικὰ φεγγάρια,
καὶ μάτια, ἄρμονικὰ καλάμια,
φλογέρες, ποὺ συνταίριασαν στὸ σῶμα τους
τοὺς ἤχους τῶν ὄρυμῶν, τῶν ἡλιῶν καὶ τῶν κόσμων,
Κι' ὦ μάτια, φλόγισμα καὶ ζάλισμα
καὶ χάδι τοῦ κεχλιμπαριοῦ κι' ἀνατριχίλα,
πρωτόραχτο τραγοῦδι τῆς ζωῆς,
ποὺ κόμπο - κόμπο μέτρησε
τὴν ἄλυσσο τῆς μέθης:
ἢ γλῶσσα σας χωρὶς τὸ μίλημα
κι' ὅμως ἢ γλῶσσα σας ἀγγίζει τὴν καρδιά μου.

Καὶ μάτια, σὰ χλωρανομές,
λιθασχώραφα γιὰ πλούσια ἀρνιά — τὰ δάκρυα —
καὶ χάντρες μελισσιές, ὦ μάτια:
μάτια, σὰ χάλκινες φωτιές,
φωτιές τῶν σταυρωμένων νύχτων,
τῶν διαλεχτῶν ἐρώτων σεῖς τρυγόνια
καὶ μάτια, στάλες τῆς ὀροσιᾶς
στοὺς μοσκοβόλιστους ἀνθοὺς,
μάτια, ὡς ἀντίχολα βοτάνια
κι' ἀν τριχίλες μὲς τίς φλέβες τῶν φλουδιῶν
καὶ στῶν μετάλλων τὴν καρδιά:
ἢ γλῶσσα σας χωρὶς τὸ μίλημα
κι' ὅμως ἢ γλῶσσα σας ἀγγίζει τὴν καρδιά μου.

Καὶ μάτια, κάμποι ἀτέρμονες
καὶ δάση μὲ τίς χίλιες τους δεσιές
τίς χίλιες δυό τους ἄρπες,
λιθανιστὲς ἐλπίδες καὶ χαρὲς
κι' ὄρμες γιὰ νέες κατάχτησες:
μάτια, τὸν οὐρανὸ τὸν πίνετε
στὸ κάθε φτεροσάλαμά σας,
τὴ θάλασσα φιλάτε
καὶ μὲς τὰ στήθη ἀνάθετε
τίς ἄσθυστες φωτιές
στὶς ἄσαστρες τίς νύχτες:
ἢ γλῶσσα σας χωρὶς τὸ μίλημα
κι' ὅμως ἢ γλῶσσα σας ἀγγίζει τὴν καρδιά μου.

Μάτια, σὰ χίλια στόματα,
 μὲς τ' ἀνοιγόκλεισμά σας,
 ὅταν θ' ἀφήνετε ξαστραφτερά
 ἓνα κλωνὶ μωργαριτάρι
 νὰ λάμπει, ν' ἀντιφέγγει,
 ἐμέ, ποὺ θάμπωσε τὸ φῶς σας
 κι' ἔγινα πιά δικός σας,
 ἓνα μ' ἔσᾶς και μιὰ ψυχὴ,
 κλείστε με και πάρτε με
 ψηλά πρὸς τίς φωτιές σας
 — τοὺς πιδὸ λαμπροὺς ἡλιογεριμούς, —
 σὺρνα γιὰ σᾶς χρυσάφι και λιθάνι.
 Ἡ γλῶσσα σας χωρὶς τὸ μίλημα,
 κι' ὅμως ἡ γλῶσσα σας ἀγγίζει τὴν καρδιά μου.

Γιὰ νὰ ναι πλήρῆς ἡ εἰκόνα τοῦ ἔργου τοῦ Χρυσάνθη ὀφείλουμε νὰ ρίξουμε ἓνα γρήγορο βλέμμα και σ' ἓναν ἄλλο τομέα του, τὴν παιδικὴ λογοτεχνία. Εἶναι γιατρός ὁ συγγραφέας μας, και μάλιστα παιδίατρος, και κατὰ ἀγαθὴ συγκυρία σχολίατρος. Κᾶ σὰν τέτοιος δὲν ἦταν δυνατό νὰ μὴ ἀγαπήσῃ τὸ παιδί και νὰ μὴ τοῦ χαρίσῃ μεγάλο μέρος τῆς συγγραφικῆς του ἐργασίας, ποιήματα, παραμύθια, διηγήματα και δραματάκια παιδαγωγικά, ἀπ' τὰ καλύτερα ποὺ ἔχει νὰ δεῖξῃ ἡ παιδικὴ μας λογοτεχνία.

Τριανταπέντε χρόνων σχεδὸν θητεία στὰ γράμματα και στὴν πνευματικὴ κίνηση τοῦ νησιοῦ μας ἔκανε ὁ Χρυσάνθης μὲ δημοσιεύματα σ' ἐφημερίδες, μὲ ἐκδόσεις διδλίων και περιοδικῶν (λογοτεχνικῶν, ἱατρικῶν και παιδικῶν), μὲ διαλέξεις κι ὀμιλίες ἀπ' τὸ ραδιόφωνο, μὲ συμμετοχὴ στὰ Διοικητικὰ Συμβούλια πνευματικῶν σωματείων, ὅπως ὁ Ἑλληνικὸς Πνευματικὸς Ὀμιλος, ἡ Ἐθνικὴ Ἑταιρεία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν κ' ἡ Ἑταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν. Κέντρο τῆς ἐργασίας του ὁ ἄνθρωπος. «Ἄν ἔχεσας τὸν ἄνθρωπο ὁ στίχος, νὰ τὸν κρεμάσουμε τὸ στίχο», λέει σ' ἓνα ἀπὸ τὰ ἔμμετρα δοκίμιά του. Ἄλλὰ κ' ἡ Ἑλλάδα, «Χωλαίνει ὁ στίχος δίχως τὴν Ἑλλάδα», λέει στὸ ἴδιο δοκίμιο.

Ὅσο τώρα γιὰ τίς ἰδέες του γιὰ τὴν τέχνη, μπορῶ νὰ πῶ πὼς ὁ Χρυσάνθης στέριωσε τὴν ἐργασία του παίρνοντας ἀπ' τίς ἐμπειρίες τοῦ παρελθόντος ταξιδεύοντας μέσα στὴν παράδοση κ' ἐκλέγοντας ἀπ' τὰ νέα κλίματα ὅ,τι νόμιζε ζωντανὸ και ἱκανὸ νὰ ἐπιβιώσῃ, συνδυάζοντας πάντοτε τὴ λογικὴ μὲ τὸ αἰσθημα. Οἱ «Δώδεκα σελίδες ἔμμετρα δοκίμια» και τὸ «Λυρικὸ Ἡμερολόγιο στὴν Κυπριακὴ χρονιά 1966» μᾶς δίνουν σχετικὸς ἀφορισμοὺς κ' ἐκμυστηρεύσεις ποὺ ἀποτελοῦν κατὰ κάποιο τρόπο τὸ λογοτεχνικὸ του «πιστεύω». «Ὅπου κι' ἂν πᾶς ὑπάρχει θέμα», λέει δίνοντας κάποια ἐξήγηση στὴν πολυγραφία του. Καὶ συνεχίζει: «Ὁρθογραφῶ τὰ αἰσθηματά μου. Δὲν ὀρθοφρονῶ. Ἴσχιους ὀρθαίους ὁ κλώνος γράφει μὲς στὸ φῶς και στὸν ἀγέρα. Φυσᾶ ἀπὸ μέσα μας ὁ ἀγέρας· τὰ ἀπέξω εἶναι ἀφορμές. Ἀκούω τὴ λέξη, γεύομαι τὴ λέξη, βλέπω τὴ λέξη. Πρῶτη λαχτᾶρα ἡ λέξη μὲς στὸ στίχο. Κρῦβει τὸ πάθος ἀπ' τὸ βάθος. Ἡ ποίηση θέλει ἀρετὴ και ἡθος». Σ' αὐτὴ τὴν αὐτοπαρουσίαση τί ἄλλο νὰ προσθέσω ἐγώ; Περισσότερο θὰ σᾶς μιλήσουν τὰ ἀποσπάσματα ἀπ' τὸ ἔργο τοῦ Χρυσάνθη, ποὺ θὰ ἀκολουθήσουν.

Και πρῶτα, ἀκοῦστε ἓνα ἀπ' τὰ ἀρχαιότροπα ποιήματα τοῦ Χρυσάνθη, ἀφιερωμένο στὴν Ἑλλάδα, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ μεγάλο πάθος τοῦ ποιητῆ. Εἶναι παρμένο ἀπ' τίς «Μικρὲς Πατρίδες» και δοσμένο στὴ μορφή τοῦ συννέτου.

Τραγούδι, τῶν ποιητῶν μονάχα ἢ μοῖρα.
Μὰ ὁ στίχος δίχα Ἑλλάδα δὲν ἀξίζει.
Τ' ὠραῖο τριαντάφυλλο, χωρὶς τὰ μύρα,
πάντα μισὰ τὰ αἰσθήματα δωρίζει.

Δόξα σου τοῦ Ἑλληνα μονάχα ἢ κλήρα.
Μέτρο τὸ μέτρο τοῦ Ἑλληνα χαρίζει.
Τὴν ἀττική μενεξεδένια πείρα.
πείρα Θεῶν κι' ἀνθρώπων τὴ σφραγίζει.

Τὸ στοχασμὸ σου οἱ θάρβαροι θὰ βροῦνε
κλεισμένο στὴν ἐλλήγισσα λαμπράδα.
Δάφνη γιὰ σένα αὐτὸ νὰ διαλαλοῦνε.

«Ἑλλάδα», φώναξε στὰ στήθια, «Ἑλλάδα,
μέτρο κι' εὐπρέπεια κι' αἰσθήματα γενναῖα,
Ἑλλάδα - Ἑλλάδα πάντα νέα κι' ὠραία».

Ἀντίθετα πρὸς τὴ σειρά αὐτὴ, τὴν καθαρὰ παρνασσιακὴ στὴν ὕψη τους, οἱ «Παγκυπριονίκες» ἔχουν περισσότερὴ ἐλευθερία στὸ στίχο καὶ στὸ ἄπλωμα τῆς ιδέας. Ἀκοῦστε ἓνα ἀφιερωμένο στὸν Παγκυπριονικὴ Διαγόρα:

Τὸ κάλλος τῆς ταχύτητας μεθᾶ.
Δόξα στὰ μέλη τὰ εὐκοσμά σου,
Διαγόρα, ποῦ φτερά κρατᾶνε
σὰ νέφη σὲ τρελλὸ βοριά.
Ἔχει τὸ θάρρος τὴ χαρὰ τῆς πείρας.
Κι' ἡ ἀντοχὴ, τοῦ πεισματος τὸ θαῦμα.
Μὰ κείνη τῆς γοργάδας ἢ ἀλαφράδα,
μὲ τίς συχνὲς ἐναλλαγὲς τῆς θέας,
μοῦ ταξιδεύει τὸ μυαλὸ καὶ τὴν καρδιά.
Τὸ κάλλος τῆς ταχύτητας μεθᾶ.
Ἔδειξες σήμερα στὰ μάτια
πὼς ἔχει σὰν τὸ πνεῦμα
νοερά φτερά τὸ σῶμα τ' ἀσκημένο.
Σῶμα καὶ νοῦ ἰσοτίμησες.
Καὶ πῆρε θάρρος ἢ ψυχὴ μας.
Γιατὶ μονάχα ἢ νίκη ἢ κερδισμένη
μ' ἓνα πανέρι κόπο
μᾶς ἀνυψώνει τὸ κορμὶ ὡς τ' ἀστέρια.
Σῶμα καὶ νοῦ ἰσοτίμησες.

Ἄσπρα τριαντάφυλλα ὡς φτεροῦγες
ἀγγελικῶν πλασμάτων θὰ βλαστήσουν
ὅπου γυμνὸ τὸ πόδι σου ἄγγιξε
τὴ νίκη κυνηγῶντας.

Ἀκολουθῆ μιὰ σειρά συλλογῶν, στὶς ὁποῖες κυριαρχεῖ τὸ ρομαντικὸ στοιχείο καὶ ὁ συμβολισμὸς. Ἀκοῦστε ἀπ' αὐτὰ «Τὸ παιδί ποῦ κοιμάται» καὶ τὴν «Ἐπιστροφὴ» ἀπὸ τὴ συλλογὴ «Ἀποθεώσεις καὶ Χορικά»:

ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΠΟΥ ΚΟΙΜΑΤΑΙ

Στὸν κῆπο ἀποκοιμήθηκε σὰν ἔσκιος μυρωμένος
 παιδάκι γιασεμί
 κι' ἔλαμψε γύρα ὁ ἄνεμος βασιλικὸς κομμένος
 φύλλο κλωνί - κλωνί.

Κι' ὁ οὐρανὸς διπλώθηκε κι' ἔπεσε μὲς τὰ χέρια
 τοῦ τρελλαμένου ἀνθοῦ,
 διπλὸς σταυρὸς κρεμάστηκε κι' ὁ ἥλιος καὶ τ' ἀστέρια
 στὴν πλάση τοῦ λαιμοῦ.

Κι' ἔπαιξαν μέσα στὰ μαλλιά γαρούφαλα ἀνοιγμένα
 κι' ἕνας χρυσὸς ἀετὸς
 κι' ἤρθαν γαλέρες ζενικές, καρᾶδια φορτωμένα,
 κατέβηκε ὁ Θεὸς

Γιατί, λοιπὸν, ν' ἀπεπλιστῶ στὸ γοργοπέρασμά σου,
 πολύπικρη ζωή;
 Ἕνα παιδάκι ἀντικρυσσὰ καὶ χάρηκα κοντὰ σου
 τί κρίβουν οἱ οὐρανοί.

Ε Π Ι Σ Τ Ρ Ο Φ Η

Στὰ ξένα ἐδάφη κι' ἂν πατὰ τὸ σῶμα μου, ἢ ψυχὴ μου
 στὸν τόπο μου πατὰ.
 Ἐκεῖ π' ἀνθίζει ὁ ἔρωτας, βασιλικά ἢ ζωὴ μου
 ἄς τρέχει κι' ἄς γερνᾶ.

Στολίστε τὰ καρᾶδια μας — ἄσπρου μου περιστέρι —
 πᾶμε μὲ τὸ καλό,
 πᾶμε μακρὰ στὸ γαλανὸ κι' αἰώνιο καλοκαίρι
 τῆς Κύπρου τὸ ἱερό.

Νὰ δοῦμε ἂν ζοῦν οἱ φίλοι μας μὲ τὰ χρυσὰ τους μάτια
 μάτια τῶν ἀστεριῶν,
 νὰ δοῦμε τὰ χωράφια μας τοῦ χρυσαφιοῦ κοιμᾶτια,
 ψυχούλα τῶν παιδιῶν.

Πᾶμε νὰ δοῦμε ποῦ ἀνθισε ἢ μητέρα στὰ νυχτέρια,
 δάκρυ ποῦ καρτερᾶ,
 πᾶμε νὰ τὰ φιλήσουμε τὰ γέρικά της χέρια
 πρὶν κρεμαστοῦν ὠχρά.

Βασιλικὸ τὸ χέρι μας τὸ χῶμα ἄς ἐτοιμάσει
 νεκροὺς νὰ μᾶς δεχτῇ.
 Ἐτούτη ἢ γῆ μᾶς γέννησε, μᾶς ἔχει ἐτούτη πλάσει
 τ' ἀντρίκιο μας κορμί.

Τοὺς στοχασμοὺς μας ζύμωσε μ' ἕνα περίσσιο χρῶμα
 σὰν ἄνθος στοχασμοὺς.
 Γιατί νὰ πᾶμε σ' ἄλλη γῆ ν' ἀφήσουμε τὸ σῶμα
 καὶ τοὺς συλλογισμοὺς;

Σ' αυτές τις συλλογές περιλαμβάνονται κ' οι μεταγραφές μουσικών κομματιών και ζωγραφικών πινάκων, που τις μνημονεύουν ευφύμως τις μὲν πρώτες ὁ μέγας μουσουργὸς Μανώλης Καλομοίρης, τις δὲ δεύτερες οἱ τεχνουργοὶ Ἀντρέας Καραντώνης καὶ Φῶτος Γιοφύλλης.

Ἐκεῖ ἔμως πού ὁ ποιητὴς βρίσκεται στὸ στοιχεῖο τοῦ εἶναι τὰ ποιήματά του γιὰ τὸν ἀγῶνα τῆς Κύπρου. Ἀκοῦστε ἀπ' αὐτὰ τὸ «Νεκρὸ πολεμιστῆ», πού ὁ ἀνθολόγος Ἡρακλῆς Ἀποστολίδης σὲ μιὰ ἐπιστολή πού μοῦστειλε κάποτε τὸ χαρκτηρίζει «ἐξαιρετικὸ» καὶ «ὑπέροχο».

ΝΕΚΡΟΣ ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΣ

Εἶχε μιὰ νεότητα ἀσυνήθη
καὶ τὴν ὑπόταξε στὸ θαῦμα.
Στὸν κόρφο τῆς γυναίκας δὲ γονάτισε:
ἢ πράξη ἢ φυσικὴ στὴν ἐποχὴ
δὲν ταίριαζε, σὰ ρόδο τὸ χειμῶνα.
Τὸ ἐμπόριο τυραννοῦσε τὴν ψυχὴ
μὲ σκέψεις ἀπαράδεχτες.
Τὸν σκότιζε πολὺ κι' ἡ Τέχνη
σὰν κόκκινη νεφέλη δειλινοῦ
τὴν ἀγροτιά χωνέφανε τὰ βόδια
κι' οἱ πρόγονοί του, κι' ἦταν ζήτημα
τὴν παρακμὴ ἂν νικούσε.

Εἶχε μιὰ νεότητα ἀσυνήθη:
τὸ θαῦμα ἀναζητοῦσε.
Κι' ἦρθεν ἡ γρήγορη στιγμή
σὰ μετανάστης ἀγρίου τόπου.
Ἡ ἰδέα τοῦ τρύπησε τὸ μάτι
μὲ κατακόκκινη βελόνα.

Πῆρε, λοιπόν, τὸ θάρρος τὸ πρῶινὸ
— ὁ ὕπνος ἀλάφρωσε τὴν πείρα —
καὶ ἐγῆκε στὸν ἐλεύθερο καιρὸ,
Ἡ νέα ἀρετὴ στεφάνωσε
τὴν ταπεινότητα τοῦ ἐνοστίχου.

«Σηκῶνω πέτρα ἀκούω
τὸ παραμῦθι τῆς πατρίδας.
Πίσω νερὸ ἀντικρύζω
τὴν πύρινη μορφή.
Τ' ὄνειρο πάντοτε ὀδηγεῖ»,
τὸ βῆμα ἰχνογραφοῦσε.
γιατὶ εἶχαν πιά οἱ ἱστοὶ τοῦ
τὴν αἴσθησιν τοῦ πνεύματος.

Τί πρόσφερε στο θαῦμα τῆς ζωῆς
 κανείς δὲ θὰ τὸ μάθει.
 Ἡ περιέργεια πάντα δὲν προσδίνει
 τὸ μέγεθος παντοῦ.
 Τὴν ἀσχολία τῆς νιότης δὲ ρυθμίζει
 ὁ κρότος χρυσαφιῦ.
 Τὰ λάθη; Ποῦ καιρὸς νὰ φάχνης
 γιὰ πετραδάκια τοῦ γιालοῦ;
 Τῆ θεά, τῆ θεά ἐπικαλεῖται
 κι' ἡ κόρη τοῦ ματιοῦ.

Μιά αὐγή τὸν ὄρηκαν νὰ κοιμᾶται
 στὸ κόκκινο κρεβάτι χορταριοῦ.
 Ἡ ὀμίχλη μὲ στοργή τὸν χεῖδευε,
 γάντι θελούδινο, ἑλαφρὰ σταχτι
 κι' εἶχε στὸ στήθος τὸ τριαντάφυλλο
 τῶν ἑκατῶν θανάτων.

Εἶχε μὰ νεότητα ἀσυνήθη
 καὶ τὴν παράδοσε στὸ θαῦμα.

Αὐτὰ τὰ λίγα γιὰ τὸν ποιητὴ Κύπρο Χρυσάνθη.

A. ΠΕΡΝΑΡΗΣ

ΚΥΤΑΖΩ...

Κυτάζω κάθε δειλινὸ τὸ φονικὸ τοῦ ἡλίου,
 τὸν οὐρανὸ τὸν ματωμένο καὶ φοβοῦμαι.
 Γι' αὐτοὺς φοβοῦμαι ποῦ θὰ ῥθοῦνε νὰ μὲ βροῦν
 δῶ πέρα στὸ ἀκρογιάλι
 στὸ βάθος ν' ἀγναντεύω,
 ἐκεῖ ποῦ ὁ οὐρανὸς φιλιέται μὲ τὴ θάλασσα,
 Τί θὰ τοὺς πῶ; Τί θὰ τοὺς πῶ;

Ἄ, τὰ κοχύλια εἶναι τυχαῖα ριγμένα
 ὅπως καὶ τὰ ὄνειρά μας, караβιῶν συντρίμια
 ποῦ δὲν σαλπάρανε ποτέ...!

ΗΡΟΣ Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΚΕΡΥΝΕΙΑΣ

Με δάκρυα κύματα βροχή στα μάτια τὰ μεγάλα
 με δάκρυα ποταμούς από σπασμένα μάρμαρα
 από σπασμένους παγετώνες
 από βουνά βουβά του πόνου τῶν ἀνθρώπων
 καί τῆς ψυχῆς τὸ πέλαγο θολὸ καὶ ταραγμένο
 στέκεσαι χρυσή Ἀδελφή στὴ Κερυνιώτικη τῆ Γῆ
 τὸ ἄρωμα καὶ τὸ ψωμί τῆς ἄχαρης Ζωῆς μας
 καὶ μακρὰ στὸ πέλαγο στερνὴ φορὰ κοιτᾶς
 ἔτσι τουλάχιστο νομίζεις — στὸ Σκοτάδι —
 σφαγμένη τὴν Κερυνιώτικη Ἄνοιξη στὰ δώματα τοῦ Ἄδη
 κι ἀναστενάξεις μὲ τὸν Ἄνεμο τῆ Θάλασσα καὶ τὸ Βουνό
 καὶ τῶν Ρωμιῶν τῆ γῆ μὲ τὴ ψυχὴ στοχάζεσαι
 τῆς Ρωμισύνης διάδημα ἀμάραντο λουλούδι
 τὸ χῶμα τὸ αἱματόβρεχτο τὸ μυρωμένο χῶμα
 τὸ χῶμα τὸ θαυματουργό χῶμα ἡρώων στρῶμα
 τίς πέτρες δάκρυα τῶν παθῶν δάκρυα πετρωμένα
 πέτρες τεκτόνων γελαστῶν τοῦ ἡλίου χρυσαχίδες
 καὶ τίς φιλας μὲ τὴ ψυχὴ καὶ τίς δακρυποτίξεις
 προτοῦ πικρὰ καὶ γοερά τὴν ἀποχαιρετήσεις
 καὶ τὴν ἀφήσεις ἔρημη ἀπ' τὸν Ἑλληνισμό
 τὴν Πόλη μας τὴν Ἱερὴ τοῦ κόσμου τὸ διαμάντι
 στέκεσαι μόνη σιωπηλὴ στὴν ἄκρη τῆς Ἀβύσσου
 Μάνα χωρὶς παιδιὰ Ἐσὺ Ὀρφανεμένη Μάνα
 καὶ προχωρεῖς στὸ Ἄγνωστο μὲ μολυβένιο βῆμα
 μὲ πρόσωπο μαρμάρينو πού ὄλο πίσω βλέπει
 τίς Κερυνιώτικες Ἑλῆες τὰ οὐράνια Κυπαρίσια
 τοὺς τάφους τοὺς λαξευτοὺς κάτω στὴ Χρυσοκάβα
 καὶ τ' ἄταφα ζεστὰ κορμιὰ τῶν Ἄγνωστων μας Νέων
 καὶ σιωπηλὰ στοχάζεσαι Ἄνοιξη Καλοκαίρι
 τίς ἀνθισμένες μυγδαλιές τῆς Δήμητρας τὰ στάχυα
 τίς λεμονιές καὶ τίς ροδιές τὰ ρόδα τὸ θυμάρι
 καὶ σιωπηλὰ προσεύχεσαι στῆς Πόλης τοὺς Ἁγίους
 Θεῖες προσευχῆς κρίνα λευκὰ στοὺς τάφους τῶν Ἑλλήνων
 στοὺς τάφους τῶν Ἑλλήνων πού ἀναπαύονται γαλήνια
 στοὺς τάφους τῶν Ἑλλήνων πού προσμένουν στὴν Κερύνια
 Ἀνάσταση Ἄνοιξη Λαμπρὴ καὶ Εὐαγγελισμό
 Γοργὰ τὸ στάρι ἀπὸ τὰ δάκρυα νὰ φυτρώσῃ
 κι ὁ Αἰσχύλος Κερυνιώτικους παιάνες νὰ πυργώσει.

ΑΝΤΗ ΠΕΡΝΑΡΗ

ΑΝΑΔΡΟΜΕΣ · ΠΡΟΣΩΠΑ ΚΑΙ ΑΠΟΨΕΙΣ

ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1980

(διβλικριτική μελέτη)

(α) Προλογικό

“Όσες φορές στάθηκα μπροστά στα έντεχνα ποιητικά γραπτά του αλησιμόνητου ανθρώπου και λογοτέχνη Άντη Περνάρη, πάντα το συναίσθημα κυριεύει το λογικό· ιδιαίτερα μπροστά στα παιητικά του χειρόγραφα δημιουργήματα με τύλιγε άσυναίσθητα μία λεπτή απόχρωση ευγένειας και μία φωτεινότητα ευαισθησίας. Μπροστά στα πεζά του όπισθοχωρούσε σταδιακά το συναίσθημα και ό λόγος, τό λογικό τιθάσσευε τά άκροπερπατήματα τής καρδιάς. Με όρθολογιστική κρίση και έγρηγορση πνευματική στεκόμαστε μπροστά στην έκδοση του Α. Περνάρη, «Αναδρομές, Πρόσωπα και απόψεις», που έχει τυπωθεί στα Τυπογραφεία Ζαβαλλή Λτό για τίς εκδόσεις «Διέντυπο» τόν Ίανουάριο του περασμένου χρόνου.

(β) Τό βιβλίό. Ό τίτλος

Ό τίτλος του βιβλίου είναι: «Αναδρομές, Πρόσωπα και απόψεις». Αναδρομές είναι πράγματι σέ πρόσωπα και απόψεις· τό περιεχόμενο του βιβλίου χαρακτηρίζεται πολύ πετυχημένα από τόν τίτλο. Οι αναδρομές σημαίνουν επιστροφή, κάποιου είδους επανάληψη, επίσκεψη σέ γνωστά και αγαπημένα πρόσωπα και σκέψεις, επίσκεψη στα χρόνια που μάς έφυγαν και τά ξαναγυρίζουμε μετς, με τήν σκέψη και τήν καρδιά μας. Οι αναδρομές δέν είναι μονόδρομος αναφοράς αλλά άμφίδρομη επικοινωνίας, άμοιβαίας επαφής, του συγγραφέα με τά πρόσωπα και τά πράγματα και αντίστροφα. Διπλή ή προσέγγιση και πολυπρισματικές ό προεκτάσεις προσεγγίσεως και έρμηνείας. Αναδρομή του συγγραφέα Περνάρη ύποκειμενικά, σέ θέματα που τόν είχαν άπασχολήσει στο παρελθόν, και άντικειμενικά με τήν αναφορά, τήν συγκεκριμένη αναφορά του Περνάρη σέ πρόσωπα και καταστάσεις που άνήκουν πιά στο παρελθόν. Ακόμα ή πρόθεση ανά- σημαίνει και τήν πολλαπλότητα τής επανάληψης, όχι μόνο μία φορά αλλά πολλές, δυό και περισσότερες φορές, συχνότητα αναφοράς και μεταφοράς του «είναι» του λογοτέχνη σέ πυρηνες καιρίους γι' αυτόν και για τό έργο του. Ακόμα θά μπορούσαμε νά προσθέσουμε πώς τό ίδιο τό βιβλίό που έχουμε στα χέρια μας είναι μία Αναδρομή σέ δημοσιεύματα, τουλάχιστον μερικά, που είδαν τό φώς τής δημοσιότητας, σέ μία πρώτη μορφή γραφής, στα περιοδικά «Καιροί τής Κύπρου», «Αγών», «Πνευματική Κύπρος» και «Πάφος».

(γ) Τό βιβλίό. Οι ένότητες

Τά κείμενα του βιβλίου ταξινομούνται με τήν όμαδοποίησή τους άδρομερώς σέ τρεις μεγάλες ένότητες. Η πρώτη ένότητα περιλαμβάνει έξι σύντομα αλλά περιεκτικά δοκίμια κάτω από τόν τίτλο «Γενικά θέματα». Στη δεύτερη ένότητα, που είναι και ή πιό πολυσέλιδη (σσ. 25—113) από τίς τρεις, δημοσιεύονται δεκατέσσερα κείμενα που αναφέρονται σέ συγκεκριμένα πρόσωπα τής λογοτεχνίας και τής πνευματικής ζωής του τόπου· επιγράφεται ή ένότης «Του νησιού μας». Η τρίτη ένότητα ξεφεύγει από τόν Κυπριακό στενό χώρο και ξεδιπλώνεται σέ πρόσωπα και θέματα του ευρύτερου Έλληνικού πνευματικού όρίζοντα· περιλαμβάνει πέντε ξεχωριστά κείμενα με τόν τίτλο: «Του ευρύτερου Έλληνικού χώρου».

(γ'1) 'Η α' ενότης: «Γενικά θέματα».

Πιο αναλυτικά στην α' ενότητα θίγονται τὰ θέματα τῆς Ἀνάγκης Ἡθικοῦ Ἐπανοπλισμοῦ καὶ τῶν προβλημάτων πού ἀναφέρονται στὸν τρόπο ἐργασίας, ἐπιλογῆς καὶ συνθέσεως ἀπὸ τοὺς Ἀνθολόγους τῶν Ἀγθολογιῶν, γράφονται Σκέψεις γιὰ τὶς παραστάσεις ἀρχαίων τραγωδιῶν καὶ τὴν διδακτικὴν ποίησιν, ἀποτομιᾶται μιὰ ἀπολογία τῆς πατριωτικῆς ποίησης καὶ μιὰ ἀξιολόγησις τῆς παιδικῆς καὶ ἐφηβικῆς λογοτεχνίας.

Στὴν ἐνότητα αὕτη προβάλλει ὁ Περνάρης ὡς ὁ κατ' ἐξοχὴν εὐαίσθητος πνευματικὸς ἄνθρωπος, μὲ εὐρυμάθεια καὶ προβληματικὴ οὐσιαστικὴ σὲ καίρια πνευματικὰ προβλήματα καὶ θέματα τοῦ κόσμου μας καὶ τῆς ζωῆς μας. Ἐκεῖνο πού συγκινεῖ ἰδιαίτερα στὰ γραπτὰ τοῦ συγγραφέα εἶναι ἡ ζωντάνια τοῦ γραπτοῦ λόγου, ἡ καίρια σύλληψις τῶν οὐσιωδῶν καὶ ἡ πυκνότητις, ἡ ὀργανικὴ, τῆς πλοκῆς καὶ τῆς δομῆς. Ὁ Περνάρης, τὸ νοιώθει σὲ κάθε του γραμμῆ, ἔχει διαμορφωμένες γνώμες πάνω σὲ ὅ,τι γράφει καὶ τὶς ἐκφράζει μὲ κρυστάλλινη καθαρότητα, βαδίζοντας πάντοτε κατ' εὐθείαν στὸ στόχο. Γνωρίζει καλὰ τὰ γεγονότα, ἔχει τὴν ἀρετὴ νὰ τ' ἀναλύει στοὺς βασικοὺς συντελεστῆς τῶν καὶ ἀναλύοντάς τα νὰ τὰ ἱεραρχεῖ ἀξιολογικᾶ, πράγμα πού τὸν ὀδηγεῖ ἀβίαστα καὶ φυσιολογικᾶ στὴ σύνθεσις ἐνὸς ὀλοκληρωμένου κειμένου.

Στὴν Ἀνάγκη Ἡθικοῦ Ἐπανοπλισμοῦ θίγεται τὸ θέμα τοῦ ἠθους πού πρέπει νὰ διακρίνει τοὺς λογοτέχνες καὶ εἰδικώτερα τὶς σχέσεις ἀναμεταξύ τους. Ἀφοῦ ἐπισημαίνει μὲ διαύγεια πνεύματος καὶ ἀμερόληπτη κρίσις ὁ Περνάρης τὶς καταστάσεις καὶ τὸ ρόλο τῶν προσώπων, τονίζει ἰδιαίτερα τὴ θέση πού πρέπει νὰ κατέχει ὁ λογοτέχνης καὶ ἡ λογοτεχνία στὴν ἐπιδίωξις τοῦ γενικώτερου καλοῦ. Μπαίνω στὸν πειρασμό, τόσο μὲ γοητεῖα ὁ λόγος τοῦ Περνάρη, νὰ δώσω ἓνα χαρακτηριστικὸ δείγμα τῆς ἐνότητος αὕτης:

«... ἦθος δὲν σημαίνει γκρέμισμα τῶν ἄλλων γιὰ νὰ ὑψωθοῦμε μόνο ἐμεῖς, ἀλλὰ διαρκὴ ἀγῶνα νὰ ἐξυψώσουμε, γιὰ νὰ ἐξυψωθοῦμε μαζί μὲ τὸ σύνολο. Οἱ λογοτέχνες δὲν εἶναι πόρνες, πού ἐπιδιώκουν νὰ προβάλλουν μὲ ψιμύθια καὶ ἄλλα μέσα τὴ δικιά τους ἀνύπαρκτη ὀμορφιὰ ἢ κάθε μιὰ γιὰ νὰ τραβήξει τὴν πελατεία ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ἡ λογοτεχνία δὲν εἶναι τζόγος, πού προσπαθεῖ ὁ καθένας νὰ μπλοφάρει γιὰ νὰ τινάξει τὸν ἄλλο. Ἐδῶ χρειάζεται μιὰ κοινὴ προσπάθεια γιὰ ν' ἀνεθεῖ τὸ ἔθνος ψηλότερα ὅσο εἶναι δυνατὸ σὰν σύνολο καὶ αὐτὸ ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν ἔξαρσις τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ ὅπουδήποτε τὸ βροῦμε. Κάθε ἀντίθετη προσπάθεια εἶναι καὶ ἀνήθικη καὶ ἀντεθνικὴ. Αὐτὸ ἄς τῶχει ὑπόψη του κάθε ἓνας πού θέλει ν' ἀκούει στὸ τιμητικὸ ὄνομα λογοτέχνης...» (σ. 3).

Στὴ συνέχεια, ἀφοῦ κακίζονται οἱ διάφοροι ἐχθροὶ τῆς Τέχνης καὶ ἐπισημαίνονται ὁ σκεπτικισμὸς καὶ ἡ ἐξάπλωσις τοῦ ψεύδους, τονίζεται ἡ ἀνάγκη τοῦ ἠθικοῦ ἐπανοπλισμοῦ. Στὸ τελευταῖο, ἀκριβῶς, μέρος τοῦ κειμένου, τοποθετεῖται ρεαλιστικᾶ ὁ σπουδαιότατος ρόλος πού ἔχει νὰ διαδραματίσει ὁ Χριστιανισμὸς στὴν πραγμάτωσις τῆς ἀπαίτησις γιὰ ἠθικὸ ἐπανοπλισμό.

«... Ἡ πνευματικὴ κοινότητα γοσεῖ καὶ δὲν πρόκειται νὰ θεραπευθεῖ μὲ ὀργῆς καὶ ἀφορισμοὺς, οὔτε μὲ μακροτραβηγμένα συνέδρια, ἀλλὰ μὲ κατανόησις καὶ ἐγκαιρὴ δράσις. Γιὰ τὴ σταυροφορία αὕτη, ἐνδεδειγμένοι εἶναι οἱ πραγματικοὶ πνευματικοὶ ἄνθρωποι, πού, κρατώντας γερά τὸ ραβδί τῆς πίστις, κατόρθωσαν νὰ ἀποφύγουν τὶς ὀλισθηρῆς περιοχῆς πού θὰ τοὺς ὀδη-

γούσαν στα ήθικα τενάρη, και να διατηρήσουνε την αγάπη πρὸς τὸν συνάνθρωπό τους και τὴν κατανόηση γιὰ τὸν νοσοῦντα. Ἐπιδίωξη ήθικοῦ ἐπανοπλισμοῦ χωρὶς τὴν συνεργασία τῶν ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος ἀποτελεῖ οὐτοπία. Καὶ στὴν οὐτοπία ὑπάρχει σαγήνη πὸ ἔλκει ὄχι πρὸς τὴ σωτηρία, ἀλλὰ πρὸς ἔτι βαθύτερα τενάρη...» (σ. 5).

Ἀνθολογίες και Ἀνθολόγοι παρελαύνουν στὴν ἄλλη ἐργασία ἀφοῦ τὸ κείμενο συνοδεύει μιὰ ἀποτίμησι τοῦ ἔργου τοῦ πραγματικοῦ Ἀνθολόγου. Τονίζεται ἡ ἀνάγκη τῆς κριτικῆς στάσεως και ἡ ἀποφυγὴ τοῦ ὑποκειμενισμοῦ στὴν ἀξιολόγησι τῶν λογοτεχνημάτων. Χρήσιμη εἶναι ἡ ἱστορικὴ ἀναδρομὴ τοῦ Περνάρη στὸ εἶδος τῆς Ἀνθολογίας ἀπὸ τοὺς πολὺ παλιούς χρόνους μέχρι και τοὺς δικούς μας στὴν Κύπρο.

Σημαντικὰ εἶναι τὰ ὅσα ἐκφράζει ὡς Σκέψεις γιὰ τὶς παραστάσεις ἀρχαίων Ἑλληνικῶν Τραγωδιῶν ὁ Περνάρης. Στὴν ἐργασία αὐτὴ φαίνεται ὀλοκάθαρα ὄχι μόνον ἡ τριθὴ του μετὰ τὴ θεατρικὴ τέχνη και τεχνικὴ ἀλλὰ και ἡ δεισιθερία του μετὰ τὴ βαθύτερη οὐσία τοῦ ἀρχαίου δράματος. Βρίσκει ὁ Περνάρης ὅτι:

«... Τὸ μεγαλεῖο τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Τραγωδίας ἔγκειται στὸ ὅτι ἔχει μιὰν ἀνώτερη κοινωνικὴ ἔννοια και τὴν ἐκθέτει φωτεινά, μετὰ πνεῦμα σπινθηροδόλο και μετὰ ἄρτια καλλιτεχνικὰ μέσα... ὀφείλει ἡ σκηνοθεσία νὰ νῆαι τέτοια, πὸ νὰ μπορεῖ ὁ θεατῆς νὰ τὸν προεκτελεῖ (τὸ μῦθο) ἀπὸ ἀτομικὴ κατὰστασι σὲ γενικὴ, σὲ πάλῃ πὸ νὰ γίνεταί μέσα σὲ κάθε ἀνθρώπινη ψυχὴ γιὰ τὴν τραγωδίαν τῶν ἀνθρώπων πὸ οἱ καλές τους προθέσεις γυρίζουν σὲ κακὸ και τοὺς ὀδηγοῦν σὲ κινδύνους, πὸ μ' ὄλες τὶς προσπάθειές τους δὲν μποροῦν ν' ἀποτρέφουν...».

Στὴ συνέχεια δίνει τὰ συστατικὰ τοῦ ἀρχαίου δράματος, τὸσον τὰ ἐσωτερικὰ ὀσον και τὰ ἐξωτερικὰ, ἐπιμένει σὲ σκηνοθετικὰ παρατηρήσεις και ἐπεξηγήσεις, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὰ σκηνηκὰ και φθάνοντας μέχρι και τὴν ἀμφοίση. Ὅξυνοῦστατες εἶναι οἱ λεπτότατες διαφοροποιήσεις και διακρίσεις πὸ κάμνει ὁ Περνάρης μεταξὺ τοῦ ἀρχαίου και τοῦ νεώτερου θεάτρου.

Μετὰ ἀφορμὴ ἔνα ἄρθρο τοῦ καθηγητῆ Oakeskott, πὸ δημοσιεύθηκε στὸ Φιλολογικὸ Παράρτημα τῶν Times τοῦ Λονδίνου, στὸ ὀποῖο ὑποστηριζόταν ὅτι ἡ τέρψη ἀποτελεῖ και τὴν μοναδικὴ ἐπιδίωξη πὸ πρέπει νὰ ἔχει ἡ Ποίησι, ὁ Περνάρης τονίζει, μέσα ἀπὸ μιὰ θαυμαστὴ ἀνάλυσι τῆς ἔννοιας τῆς Τέχνης, και τὶς ἄλλες δὺδ λειτουργίες τῆς και ἐπιδιώξεις, τὴ συγκίνηση δηλαδὴ και τὴ διδασκικότητα· ἰδιαίτερα ἐπιμένει στὴν οὐσιαστικὴ λειτουργικότητα τῆς τελευταίας — ὁ τίτλος τῆς ἐργασίας εἶναι: «Ἡ δεισιθερία στὴν Ποίησι» — φέρνοντας, ὀσαν ἐπισχυτικὸ τῆς γνώμης του, μιὰ παλιά του συνάντησι και συζήτησι μετὰ τὸν Κωστὴ Παλαμῆ. Λέγει μεταξὺ ἄλλων πετυχημένων λόγων και τὰ ἔξης ἀξιόπρὸσεχτα:

«... Ἡ τέχνη δὲν μπορεῖ πότε νὰ τέρπει και πότε νὰ δυσαρρεστεῖ· δὲν εἶναι τέχνη τότε· εἶναι ἀσύνειδη παρόρμησι τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐγῶ, στιγμιαία· ἡ ὀμορφιά ὀφείλει νὰ παρέχει διαρκὴ και σταθερὴ εὐχαρίστησι γιὰ νῆαι ὀμορφιά· ἡ ἀξία ἐπομένως τῆς τέχνης, και ἰδικώτερα τῆς ποίησις, πὸ νῆαι ἡ πιὸ λεπτὴ τέχνη, δὲν εἶναι σχετικὴ, παρὰ σ' ὀτι ἀφορᾶ τὶς πνευματικὰς ἀφομοιωματικὰς ἱκανότητες ἐκ ἱνοῦ πὸ τὴ διαβάσει, γιὰ νὰ μπορεῖ μετὰ τὴ λυρικὴ ἀντίληψη νὰ συνδυάζει και τὴ λογικὴ ἀντίληψη και νὰ μεταβάλλει σὲ μόνιμη αἰσθητικὴ χαρὰ κι αὐτὰ ἀκόμα τὰ θλιβερώτερα ἀπ' τὰ συναισθήματα. Γιὰ νὰ κατορθωθεῖ ὀμως αὐτὸ, πρέπει ἀπαραίτητα νὰ ὑπάρχει περιεχόμενο στὴν ποίησι γιὰ νῆαι δυνατὸ ν' ἀναπαράγεται ἀπ' τὸ αἰτιατὸ ἡ αἰτία πὸ τὸ δημιούργησε...» (σ. 13).

Στήν «Απολογία τῆς πατριωτικῆς ποίησης» ὁ Περνάρης γίνεται δάσκαλος καὶ πνευματικὸς καθοδηγητὴς μεγάλος. Τὸ κείμενό του εἶναι καταπληκτικὸ πλούσιο σὲ ἰδέες, πυκνότητα δομῆς οὐσιαστικὰ ἀξεπέραστη, ὁ λόγος ἀπαράμειλλος. Γράφει ὁ Περνάρης:

«Φτάνει νὰ πιστέφει κανεὶς, νὰ τοῦ γίνεῖ συνείδηση, πὼς μπορεῖ νὰ διαλέξει τὴν Ἰδέα πού τὸν θέλγει, καὶ νὰ τὸ διαλαλήσει. Κ' ὕστερα νὰ ῥθει νὰ τὴ διαλέξει. Αὐτὸ εἶναι τὸ πρῶτο στάδιο τῆς Λευτεριάς, τὸ ἀπλούστερο, μὰ καὶ τὸ σπουδαιότερο, γιὰτὶ γεννοβολὰ μέσα του τὸν πόθο καὶ τὴν ἐλπίδα... Γιὰτὶ, ἐκεῖνος πού διαλέγει γιὰ Ἰδέα καὶ σημάια τῆς ζωῆς του τὴ Λευτεριά διατηρεῖ ἕνα μονάχα δικαίωμα, τὸ νὰ πεθάνει ἕναν ἔντιμο θάνατο κάτω ἀπ' τὰ ριπιδίσματα τῆς σημαίας του...» (σ. 15).

Τὸ κείμενο αὐτὸ θάπρεπε νὰ διαβάσουν ὅλοι ὅσοι πρόκειται ν' ἀρχίσουν νὰ γράφουν ποίηση, ὅλοι ὅσοι γράφουν καὶ κρίνουν τὴν ποίηση, καὶ ἰδιαίτερα ἐδῶ καὶ σήμερα, στὴν Κύπρο.

Στὸ τελευταῖο κείμενο τῆς α' ἐνότητος πού φέρει τὸν τίτλο «Ἡ παιδικὴ καὶ ἡ ἐφηβικὴ λογοτεχνία», εἶναι σημαντικὲς τόσον οἱ παρεχόμενες πληροφορίες γιὰ τὴν παιδικὴ καὶ ἐφηβικὴ λογοτεχνία ὅσον καὶ οἱ λεπτεῖς παρατηρήσεις τοῦ συγγραφέως πάνω στὶς σχέσεις τῆς λογοτεχνίας μὲ τὴ διαμόρφωση τῆς προσωπικότητος τοῦ παιδιοῦ.

(γ'2) Ἡ β' ἐνότης: «Τοῦ νησιοῦ μας».

Στὴ δευτέρη ἐνότητα ὁ Ἄντης Περνάρης ἀρχίζει ἀπὸ τὰ «Κύπρια Ἔπη» τοῦ Στασίνου καὶ φθάνει στὰ «Κοινωνικὰ διηγήματα τοῦ Μελῆ Νικολαΐδη», ἀφοῦ περάσει τὴ λογοτεχνικὴ γραφίδα του ἀπὸ τοὺς χώρους τῆς «Κυπριακῆς λαϊκῆς ποίησης» καὶ σταθεῖ μὲ λογοτεχνικὴ φροντίδα καὶ ἐκτίμηση στὸ ἔργο καὶ στὰ πρόσωπα τοῦ Βασίλη Μιχαηλίδη καὶ τοῦ Δημήτρη Λιπέρη, τοῦ Στυλιανοῦ Χουρμούζιου καὶ τοῦ Γιάννη Περδίου, τοῦ Ἀντῶνη Κλόγκαρη καὶ τοῦ Χριστόδουλου Γαλατόπουλου, τοῦ Μαρκίδη, τοῦ Σταυρινίδη, τοῦ Λοῖζου Φιλίππου καὶ τοῦ Μελῆ Νικολαΐδη.

Θεωρεῖται ὡς δεδομένο ὅτι ὁ Περνάρης γνωρίζει ὄχι μόνον τί θὰ γράφει ἀλλὰ καὶ κατέχει τὴν τέχνη τοῦ πὼς νὰ τὸ πεῖ. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς λογοτέχνες πού ἀσχολεῖται μαζί τους εἶναι γνωστοὶ του καὶ μερικοὶ συνδέονται καὶ φιλικὰ μαζί του. Ἔτσι οἱ πληροφορίες καὶ ἡ ἀξιολόγησή τους ἀπὸ τὸν Περνάρη ἀποκοτοῦν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ λογοτεχνικὸ, καὶ ἄλλο ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον γίνεται ὁ συγγραφέας πηγὴ ἀθηντικῶν μαρτυριῶν γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τους. Ὅποιοσδήποτε θὰ ἀσχοληθεῖ μὲ τὰ πιδὸ πάνω ὀνόματα καὶ τὸ ἔργο τους δὲν μπορεῖ ν' ἀγνοήσει τὰ ὅσα καὶ γιὰ ὅσους ἔχει γράφει ὁ Περνάρης.

Ἀντιγράφω ἕνα μικρὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ἔργο γιὰ τὴν «Κυπριακὴ Λαϊκὴ ποίηση»:

«...Τὸ Δημοτικὸ τραγοῦδι εἶναι ἐκεῖνο, πού ἐκφράζει ὅτι βαθύτερο ἔχει μέσα στὴν ψυχὴ του ἕνας λαός. Μακριὰ ἀπὸ τὰ φευτίσματα καὶ τὴν ἐπιτήδευση τῆς ἐντεχνῆς ποίησης, ἀποκαλύπτει κάθε σκέψη, κάθε συναίσθημα καὶ κάθε πτυχὴ τῆς ζωῆς τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων, χωρὶς τὴν παρέμβαση ἐνοχλητικῶν μεσαζόντων, ὅπως εἶναι ἡ μόρφωση, ἡ σύνεση, ἡ σκοπιμότητα, ἀλλ' ἀντίθετα μὲ τὴν πληθωρικὴ ἐκείνη εἰλικρίνεια πού, ὄχι σπάνια, λίγο ἀπέχει ἀπ' τὸν πρωτόγονο αὐθορμητισμὸ. Ἕνα ἐπίσης χαρακτηριστικὸ πού πρέπει νὰ προσεχθεῖ εἶναι τὸ παγανιστικὸ κοίταγμα τῆς ζωῆς, πού δίνει στὸ δημοτικὸ τραγοῦδι τὴ χάρη καὶ τὴ συγκίνηση. Θεοὶ καὶ ἥρωες, ἄγγελοι καὶ ἅγιοι,

δροῦν καὶ συμπεριφέρονται ὡς ἄνθρωποι, καὶ ἐκεῖνο πού ἐκδηλώνεται ἔντονα εἶναι οἱ στιγμὲς τῆς ἀδυναμίας τους παρὰ ἢ δυνάμη τους. Ὑποφέρουν καὶ πονοῦν, ὅπως ὑποφέρει καὶ πονεῖ κάθε ἄνθρωπος, ἀγωνιοῦν καὶ μοχθοῦν κάτω ἀπὸ τὸ, ἀσέηκωτο καὶ γιαντούς, βάρος τῆς μοίρας, καὶ τὴν ἔκφραση αὐτοῦ τοῦ πόνου καὶ αὐτῆς τῆς ἀγωνίας ὁ ἀγνωστος λαϊκὸς τραγουδιστὴς βρίσκει ἕνα σωρὸ πρωτότυπους τρόπους νὰ τῆ δώσει καὶ νὰ μᾶς μεταδώσει τὴ συγκίνησή του μετὰ τὴν ποιητικὴ μεταφορικὴ γλῶσσα, μετὰ τὴν ὁποία μοῦνὰ μιὰ ἀψιμυθίωτη καρδιά ξαίρει νὰ μιλά...» (σ. 31—32).

(γ'3) Ἡ γ' ἐνότις: «Τοῦ εὐρύτερου Ἑλληνικοῦ χώρου».

Ἡ τρίτη ἐνότις ξεφεύγει ἀπὸ τὰ μέτρα τοῦ νησιοῦ μας καὶ ἀνυψώνεται σὲ κορυφὲς ὑψηλῆς τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, τοῦ εὐρύτερου Ἑλληνικοῦ πνευματικοῦ χώρου. Ἀγγίζει ὁ Περνάρης τὸν Καζαντζάκη, τὸν Καρθαῖο, τὸν Τέλλο Ἄγρα (πού τοῦχε μάλιστα προλογίσει τὴν ποιητικὴ του συλλογὴ τοῦ 1935), τὸν Κωνσταντῖνο Τσάτσο καὶ τὸ Γιώργο Σεφέρη. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἀνεση μέσα στὴν ὁποία κινεῖται ὁ συγγραφέας. Ὁ τρόπος γραφῆς καὶ δομῆς, οἱ ἀναλύσεις καὶ οἱ συγχρίσεις, ὁ τοιςμὲς τῶν σημαντικῶν χαρακτηριστικῶν μέσα σ' ἕνα καλοδοσμένο γενικὸ πλαίσιο, ἡ εὐρύτητα καὶ ἡ δξύνιοια τοῦ πνεύματος, ἡ λεπτότης καὶ ἡ εὐαισθησία γιὰ τὸ ὄρατο εἶναι μερικὲς ἀπὸ τίς πολλῆς ἀρετῆς τοῦ συγγραφέως. Ἡ ἀλήθεια τῆς γραφῆς τοῦ Περνάρη δὲν φοδᾶται τὰ ὀνόματα ἀλλὰ τὰ ἀγγίζει καὶ τὰ ἀγκαλιάζει μετὰ εἰλικρίνεια καὶ ἀγάπη, ὡς λογοτέχνης πρὸς λογοτέχνες, ὡς πνευματικὸς δημιουργὸς πρὸς πνευματικὸς ταγούς.

Ἐξαιρετικὲς εἶναι οἱ προσεγγίσεις τοῦ Περνάρη γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Κωνσταντῖνου Τσάτσου καὶ τοῦ Γιώργου Σεφέρη. Ὅσοι ἔχουν διαβάσει ἔργα τῶν δυὸ αὐτῶν μεγάλων, δταν διαβάσουν τὰ δοκίμια τοῦ Περνάρη θὰ νοιώσουν πὺδ ἀνετα, θὰ ζήσουν πὺδ ἀνθρώπινα τὴν ποίησή τους καὶ θὰ τὸν εὐχαριστοῦν γιὰ τὴν προσφορά τοῦ στὴν πὺδ οὐσιαστικὴ ποιητικὴ προσέγγισή τους.

Γράφει γιὰ τὴ μουσικότητα τῆς γλῶσσας τοῦ Σεφέρη:

«...Μέσα ἀπ' αὐτὴ τὴ δριμεῖα καὶ στυφὴ γεύση τῆς θλίψης τοῦ ποιητῆ... μέσα ἀπ' αὐτῆς τίς γεμάτες ζωηρότητα καὶ ρεαλισμὸ εἰκόνας, ἀναδίνεται ἕνας χεῖμαρρος μουσικῆς πού συναρπάζει καὶ γαληνεύει. Εἶναι πρωτοφανῆς ὁ τρόπος, μετὰ τὸν ὁποῖο ὁ ποιητὴ μας κατορθώνει νὰ συνηχεῖ τὴ λέξη καὶ τὴ φράση ἔτσι πού, νὰ δημιουργεῖ ἀρμονίες πού ἀπευθύνονται στὴν ψυχὴ ὅσο καὶ στὸ μυαλό. Δὲν ξαίρω ἀν ὁ Σεφέρης ἔχει μουσικὴ κατάρτιση, ἀλλὰ, ἀν ἡ γλῶσσα τῆς μουσικῆς τοῦ εἶναι ξένη, εἶναι καταπληκτικὴ ἡ μουσικὴ τῆς γλῶσσας του. Συνταιριασμένες καὶ ἀρμονικῆς οἱ νότες του, θαρρεῖς πῶς κάποτε ἔρχονται ἀπὸ ἕνα μακρινὸ καὶ ἔξωτικὸ κόσμο, ὅπου κυριαρχεῖ τὸ χάσμα μιᾶς ὀργισμένης μελωδίας καὶ ἄλλοτε παράξενα ἀδρῆς παρεισέρχονται γιὰ νὰ μαλακώσουν τὸν πόνου τῆς ζωῆς...» (σ. 147—148).

(δ) Ἐπιλογικά

Τὰ κείμενα τοῦ Ἄντη Περνάρη εὐωδιάζουν ἀνθρωπιὰ, γνώση καὶ ὁμορφιά. Μέσα ἀπὸ τὰ κείμενά του ξεπηδᾶ γυμνὴ ἢ καλλιτεχνικὴ καὶ φιλολογικὴ του εὐαισθησία, καταξιώνονται πρόσωπα καὶ κείμενα μετὰ μιὰ ὀρθὴ καὶ πλατεῖα φιλοσοφημένη ἀποτίμηση, ὁ ἴδιος ποτέ του δὲν γίνεται μικρόψυχος ἀλλὰ γενναϊδωδρος πνευματικὰ ἀνιχνεύει κάθε ἀληθινὸ καὶ ὁμορφο. Ἄνθρωποι τοῦ πνεύματος, ὅπως ἦταν ὁ Περνάρης, ἀληθινοί, σπανίζουσι καθημερινά. Γι' αὐτὸ καὶ τὸν τιμοῦμε διπλά.

**ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΑΝΤΗΣ ΠΕΡΝΑΡΗ
ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΙΔΙΟ
ΣΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΠΑΦΟΣ» (1935—1947)**

Αναλυτική Βιβλιογραφία

Ὁ Ἄντης Περνάρης, πού μαζί μέ τὸ Λοῖζο Φιλίππου στάθηκε ὁ κύριος στυλοβάτης τοῦ περιοδικοῦ «Πάφος» στὰ δώδεκα χρόνια τῆς ζωῆς τοῦ περιοδικοῦ (1935—1947), ἐναπόθεσε πλούσια τὴν προσωπική του κατάρθωση στοὺς τόμους του μέ ποιήματα, μεταφράσεις, μελέτες, βιβλιοκρισίες, κριτικές θεάτρου, ἄρθρα καὶ σημειώματα. Ὅλες αὐτὲς οἱ συμβολές, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ποσοτική καὶ ποιοτική τους σημασία, παρουσιάζουν ἐνδιαφέρον καὶ γιατί, μαζί μέ τὰ ἄλλα περιεχόμενα τοῦ περιοδικοῦ, ἀντικατοπτρίζουν τοὺς ἀγῶνες καὶ τίς ἀγωνίες μιᾶς καίριας ἐποχῆς στὴ νεώτερη ἱστορία τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς, μέ τὸ πάθος γιὰ δημιουργία καὶ τὰ πάθη τῆς.

Γιὰ νὰ φωτιστεῖ ἡ προσφορά τοῦ Περνάρη, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ ἀναπλαστεῖ ὡς ἓνα βαθμὸ ἡ ἐποχὴ μέσω τοῦ ἔργου του, συγκέντρωσα ὁ,τιδήποτε ἔχει μέσα στὴν «Πάφος» κάποια σχέση μαζί του. Ὅλα, δηλαδή, τὰ δημοσιεύματά του, ἀλλὰ καὶ ὅλες τίς πληροφορίες πού τὸ περιοδικὸ μέ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλο τρόπο δίνει γι' αὐτόν.

Ἡ ἐργασία, ἐπομένως, διαιρεῖται σὲ δυὸ μέρη. Στὸ πρῶτο συγκεντρώνονται κατὰ κατηγορία καὶ μέ σειρά χρονολογικὴ τὰ κείμενα πού ὁ Περνάρης δημοσίευσε ἐπώνυμα, δηλαδή μέ τὸ καθιερωμένο Ἄντης Περνάρης, τὸ πραγματικὸ του ὄνομα Ἄντρέας Παυλίδης, τὸ ψευδώνυμο Α. Νικαύσιος καὶ τὰ ἀρχικὰ Α.Π. Παρόλο πού πιστεύω, γιὰ λόγους ὕφους, ἀλλὰ καὶ περιεχομένου, ὅτι πολλὰ ἀπὸ ὅσα ἔχουν στὸ περιοδικὸ τὴν ἐνδειξη «ΠΑΦΟΣ» ἢ Π. γράφτηκαν ἀπὸ τὸν Περνάρη, δὲν τὰ περιέλαβα στὴ βιβλιογραφία, ἀφοῦ οἱ ὑπεύθυνοι τοῦ περιοδικοῦ θέλησαν νὰ καλύπτει τὰ κείμενα αὐτὰ ἡ συλλογικὴ κυριότητα. Ὅπου νομίζω ὅτι χρειάζεται, παραθέτω βιβλιογραφικὲς πληροφορίες ἢ ἄλλα στοιχεῖα γιὰ τὸ περιεχόμενο τῶν κειμένων τοῦ πρώτου μέρους.

Τὸ δεύτερο μέρος τῆς ἐργασίας παραθέτει, πάλι μέ χρονολογικὴ σειρά, ὁποιαδήποτε μνεία, ἀναφορά, εἶδηση ἢ καὶ κρίση γιὰ τίς πνευματικὲς δραστηριότητες τοῦ Περνάρη (βιβλία, σημειώματα, διαλέξεις του κλπ.), πού διασώζει τὸ περιοδικό.

I. ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΑΝΤΗΣ ΠΕΡΝΑΡΗ

A. ΠΟΙΗΣΗ

1. Ἀπὸ τοὺς «Ρυθμοὺς τῆς ζωῆς» III, IV: Χρονιά Α', ἀρ. 2 (Ὀκτώβριος 1935), 49.
Τὸ III περιλαμβάνεται μέ τὸν ἴδιο ἀριθμὸ στὴ συλλογὴ Ρυθμοὶ τῆς ζωῆς, Κύπρος 1938, σ. 7 καὶ στὴν Καλλιρρόη (Ἐκλογή ἀπὸ τὸ ποιητικὸ του ἔργου 1925—1950), «Λυρικὴ Κύπρος», Λευκωσία 1959, σ. 19.
Τὸ IV περιλαμβάνεται στὴ συλλογὴ Ρυθμοὶ τῆς ζωῆς κάτω ἀπὸ τὸν ἀρ. IX στὴ σελίδα 15.
2. Νοσταλγία τῆς Ἀθήνας: Χρονιά Α', ἀρ. 5—6 (Γενάρης—Φλεβάρης 1936), 170.
Ποίημα ἀφιερωμένο «στὸν ἐκλεκτὸ ποιητὴ καὶ φίλο κ. Τέλλον Ἄγρα». Περιλαμβάνεται στὴν Καλλιρρόη, Λευκωσία 1959, σ. 7.
3. Ἀπὸ τοὺς «Ρυθμοὺς τῆς ζωῆς» XIV: Χρονιά Β', ἀρ. 4 (Δεκέμβριος 1936), 134.
Περιλαμβάνεται κάτω ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ VI στοὺς Ρυθμοὺς τῆς ζωῆς, Κύπρος 1938, σ. 11.
4. Ἀπὸ τοὺς «Ρυθμοὺς τῆς ζωῆς» I, II,

VI: Χρονιά Β', άρ. 7 (Μάρτης 1937), 213—214.

Τό Ι περιλαμβάνεται στους Ρυθμούς τής Ζωής, σ. 5 και στην Καλλιρρόη, σ. 18, τό ΙΙ στους Ρυθμούς τής Ζωής, σ. 6 και στην Καλλιρρόη, σσ. 18—19 και τό VI με άριθμό V στους Ρυθμούς τής Ζωής, σ. 10.

5. Από τους «Ρυθμούς τής Ζωής» IX, X: Χρονιά Β', άρ. 8 (Μάης 1937), 264—265.

Περιλαμβάνονται στους Ρυθμούς τής Ζωής, Κύπρος 1938, τό μέν πρώτο με άριθμό X στή σ. 16 και τό δεύτερο με άριθμό VII στή σ. 12.

6. Από τους «Ρυθμούς τής Ζωής» VII: Χρονιά Β', άρ. 9 (Ιούλιος 1937), 320.

Περιλαμβάνονται στους Ρυθμούς τής Ζωής, Κύπρος 1938, με άριθμό IV στίς σσ. 8—9.

7. Από τους «Ρυθμούς τής Ζωής» VIII, XVI: Χρονιά Γ', άρ. 1 (Γενάρης—Φλεβάρης 1938), 9—10.

Περιλαμβάνονται στη συλλογή Ρυθμοί τής Ζωής, τό μέν πρώτο στίς σσ. 13—14 και τό δεύτερο με άριθμό XI στή σ. 17.

8. Ένα τραγούδι, "Αρχισε τό άκροχάριμα...: Χρονιά Γ', άρ. 6 (Νιόβρης—Δεκέβρης 1938), 375.

Τό πρώτο περιλαμβάνεται στην Καλλιρρόη, Λευκωσία 1959, σσ. 5—6. Τό δεύτερο άφιερωμένο στην "Ωρα Βάζα. Στο τέλος υπάρχει ή ένδειξη: 'Απ' τά «Παλιά κι Άπορριγμένα».

9. Χαλασμοί, Χωρίς σκοπό: Χρονιά Δ', άρ. 3 (Μάρτης 1939), 63—64.

Τό πρώτο άφιερωμένο στίς άδερφές του και τό δεύτερο «στην όπου γής κίναϊδή κριτική».

10. Δέος: Χρονιά Ε', άρ. 11 (Νιόβρης 1940), 342—343.

11. Περνά ή Έλλάδα: Χρονιά Στ', άρ. 4 (Άπρίλιος 1941), 73.

Περιλαμβάνεται στην Καλλιρρόη, Λευκωσία 1959, σ. 23.

12. Άνία: Χρονιά Ζ', άρ. 10—12 (Δεκέμβρης 1942), 149—150.

Περιλαμβάνεται στην Καλλιρρόη, Λευκωσία 1959, σ. 6.

B. ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

13. Σύγχρονοι Βρεττανοί ποιητές: Χρονιά Α', άρ. 4 (Δεκέμβρης 1935), 118—120.

Μεταφράζει τά ποιήματα «Τραγούδι» του Lawrence Binyon, «Κοτσούφι» και «Η κυρία Ουίλλσου» του John Drinkwater, «Τό πλοίο» του J. C. Squire και «Σχολή» του W. H. Davies.

14. G. Duff: Δυό ποιήματα: Χρονιά Α', άρ. 7 (31 Μαρτίου 1936), 216—218.

Μετάφραση των ποιημάτων «Τ' άστέρι πού χορεύει» και «Καλυψώ» του Άγγλου ποιητή Grant Duff πού επισκέφτηκε την Κύπρο τό 1936.

15. Davies, W. H., Έκστάσεις: Χρονιά Α', άρ. 9 (Μάης 1936), 275.

16. Σολωμών, Παροιμίες Z 1—23, Θ 12—17: Χρονιά Α', άρ. 10 (Ιούνης 1936), 309—310.

Μετάφραση, χαρισμένη στό Σάβα Χρίστη. Διορθώσεις τυπογραφικών λαθών στή σελίδα 330.

17. Paul Falvury, Η ποίηση κ' ή παραποίηση της: Χρονιά Α', άρ. 11 (Ιούλιος 1936), 344—346.

Μετάφραση με ψευδώνυμο Α. Νικούσιος. Στά παραδείγματα άντικαθιστά τους άγγλικούς στίχους με άνάλογους έλληνικούς.

18. Μέρες πού σθύσαν πλέον: Χρονιά Γ', άρ. 3 (Μάης—Ιούνης 1938), 125.

Μεταφρασμένο άπ' την "Princess" του Tennyson.

19. Α. Σαίτ: Η άγάπη μου: Χρονιά Γ' άρ. 5. (Σεπτέβρης—Οκτώβρης 1938), 306.

20. Herrick, Robert: Στ' άσφοδειλία: Χρονιά Δ', άρ. 5 (Μάης 1939), 168.

Τό ίδιο υπάρχει Ξανά: Χρονιά Δ', άρ. 10 (Οκτώβρης 1939), 418.

21. Allan, Victor: Τραγούδι στή Ντελάιλα: Χρονιά Δ', άρ. 10 (Οκτώβρης 1939), 417—418.

22. Powell, S.W.: Τό μαύρο αίνιγμα: όπ. π. π., σ. 419.

Υπάρχει Ξανά τό ίδιο: Χρονιά Ζ', άρ. 6—7 (Ιούνης—Ιούλιος 1942), 81—83.

23. Yendell, N.C.: Έχε γεία: Χρονιά Στ', άρ. 10 (Οκτώβρης 1941), 177.

24. W. Powell: Συμπτώματα και διάγνωση: Χρονιά ΙΒ', άρ. 4—5 (Άπρίλιος—Μάης 1947), σσ. 46—47.

Μετάφραση δοκιμίου πού εξετάζει τό έρώτημα ποιό είναι τό χαρακτηριστικό του σημερινού κόσμου, γενικά και ειδικότερα τής τέχνης και λογοτεχνίας. Η προσωρινότητα κι ή διάλυση πού επικρατούν προσιωνίζουν ένα καινούργιο στάδιο, ύποστηρίζει ό συγγραφέας.

Γ. ΜΕΛΕΤΗ

25. Η ποίηση του Παλαμά: Χρονιά Α', άρ. 8 (Άπρίλιος 1936), 245—251.

Όμιλία στίς Παλαμικές γιορτές πού οργανώθηκαν από τό σύλλογο «Κινύρας» στίς 29 Μαρτίου 1936.

26. Η ποίηση στή ζωή μας: Χρονιά Α', άρ. 12 (Αύγουστος 1936), 380—384 και Χρονιά Β', άρ. 1 (Σεπτέβρης 1936), 5—15.

— Μετά από μιá εισαγωγή γιά την άεια τής ποίησης, αναφέρεται στην ιστορία τής κυπριακής ποίησης από τά άρχαία χρόνια ίσαμε τίς μέρες του.

- Δόθηκε ως διάλεξη στὸν «Κινύρα» Πάφου. Κυκλοφόρησε ὡς ἀνάτυπο (21 σελίδες) ὀπὸ τὸ περιοδικὸ «Πάφος» σὲ 98 ἀντίτυπα ἀριθμημένα. Δεκαπέντε ἀπὸ αὐτὰ ἦταν ὑπογραμμένα ἀπὸ τὸ συγγραφέα κι ἔφεραν τὴν ἡμερομηνία τῆς ἐκδόσεως (9.9.36).
27. Ἡ ὁμορφιά κι ὁ ποιητὴς μας: Χρονιά Β', ἀρ. 3 (Νιόβρης 1936), 88—89.
Σύντομη μελέτη γιὰ τὴ θέση τῆς γυναίκα στὴν ποίηση τοῦ Λιπέρτη.
28. Ἡ φύση στὴν ποίηση τοῦ Λιπέρτη: Χρονιά Γ', ἀρ. 4 (Ἰούλης — Αὐγουστος 1938), 223—240.
— Ὁμιλία στὸ φιλολογικὸ μνημόσυνο τοῦ ποιητῆ, πού ἐγίνε στὸ Μαγικὸ Παλάτι Λευκωσίας στὶς 17.7.1938.
— Ἐκδόθηκε σὲ βιβλιάρáκι (Κύπρος 1938, σελίδες 34) μὲ φωτογραφία καὶ σκίτσο τοῦ ποιητῆ καὶ «γλωσσοεξηγήματα» (=γλωσσάριο).
29. «Γηθκειὲς» καὶ «Διαβαστικά»: Χρονιά Δ', ἀρ. 6 (Ἰούνης 1939), 227—232.
Παραθετεῖ γηθκειὲς γιὰ τὸν τζιεφαλόπονο, τὴν κουφή, γιὰ πολλὰ κακά, τοὺς σταφυλίτες, τὰ δούδια, τὸ ἀνεμοπύρωμα, τὴν ἀφθώδη στοματίτιδα, τὸν πυρετὸ καὶ τὰ οπειρικά.
- Δ. ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ
30. Γιάννη Σκαρίμπα (Χαλκίδα): Μαριάμπας, Ἔκδοση Κ. Παπαδογιάννη, Ἀθήνα 1935, σελίδ. 158, δραχ. 30: Χρονιά Α', ἀρ. 2 (Ὀκτώβριος 1935), 71.
31. Τεύκρου Ἀνθία: Ἡ Δημοπρασία, τρίπραχτο δράμα, σελ. 71, τμηὴ 1 σελίνι, Λευκωσία 1935: Χρονιά Α', ἀρ. 3 (Νοέμβρης 1935), 104.
32. Osbert Sitwell: Penny Foolish. A book of Tirades and Panegyrics, p.p. 370 octavo, price 2/6, Macmillan, London 1935: ὄπ. π. π., σσ. 104—105.
33. Παναγῆ Λεκατσᾶ: Τὰ Ἀπολλώνια, ποιήματα, Ἀθήνα 1935: Χρονιά Α', ἀρ. 5-6 Γενάρης—Φλεβάρης 1936), 188—189.
34. Τεύκρου Ἀνθία: Ὁ Γκόκας μας, παιδικὸ δράμα σὲ τρεῖς πράξεις, Λευκωσία 1936: ὄπ. π. π., σ. 189.
35. Paphos the most attractive District of Cyprus a comprehensive, well-illustrated guide for tourists written by Loizos Philiprou advocate, director of the newspaper "Paphos" Nicosia 1936, σελ. 72: ὄπ. π. π., σσ. 189—190.
36. Κ. Κοφινιάτη: Ἐξόριστοι, ποιήματα, σελίδ. 46, Ἀθήνα 1936: Χρονιά Α', ἀρ. 7 (31 Μαρτίου 1936), 227.
37. Λουκῆ Ἀκριτά: Ὁ Κάμπος, μυθιστόρημα, ἔκδοση «Πυρσοῦ», Ἀθήνα 1936, σελίδες 272, τμηὴ 50 δραχ. ἢ 2 σελίνια: Χρονιά Α', ἀρ. 9 (Μάης 1936), 292—293.
38. Πέτρος Σ. Σπανδωνίδης: Εἰσαγωγή στὴν Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Τραγωδία, Θεσσαλονίκη 1935, σελίδ. 139, τιμὴ δραχ. 40: ὄπ. π. π., σ. 295.
39. Σωτῆρη Σκιπη: Λιμάνια καὶ Σταθμοί, ποιήματα, Ἀθήνα 1936: Χρονιά Α', ἀρ. 12 (Αὐγουστος 1936), 391—394.
40. Χρ. Α. Γαλατόπουλου: Τὰ τραγούδια τῆς Φυλακῆς, μὲ Εἰσαγωγή, σελίδ. 227, τμηὴ 4 σελίνια, Πάφος 1936): Χρονιά Β', ἀρ. 2 (Ὀκτώβρης 1936), 64—65.
41. Γιάννη Χατζίνη: Στοχασμοὶ καὶ Σημειώματα, σελ. 78, τμηὴ 25. Ἀθήνα 1936. : ὄπ. π. π., σσ. 65—67.
42. Γιάννη Σκαρίμπα (Χαλκίδα): Οὐαλούμ, Ποιήματα, εἰκόνες δ/νίδος Φ. Κ. Ζώγια, σελ. 54, Ἀθήνα 1936. : ὄπ.π.π., σ. 67.
43. Τεύκρου Ἀνθία: Τὸ Χάος, Ποιήματα, σελίδ. 39, τμηὴ 1 σελίνι, Κύπρος 1936: ὄπ.π.π., σσ. 67—68.
44. Κυριάκου Χατζηγιάννου: Περί τῶν ἐν τῇ Μεσαιωνικῇ καὶ νεωτέρᾳ κυπριακῇ ξένων γλωσσικῶν στοιχείων, σελίδ. 180, Ἀθήνα 1936. : ὄπ.π.π., σσ. 68—69.
45. Βαρβάρας Θεοδωροπούλου Λιβασᾶ—Ἀνεμόνας: Μαθημένα τριαντάφυλλα — Κρυφὲς Χαρές, Ποιήματα, σελίδ. 76, Ἀθήνα 1936. : ὄπ.π.π., σ. 69.
46. Ἄλκη Μ. Κωτσάκη: Οἱ Καταχτητές, Μυθιστόρημα, Ἀθήνα 1936. : Χρονιά Β' ἀρ. 4 (Δεκέβρης 1936), 146.
47. Χαράλαμπος Παπαδοπούλου, διευθυντοῦ τῆς ἀσπικῆς σχολῆς Ἁγίου Σάββα Λευκωσίας: Τὸ Μουσικὸν ἔργον κ.τ.λ. τοῦ Στυλιανοῦ Χουρμουζίου, Λευκωσία: Κύπρος 1936. : ὄπ.π.π., σ. 147.
48. Ἄρη Χατζιδάκη: Οἱ Πολιτεῖες τῶν Ὁρῶν, Ποιήματα, ἔκδοση Γκοδόστη, Ἀθήνα 1936. : Χρονιά Β', ἀρ. 5 (Γενάρης 1937), 176—177.
49. Σπύρου Μελά (τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν): Κουβέντες τοῦ Φορτούνιο, Ἐκδοσις Μ. Σαλιέρου Α.Ε., σελίδες 321, Ἀθήνα 1936. : Χρονιά Β', ἀρ. 6 (Φλεβάρης 1937), 204—206.
50. Σ. Λιμπεράτου: Ἡ Ψυχοπαθολογία τοῦ Οὔγου Φώσκολου, Μελέτη, Ἔκδοση «Ἐρευνας», Ἀλεξάνδρεια 1935. : ὄπ.π.π., σσ. 206—207.
51. Α. Ρουσοπούλου, καθηγητοῦ τοῦ Πολυτεχνείου: Πρὸς οὐσιαστικὸν λογισμὸν καὶ τάξιν, σελ. 284, Τύποις «Πυρσοῦ» Ἀθήνα 1936. : ὄπ. π. π., σσ. 207—208.
52. Λευτέρη Γιαννίδης: Βήματα στὴν ἄμμο, ποιήματα, σελ. 55, Λευκωσία 1937. : Χρονιά Β', ἀρ. 7 (Μάρτης 1937), 241.
53. Ὁρέστη Λάσκου: Ἀγριόχηνες, ποιήματα, σελ. 30, Ἀλεξάνδρεια, 1936. : ὄπ. π.π., σσ. 241—242.
54. Παν. Βρισμπιζάκης: Ἐπιφανόμενα, ποιήματα σελ. 109, τμηὴ Γ.Δ. 7½ ἢ Δραχ. 40, Ἀλεξάνδρεια - Αἴγυπτος 1936. : ὄπ. π. π., σ. 242.

55. Γ. Βαλέτα, καθηγητή, μελέτες: I. Φιλολογικά στο Βιζυτινό, Ξανατύπωμα ἀπ' τὰ Θράκικα, σελ. 100, Ἀθήναι 1936. 2 Τὰ «Τραγοῦδια Ξενιτευμένου» τοῦ Ἑφταλιώτη, σελ. 10, Μυτιλήνη 1937. : Χρονιά Β', ἀρ. 8 (Ἀπρίλης—Μάης 1937), 283—284.
56. Συλλόγου «Κινύρα», (Πάφου): Διαλέξεις περὶ τῶν κορυφαίων Κυπρίων φιλοσόφων καὶ πεζογράφων, σελ. 150, Πάφος 1937.: ὅπ.π.π., σ. 284.
57. Νικηφόρου Βρεττάκου: Ἡ Ἐπιστολή τοῦ Κύκνου, ἔκδοσις Γκοβόστη, Ἀθήναι 1937.: Χρονιά Β', ἀρ. 11 (Νιόβρης 1937), 413—414.
58. Ἐπ. Χρυσανθοπούλου: Νεοελληνική Ἀνθολογία (800—1936) Ἀθήναι 1937.: ὅπ.π.π., σ. 418.
59. Τεύκρου Ἀνθία: Ἡ Ἔξοδος, Κύπρος 1937.: Χρονιά Γ', ἀρ. 1 (Γενάρης—Φλεβάρης 1938), 48.
60. Γιάννη Λούκη: Βασίλεις Μιχαηλίδης, Κύπρος 1937.: ὅπ.π.π., σσ. 48—39.
61. Γ. Κ. Κασιμπάλη: Κώστας Κρυστάλλης, Ἀθήναι 1937.: ὅπ.π.π., σ. 49.
62. Γιωργη Χειμαρίδη: Κολλιτίρης καὶ Σία, Κύπρος 1937.: ὅπ.π.π., σσ. 49—50.
63. Ἄννας Μπεκιάρη: Σύντροφοι στή Γῆ, ποιήματα: Χρονιά Γ', ἀρ. 2 (Μάρτης—Ἀπρίλης 1938), 116.
64. Λίλας Καρανικόλα: Θέατρο γιὰ μεγάλα παιδιά, ἔκδοσις Γκοβόστη, Ἀθήναι 1938.: Χρονιά Γ', ἀρ. 4 (Ἰούλης—Αὐγουστος 1938), 266.
65. Ἄρη Δικταίου: Ἀγνεΐα ἢ τὸ Τραγοῦδι τῆς Ἐφηβικότητος, Ἡράκλειο 1938.: ὅπ.π.π., σσ. 267—268.
66. Δυὸ σατιρικές συλλογές: ὅπ.π.π., σ. 268. Κρίση γιὰ τὰ βιβλία «Τσοκνίδες» τοῦ Ἐλλαδίτη Σεραφοῦ καὶ «Βιτρίνες» τοῦ Κύπριου Λαβίθη.
67. Θ. Μακροπούλου: Μεσολογιίτικες Ἱστορίες, Ἀθήναι 1938: Χρονιά Γ', ἀρ. 5 (Σεπτέμβρης—Ὀκτώβρης 1938), 319.
68. Ἄρη Χατζιδάκη: Πρέβεζα, δρᾶμα σὲ τρεῖς πράξεις καὶ πέντε εἰκόνες, Ἀθήναι 1938: ὅπ.π.π., σσ. 319—320.
69. Γ. Θεοτοκά: Εὐριπίδης Πεντοζάλης καὶ ἄλλες ἱστορίες, Ἀθήναι.: ὅπ.π.π., σ. 320.
70. Ἄλκ. Γιαννιόπουλου: Ἡ ἥρωϊκὴ Περιπέτεια (Ἐννέα διηγήματα), Θεσσαλονίκη 1938.: ὅπ.π.π.
71. Μόσχας Ι. Ἀλεξίου: Μυστικὸς δεῖπνος, ποιήματα, Ἀθήναι 1937.: ὅπ.π.π., σσ. 320—321.
72. Κ. Ἀθ. Κωνσταντινίδη (Ξενάκη): Πυρροὶ καὶ θύρσοι, ποιήματα, Ἀθήναι 1937.: Χρονιά Γ', ἀρ. 6 (Νιόβρης—Δεκέβρης 1938), 379.
73. Κ. Ν. Κωνσταντινίδη: Κρήνη, ποιήματα, Ἀθήναι 1938, ἔκδοσις Γραφείου Πνευματικῶν Ὑπηρεσιῶν: ὅπ.π.π., σ. 379.
74. Ἄρη Κόρακα: Ὁράματα, ποιήματα, Ἀθήναι 1938: ὅπ.π.π., σσ. 379—380.
75. Λεο Πεττερο: Τελευταῖα ποιήματα, μετάφραση καὶ πρόλογος Γιάννη Γ. Σφακιανάκη, Ἀθήναι, ἔκδοσις «Κασταλίας». : ὅπ.π.π., σ. 380.
76. Παύλου Βαλδασερίδη: Μαγισβότανα, ποιήματα, Ἐκδοτικὸς Οἶκος «Σκάλα» Λάρναξ Κύπρου 1938.: ὅπ.π.π., σ. 380.
77. Πάρι Λαγκάδη: Πρῶτα Διηγήματα, Κύπρος 1938.: ὅπ.π.π.
78. Βάσου Καλοκάρδη: Πικρὰ Χαμόγελα, ποιήματα, ἔκδοσις Λ. Ἀντωνοπούλου, Ἀθήναι 1938.: ὅπ.π.π., σσ. 381—382.
79. Σωτῆρη Σκίπη: Κάτω ἀπ' τὸ δέντρο τῆς ζωῆς, Δοκίμια καὶ πορτραῖτα, τόμ. α', Ἀθήναι 1938.: Χρονιά Δ', ἀρ. 1 (Γενάρης 1939), 29.
80. Ἄρη Χατζιδάκη: Ὁ Πατούχας, Κρητικὴ ἠθογραφία, Ἀθήναι 1938.: ὅπ.π.π., σσ. 29—30.
81. Παύλου Μεράνου: Ἀγωνίες, Ποιήματα.: Χρονιά Δ', ἀρ. 2 (Φλεβάρης 1939), 55—56.
82. Τώνη Μελά: Στὴν τέρμη καὶ στὸ ψέμα, Διηγήματα.: ὅπ.π.π., σσ. 56—57.
83. Ε. Χατζηαγγελῆ: Ὁ Ἐρωτόκριτος τοῦ Κορνάρου κ' ἡ ἐπίδρασί του στὴ διάπλαση τῆς Κρητικῆς ψυχῆς: Χρονιά Δ', ἀρ. 3 (Μάρτης 1939), 95—96.
84. Βάσου Χριστοφόρου: Τὰ πρωτοβρόσια: ὅπ.π.π., σσ. 96—97.
85. Γ. Φασουλιώτη: Ἀπὸ τῆ μιὰ μέρα στὴν ἄλλη, δρᾶμα: Χρονιά Δ', ἀρ. 4 (Ἀπρίλης 1939), 134—135.
86. Μαρίας Π. Ἀργυροπούλου: Πρόσδος καὶ συγχρονισμός τοῦ ἔθνους, δοκίμιο: ὅπ.π.π., σ. 135.
87. Παντελῆ Πρεβελάκη: Τὸ Χρονικὸ μιᾶς Πολιτείας, Μυθιστορία: Χρονιά Δ', ἀρ. 5 (Μάης 1939), 174.
88. Ἄρη Κόρακα: Τὰ Χελιδόνια φεύγουν: ὅπ.π.π., σσ. 177—178.
89. Στέφανου Μπολότση: Βραδυνὰ φῶτα, ποιήματα.: ὅπ.π.π., σ. 178.
90. Α. Α. Πάλλη: Γιὰ νὰ γνωρίσουμε καλύτερα τὴν Ἀγγλία καὶ τοὺς Ἀγγλους.: Χρονιά Δ', ἀρ. 8 (Αὐγουστος 1939), 340—342.
91. Κλεαρῆτης Δίπλα Μαλάμου: Ἱστορίες γιὰ μεγάλα παιδιά: ὅπ.π.π., σ. 342.
92. Δ. Ψαθά: Ἡ θέμις ἔχει νεῦρα: Χρονιά Δ', ἀρ. 12 (Δεκέβρης 1939), 534—535.
93. Κ. Καραθαίου: Σαῖδηρ Μάκβεθ: ὅπ.π.π., σ. 535.
94. Δημοσθένη Ν. Βουτυρά: Νύχτες μαγεύσας.: ὅπ.π.π., σσ. 535—536.
95. Κ. Μόντη: Γκαμήλες κ' ἄλλα διηγήματα: Χρονιά Ε', ἀρ. 2 (Φλεβάρης 1940), 140.

96. Κ. Τομπόλη: Σχολικά Άσματα: ὄπ. π. π., σ. 140.
97. Ι. Μάλτα: Ναορεντίν Χότζας: ὄπ. π. π., σ. 140.
98. Χ. Γαλατοπούλου: Ἐπιθαλάμια: Χρονιά Ε', ἀρ. 3 (Μάρτης 1940), 180.
99. Γ. Δέλιου: Τὸ σύγχρονο μυθιστόρημα: ὄπ. π. π., σσ. 180—181.
100. Γιωσέφ Ἐλιγιά: Ἄσμα Ἄσμάτων: Χρονιά Ε', ἀρ. 4 (Ἀπρίλης 1940), 197.
101. Γ. Μαράντη: Ἐμάθετέ τα...: ὄπ. π. π., σ. 198.
102. Λέοντος Κουκούλα: Ἐνα πρωί: ὄπ. π. π., σ. 198.
103. Γεωργίου Μαρκίδη: Σποχασμοὶ καὶ Σημειώματα, τόμος Β', : ὄπ. π. π., σσ. 198—200.
104. Παύλου Φλώρου: Ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς: Χρονιά Ε', ἀρ. 5 (Μάης 1940), 216.
105. Τέλλου Ἄγρα: Καθημερινές: ὄπ. π. π., σσ. 216—217.
106. Κ. Καρθαίου: Sotto Voce: ὄπ. π. π., σ. 217.
107. «Πειραϊκὰ Γράμματα»: ὄπ. π. π., σσ. 217—218.
Ἐναφέρεται σ' ἔκδοσιν τοῦ Φυσιολατρικοῦ Ὁμίλου Πειραιῶς, μὲ ἐργασία λογοτεχνῶν τοῦ Πειραιᾶ, ποὺ ἐπιμελήθησαν ἡ Ἰσιδώρα Καμαρινέα καὶ ὁ Κλέαρχος Μιμίκος.
108. Μήτσου Λυγίζου: Τὰ τοπεῖα τοῦ ἡμίφωνος: ὄπ. π. π., σ. 218.
109. Ναπ. Λαπαθιώτη: Τὰ ποιήματα: Χρονιά Ε', ἀρ. 6 (Ἰούνης 1940), 234.
110. Γιάννη Γ. Σφακιανῆ: Ὁ μῦθος τῶν σταγόνων: ὄπ. π. π., σσ. 234—235.
111. Ἄλκη Τροπαιάτη: Τὸ βιβλίον τῆς ἀγνωστης ἀδελφῆς: ὄπ. π. π., σ. 235.
112. Λουκίας Μάρβα: Ὁρεσὲς ποῦ φθάνουν: ὄπ. π. π., σσ. 235—236.
113. Σπύρου Ξανθάκη: Ἡ παρουσία τοῦ δευτέρου: Χρονιά Ε', ἀρ. 7 (Ἰούλης 1940), 257.
114. Γ. Κ. Σταμπολῆ: Ὁδὲς στὰ Ἑλληνικὰ παπία: ὄπ. π. π., σ. 257.
115. Κλαύδιου Μαρκίνα: Ἀγκάθια καὶ πικροκνίδες: ὄπ. π. π., σ. 258.
116. Χρ. Γαλατόπουλου: Μίλτωνος, Χαμένος Παράδεισος: Χρονιά Στ' ἀρ. 1 (Γενάρης 1941), 31—32.
117. Τεύκρου Ἀνθία: Ταξίδι στὸν Ἥλιο: Χρονιά Στ', ἀρ. 2 (Φλεβάρης 1941), 52.
118. Τεύκρου Ἀνθία: Σερενάτα (ποιήματα) καὶ Ἡρωϊκὸ Ἐμβατήριον (δρᾶμα): Χρονιά Στ', ἀρ. 5 (Μάης 1941), 105—106.
119. Λεύκου Κληρίδη: Θρύλοι — Μορφές: Χρονιά Ζ', ἀρ. 2—3 (Φεβρᾶρης—Μάρτης 1942), 42.
120. Γιώργη Χειμαριδῆ: Δυὸ Ποιητικὲς Σουλוגές: Χρονιά Ζ', ἀρ. 4—5 (Ἀπρίλης—Μάης 1942), 79—80.
121. Γιώργη Χειμαριδῆ: Merde! σελ. 22, Ποιήματα, Κύπρος 1944: Χρονιά Θ', ἀρ. 6—9 (Ἰούλης — Σεπτέμβρης 1944), 145.
122. Ν. Σ. Βραχιμῆ: Ὁ ἀγνωστος, νουβέλλα, σελ. 60, Κύπρος 1944. : ὄπ. π. π.
123. Νίκου Κρανιδιώτη: Χρονικά (διηγήματα), Κύπρος 1945: Χρονιά Ι', ἀρ. 1—3 (Ἰανουάριος—Μάρτιος 1945), 42.
124. Κ. Ν. Ἀκαθιώτη: (Ποιήματα), Λευκωσία 1945: ὄπ. π. π., σσ. 42—43.
125. Δημητράκη Χαμπουλλίδη: (Παλμοί), Λευκωσία 1945: ὄπ. π. π., σ. 43.
126. Κ. Χατζηγεωργίου: Ἐλεγειακὴ Συμφωνία, σελ. 30, τιμὴ 2 σελ., Κύπρος 1945: Χρονιά Ι', ἀρ. 4—6 (Ἀπρίλης—Ἰούνης 1945), 116.
127. Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου: Πρόσωπα καὶ τὰ κείμενα β' Ἀνήσχυα Χρόνια, σελ. 243, «Ἄετὸς» Α.Ε. Ἀθήναι 1943: ὄπ. π. π., σ. 117.
128. Παύλου Εἰούτα: Ταξίδια τῆς ψυχῆς μου, σελ. 112, Λευκωσία 1945, τιμὴ 5 σελλίδια: ὄπ. π. π., σ. 118.
129. Τρία βιβλία ἀπ' τὴν Ἀθήνα γιὰ τὴ ζωὴ τῆς κατοχῆς: Χρονιά Ι', ἀρ. 7—9 (Ἰούλιος — Σεπτέμβριος 1945), 164—165.
Πρόκειται γιὰ τὰ βιβλία: «Στρατοπέδο τοῦ Χαϊδαρίου» τοῦ Θέμη Κορνάρου, «Ἡ σφαγὴ τοῦ Διστόμου» τοῦ Τάκη Λάππα καὶ «Ἡ Ἀθήνα εἶναι κόλαση» τοῦ Χρυσάνθου Γαῖου.
130. Ἀντώνη Κλάκρη: Τραούδικα τοῦ Βουνοῦ τζαὶ τοῦ Κάμπου, Κύπρος 1945, σελ. 75, σχ. 4ον: Χρονιά Ι', ἀρ. 10—12 (Ὀκτώβριος — Δεκέμβριος 1945), 212.
131. Παύλου Μεράνου: Νέοι βωμοί, Κύπρος 1945, σελ. 70, σχ. 4ον: ὄπ. π. π., σ. 213.
132. Παύλου Φλώρου: Ἡ ἔσση: Χρονιά ΙΒ', ἀρ. 1 (Γενάρης 1947), 18—19.
133. Φώτου Γιοφύλλη: Ἀγώνες καὶ Ἀγωνίες: Χρονιά ΙΒ', ἀρ. 4—5 (Ἀπρίλης—Μάης 1947), 60—61.
134. Παύλου Βαλδασερίδη: Ἐρμῆς: ὄπ. π. π., σ. 61.
135. Μήτσου Λυγίζου: Ἡ Ἀλλαγὴ: Χρονιά ΙΒ', ἀρ. 6—9 (Ἰούνης—Αὔγουστος 1947), 89.
136. Λεωνίδα Ραζελουῦ: Ἀπὸ τῆ Φαντασμαγορίας ποῦ εἶδε ὁ κόσμος: ὄπ. π. π., σσ. 89—90.

Ε. ΚΡΙΤΙΚΗ ΘΕΑΤΡΟΥ

137. Τὸ θέατρο: Χρονιά Α', ἀρ. 11 (Ἰούλιος 1936), 363—364.

Κριτικὴ γιὰ τὶς παραστάσεις τοῦ ἑλληνικοῦ θιάσου «Καινούργιο Θέατρο».

- Παίχτηκαν: «Ἡ γυναίκα πού σκότωσε» τοῦ Σ. Γικάρρικ, «Ἐρωτική περιπέτεια τῶν Βεμπέρ καὶ Ἐννεϊκέν, «Ὁρκος τοῦ Πεθωμένου» τοῦ Ζ. Παπαντωνίου, «Βασιλιάς τῶν Τζαπατζήδων», «Καραγκιόζης» τοῦ Συναθηνοῦ, «Ὁ μπαμπάς ἐκπαιδεύεται» τοῦ Σπ. Μελά, «Ὁ Ἀντίβας πρὸ τῶν πυλῶν» τοῦ Σέργουντ καὶ τὰ «Ἀρραβωνιάσματα» τοῦ Δ. Μπάγρη.
138. Τὸ Θέατρο: Χρονιά Α', ἀρ. 12 (Αὐγούστος 1936), 395.
Κρίνει τὸ θίασο «Νέα Μουσική Σκη- νή» Φιλοσόφου — Σύλλα, πού ἔδωσε παραστάσεις στὸ «Πάνθεο» Λευκωσίας.
139. Ἡ κριτικὴ τοῦ θεάτρου — Θίασος Ἀ- λίκης: Χρονιά Γ', ἀρ. 4 (Ἰούλης—Αὐ- γούστος 1938), 271—272.
Γενικοὶ χαρακτηρισμοὶ γιὰ τὸ θίασο, πού ἐπαίξει στὴ Λευκωσία 9 ξένα ἔργα καὶ 2 ἑλληνικά.
140. Τὸ Θέατρο: Ἑλληνικὴ κωμωδία Β. Ἀρ- γυροπούλου: Χρονιά Δ', ἀρ. 7 (Ἰού- λης 1939), 305—306.
Γενικὲς κρίσεις γιὰ τὸ ρεπερτόριο καὶ τοὺς ἐρμηνευτὲς τοῦ θιάσου, πού ἔδωσε παραστάσεις στὴν Κύπρου.
141. Οἱ παραστάτες τοῦ «Ἐθνικοῦ Θεάτρου τῆς Ἑλλάδος»: Χρονιά ΙΒ', ἀρ. 6—9 (Ἰούνιος—Αὐγούστος 1947), 87—88.
Ἀπὸ 17—23 Ἰουλίου 1947 δόθηκαν ἰστὸ «Μαγικὸ Παλάτι» Λευκωσίας ἐφτὰ παραστάσεις μετ' ἰσάριθμα ἔργα ἀπὸ τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο. Διαπιστώνεται ξανά ἡ ἀνάγκη νὰ ἰδρυθεῖ Δημοτικὸ Θέατρο μετ' ὅλες τὰς ἀνάσεις, γιατί οἱ παραστάσεις ζημιώθηκαν ἀπὸ τὸ ὅτι δόθηκαν κατα- κάλοιαιρα σὲ χειμερινὸ θέατρο. Σχολιά- ζεται μετ' συντομία τὸ ρεπερτόριο καὶ κρίνεται ἡ ἐρμηγεία ἡθοποιῶν.
- ΣΤ. ΑΡΘΡΑ — ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ**
142. Κυπριακὴ ἀναγέννηση: Χρονιά Α', ἀρ. 1 (Σεπτέμβριος 1935), 26.
Κάποιες σκέψεις γιὰ τὴν Τέχνη γε- νικὰ καὶ τὴν πνευματικὴν κατάστασιν τῆς Κύπρου, ἀπ' ἀφορμὴ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ περιοδικοῦ.
143. Τὸ Παιδικὸ Θέατρο: Χρονιά Α', ἀρ. 2 (Ὀκτώβριος 1935), 68.
Σκέψεις γιὰ τὸ παιδικὸ θέατρο γενικὰ καὶ εἰσηγήσεις γιὰ τὴν ἀνάπτυξή του στὴν Κύπρου. Παρέχεται ἡ πληροφορία ὅτι παίχτηκε ἀπὸ παιδιά τοῦ δημοτικοῦ δραματοποιημένο ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸ ἔργο τοῦ Βασίλη Μιχαηλίδη «Χιώτισσα».
144. Στυλιανὸς Χουρμούζιος: Χρονιά Α', ἀρ. 4 (Δεκέμβριος 1935), 145—146.
Βιογραφικὸ σημεῖωμα. Γράφτηκε μετ' ἀ- φορμὴ τὴν ἀπόφασιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου νὰ γιορτάσει τὰ ὀγδονταπεντά- χρονα τοῦ μουσικολόγου. Ὑποστηρίζει ὅτι τέτοια ἐνέργεια ἐπρεπε νὰ εἶχε γί- νει πολὺ πρὶν.
145. Γιὰ τὸν Ἀντώνη Ἰντιάνου τὸν δῆθεν κριτικὸ καὶ τὸν δῆθεν ποιητὴ: Χρονιά Β', ἀρ. 2 (Ὀκτώβριος 1936), 60—63.
Ἀπάντησιν στὸν Ἰντιάνου γιὰ τὴν κρι- τικὴν του σχετικὰ μετ' τὴ μελέτη τοῦ Περ- νάρη «Ἡ ποίησιν στὴ ζωὴ μας». Προ- χωρεῖ σὲ παρατηρήσεις γιὰ τὸ κριτικὸ καὶ λογοτεχνικὸ ἔργο τοῦ Ἰντιάνου.
146. Τὰ χρονικά τῶν ἐβδομηντάχρονων τοῦ Λιπέρη: Χρονιά Β', ἀρ. 3 (Νιόβριος 1936), 112—113.
Γιορτὲς στὴν Πάφο, Λευκωσία, Κερύ- νεια, Βαρῶσια, Σκόλα, Κάιρο, Ἀλεξάν- τρεια καὶ Ἀθήνα, ὅπου ὁ ποιητὴς ἔκα- με ἀντιφωνήσιν καὶ ἀπάγγειλε δικά του ποιήματα.
147. Καὶ μιὰ σημειωσοῦλα γιὰ τὸν δῆθεν κρι- τικὸ τῶν «Κ. Γραμμάτων»: ὁπ. π. π., σ. 113.
Ἐπικρίνει τὸν Ἰντιάνου γιὰ τὴ μελέτη του «Ἡ κριτικὴ καὶ ὁ Λιπέρης», πού δημοσιεύτηκε στὰ «Κυπριακὰ Γράμματα».
148. Ἡ ἀνταπάντησιν μας στὸν δῆθεν κριτι- κὸ καὶ δῆθεν ποιητὴ Ἰντιάνου: Χρονιά Β', ἀρ. 4 (Δεκέμβριος 1936), 144— 145.
Συνέχεια τοῦ σημειώματος γιὰ τὸν Ἰντιάνου, πού δημοσιεύτηκε στὴν «Πά- φο», Χρονιά Β', ἀρ. 2 (Ὀκτώβριος 1936), 60—63. Ἡ ἀνταπάντησιν γρά- φτηκε ὕστερα ἀπὸ σημεῖωμα τοῦ Ἰντι- άνου στὰ «Κυπρ. Γράμματα» (Ὀκτώβριος — Νιόβριος 1936).
149. Ὁ Καθηγητὴς κ. Ζώρας: Χρονιά Β', ἀρ. 6 (Φλεβάρης 1937), 203.
Σημεῖωμα γιὰ τὰ ἔργα καὶ τὴ δράσιν τοῦ Ζώρα.
150. Ὁ κ. Παράσχος καὶ ἡ κριτικὴ: ὁπ. π. π., σ. 204.
Ἀπαντᾷ στὸν Κλέωνα Παράσχο, πού δημοσίευσε στὴ «Νέα Ἐστία» κριτικὴν γιὰ τὸ θιβλιαράκι του «Ἡ Ποίησιν στὴ ζωὴ μας». Προχωρεῖ σὲ ἐπικρίσεις γιὰ τὸ λογοτεχνικὸ ἔργο τοῦ Παράσχο.
151. Ἰντιανῶδος συνέχεια: Χρονιά Β', ἀρ. 6 (Φλεβάρης 1937), 209.
Σημεῖωμα μετ' τὰ ἀρχικὰ Α.Ν. (Α. Νι- κοῦσιος;), ὅπου γίνεται ἀναφορὰ πρὸς τὴ μελέτη τοῦ Κυριακοῦ Π. Χατζηγιάννου στὰ «Κυπριακὰ Γράμματα», στὴν ὁποία ἐντοπίζονται λάθη τοῦ Ἰντιάνου κατὰ τὴ δημοσίευσιν δειγμάτων ἀπὸ τὰ «Κυ- πριακὰ Ἐρωτικὰ Ποιήματα».
152. Ἐπιθεώρησιν Τύπου: Χρονιά Β', ἀρ. 9 (Ἰούλης 1937), 341.
Γίνεται ἀναφορὰ πρὸς περιεχόμενα πρόσφατων τευχῶν ἐννιά περιοδικῶν τῆς Ἑλλάδος.
153. Δημήτριος Θ. Λιπέρης: Χρονιά Β', ἀρ. 10 (Σεπτέμβριος 1937), 359—360.
Κείμενον γραμμένο γιὰ τὸ θάνατον τοῦ Λιπέρη στίς 15.7.1937.

154. Στυλιανός Χουρμούζιος: ὄπ. π. π., σ. 365.
Γραμμένο γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Στ. Χουρμούζιου.
155. Ἐπιθεώρηση τοῦ Τύπου: ὄπ. π. π., σσ. 377—378.
Ἀναφέρεται στὰ περιεχόμενα τῶν πρόσφατων τευχῶν δεκατριῶν περιοδικῶν ἐκδόσεων τῆς Ἑλλάδας.
156. Ἐπιθεώρηση τοῦ Τύπου: Χρονιά Β', ἀρ. 11 (Νιόβρης 1937), 419—421.
Δίνονται τὰ περιεχόμενα τελευταίων τευχῶν ἑλλαδικῶν περιοδικῶν ἐκδόσεων. Ἀναφέρονται ἐπίσης δυὸ φιλολογικὰ κείμενα στὴν ἐφημερίδα «Κυπριακὸς Φύλαξ».
157. Ἡ Κριτικὴ τοῦ περιοδικοῦ τύπου: Χρονιά Γ', ἀρ. 1 (Γενάρης — Φλεβάρης 1938), 57—60.
Ἐπισκόπηση περιοδικῶν ἐκδόσεων τῆς Ἑλλάδας. Μεταεὺ ἄλλων γίνεται ἀναφορὰ στὸ τεῦχος 19—22 τῶν «Κρητικῶν Σελίδων», ἀφιερωμένο στὸ Σωτήρη Σκίτη.
158. Ἡ Κριτικὴ τῶν ἐφημερίδων: ὄπ. π. π., σσ. 60—62.
Ἀναφορὰ σὲ φιλολογικὰ κείμενα τῶν κυπριακῶν κυρίως ἐφημερίδων.
159. Ἡ Κριτικὴ τοῦ περιοδικοῦ τύπου: Χρονιά Γ', ἀρ. 2 (Μάρτης—Ἀπρίλης 1938), 116—118.
Ἀναφορὰ στὰ περιεχόμενα ἑλλαδικῶν περιοδικῶν ἐκδόσεων καὶ τῆς «Μαθητικῆς Φωνῆς», ὄργανο μαθητῶν τῆς Α. Ε. Σ. Βαρωσιῶν. Ἐκτενὴς ἀναφορὰ γίνεται στὸ περιοδικὸ «Κάστρο», ποὺ βγαίνει στὸ Ἡράκλειο καὶ γράφεται ἀπὸ τὸ Λευτέρη Ἀλεξίου. Ἀπ' ἀφορμὴ τῆ μελέτης τοῦ Ἀλεξίου «Σολωμὸς καὶ Τωμαδάκης» μνημονεύονται ἐπικριτικὰ Συκουτρῆς καὶ Ἰντιάνος.
160. Ἡ Κριτικὴ τῶν ἐφημερίδων: ὄπ. π. π., σ. 119.
Κριτικὴ ἐπισκόπηση φιλολογικῶν κειμένων κυπριακῶν ἐφημερίδων.
161. Ἐνα σημείωμα γιὰ τὸν ποιητὴ [Κώστα Μακρίδης]: Χρονιά Γ', ἀρ. 4 (Ἰούλης—Αὐγούστος 1938), 213—218.
Γενικὸν χαρακτηρισμὸς γιὰ τὴν ποίηση τοῦ Κώστα Μακρίδης.
162. Δυὸ λόγια γιὰ τὸν κ. Αἰμ. Χ.: Χρονιά Γ', ἀρ. 6 (Νιόβρης—Δεκέβρης 1938), 378.
Σημείωμα, ὅπου καταφέρεται μὲ βαρύτατους χαρακτηρισμοὺς κατὰ τοῦ Αἰμίλιου Χουρμούζιου.
163. Νίκος Θ. Ἀντωνιάδης: Χρονιά Δ', ἀρ. 8 (Αὐγούστος 1939), 339—340.
Σημείωμα γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ μεταφραστῆ ἀρχαίων δραμάτων, φιλολόγου καὶ δημοσιογράφου, γραμμένο γιὰ τὸ θάνατό του (5.7.1939).
164. Στιγμὲς ἀγωνίας: Χρονιά Ε', ἀρ. 1 (Γενάρης 1940), 85—90.
Ἀναφέρεται στοὺς πρώτους δημοτικιστὲς τῆς Κύπρου καὶ ἰδιαίτερα σὲ δυὸ κρίσιμες, ὅπως τις χαρακτηρίζει, περιπτώσεις στὴν πορεία τοῦ δημοτικιστικοῦ κινήματος: τὴ χρησιμοποίησίν τῆς δημοτικῆς στὰ κυβερνητικὰ κείμενα καὶ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς δημοτικῆς στὸ δημοτικὸ σχολεῖο.
165. Στιγμὲς ἀγωνίας: Χρονιά Ε', ἀρ. 3 (Μάρτης 1940), 176.
Σύντομο σημείωμα, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι τὸ ὁμότιπλο ἄρθρο του [Χρονιά Ε', ἀρ. 1 (Γενάρης 1940), 85—90] βρῆκε μεγάλη ἀπήχηση στοὺς διανοουμένους Ἑλλάδας καὶ Κύπρου, ποὺ τοῦ ἐστειλαν σχετικὲς ἐπιστολές. Δυὸ Κύπριοι λόγιοι, ὁ Σάβας Χρίστης καὶ ὁ Ξενοφῶν Π. Φαρμακίδης, μ' ἐπιστολὲς τοὺς στὸν Περνάρη, ποὺ δημοσιεύονται στὸ περιοδικὸ μετὰ τὸ σημεῖωμα, διορθῶνουν ἀπόψεις, ποὺ διατυπώθηκαν ἀπὸ ἄρθρο. Ὁ πρῶτος ἀναιρεῖ τὴν ὀποψὴ ὅτι ἡ ἐφημερίδα «Ἠχώ» τοῦ Μελεῆ Νικολαΐδης ἦταν ταμπούρι τῶν καθαρουμεσιάνων καὶ ὁ δεύτερος ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Μητροπολίτης Μελέτιος Μεταξάκης δὲ διέκοψε τὴ δεσποινίδα Νικολαΐδου (ἔπειτα κυρία Αὐτονόμου), ποὺ μιλοῦσε στὴ δημοτικὴ γιὰ τὰ 40χρονα τῆς Πολυξένης Λοϊζιάδος (1914), ἀλλὰ μετὰ τὴν ὁμιλίαν τῆς συγχάρηκε μὲν γιὰ τὸ περιεχόμενον τῆς προσφώνησης, ἀλλὰ τὴν ἐψεξε γιὰ τὴ γλώσσα ποὺ χρησιμοποίησε. Γιὰ τὸ περιστάτικόν μὲ τὸ Μεταξάκη γράφει ἡ ἴδια ἡ Αὐτονόμου στὸ περιοδικόν, Χρονιά Ε', ἀρ. 5 (Μάης 1940), 212—215.
166. Γιὰ τὸν κ. Ναπολέοντα Λαπαθιώτη: Χρονιά Ε', ἀρ. 8 (Αὐγούστος 1940), 277—279.
Δίνεται ἡ πληροφορία ὅτι ὁ Λαπαθιώτης χολώθηκε ἀπὸ κριτικὴν τοῦ Περνάρη στὴν «Πάφο» [Χρονιά Ε', ἀρ. 6 (Ἰούνης 1940), 234] καὶ τοῦ ἔγραψε ὑβριστικὴ ἐπιστολή. Στὴ συνέχεια παραθέτονται στίχοι τοῦ Λαπαθιώτη ποὺ θεωροῦνται ἀπεχνοί.
167. Ἡ ἐπιθεώρηση τοῦ τύπου: Χρονιά Ε', ἀρ. 11 (Νιόβρης 1940), 352—353.
Κρίσεις, ἀνάμεσα σ' ἄλλα, γιὰ τὰ τελευταῖα τεύχη τῆς «Νέας Ἑστίας» καὶ τῶν «Νεοελληνικῶν Γραμμάτων».
168. Κλείουν πέντε χρόνια: Χρονιά Β', ἀρ. 12 (Δεκέβρης 1940), 372—373.
Ἄρθρο μὲ τὴν εὐκαιρίαν συμπληρώσεως πέντε χρόνων ζωῆς τῆς «Πάφου». Θεωρεῖ ὡς τὸ μεγαλύτερον κατόρθωμα τοῦ περιοδικοῦ τὸ «πὺς δυνήθηκε ν' ἀπαλλάξῃ τὴ νεαρὴ λογοτεχνία μας ἀπ' τὴ σκοτώστρα κληροκρατίας δυὸ τριῶν

- προσώπων». Ἀκόμη, διαμαρτύρεται γιὰ τὴ θάρβαρα ἐπιδρομὴ τοῦ φασισμού ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας.
169. Ἐπιθεώρηση τοῦ τύπου: ὄπ. π. π., σσ. 373—374.
Ἐπισκόπηση πρόσφατων τευχῶν τῶν περιοδικῶν «Νέα Ἑστία», «Νεοελληνικὴ Λογοτεχνία», «Νεοελληνικὰ Γράμματα» καὶ «Δρῆρος».
170. Στ' Ἀλβανικὰ Βουνά: Χρονιά Στ', ἀρ. 1 (Γενάρης 1941), 28—29.
Σημείωμα γιὰ τὸ ΟΧΙ τῆς Ἑλλάδας.
171. Χαιρετισμὸς πρὸς τοὺς Ἑλλήνες λογοτέχνες: Χρονιά Στ', ἀρ. 2 (Φλεβάρης 1941), 51.
Χαιρετισμὸς στοὺς λογοτέχνες, ποὺ μάχονται ἐναντία στὸν ἰταλικὸ φασισμό.
172. Ἰωάννης Μεταξᾶς: Χρονιά Στ', ἀρ. 3 (Μάρτης 1941), 68—69.
Γενικοὶ ἐπαινετικοὶ χαρακτηρισμοὶ γιὰ τὴ δράση τοῦ Μεταξᾶ.
173. Προμηθεΐς: Χρονιά Στ', ἀρ. 4 (Ἀπρίλης 1941), 85.
Σημείωμα ὅπου ἡ ἀντίσταση τῶν Ἑλλήνων στὴν Ἀλβανία παρομοιάζεται μὲ τὸ Προμηθεϊκὸ δρᾶμα.
174. Ἡ 25 Μαρτίου: ὄπ. π. π., σσ. 85—86.
Σημείωμα γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἐπέτειο, ὅπου γίνεται μνεία καὶ τῆς ἀντίστασης κατὰ τῶν Ἰταλῶν.
175. Ζητήματα καὶ πράγματα: Χρονιά Στ', ἀρ. 5 (Μάης 1941), 104—105.
Μιλᾷ γιὰ διάφορες ἐπικαιρότητες: Γερμανοϊταλικὴ ἐπίθεση κατὰ τῆς Ἑλλάδας, θάνατος τοῦ Πέτρου Βλαστοῦ, πνευματικὴ δράση διαφόρων Σωματείων, ἔκδοση τοῦ Ξενοφῶντος Π. Φαρμακίδου γιὰ τὴν εἰσαγωγή τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴν Ἑλλάδα καὶ εἰδικὰ στὴν Ἀθήνα.
176. Εἴκοσι χρόνια λογοτεχνικῆς ἐργασίας: Χρονιά Η', ἀρ. 10—12 (1943), 189—190.
Κρίσεις γιὰ τὰ διάφορα λογοτεχνικὰ ἔργα τοῦ Τεύκρου Ἀνθία.
177. Τὰ δεκάχρονα τοῦ περιοδικοῦ μας: Χρονιά Ι', ἀρ. 1—3 (Ἰανουάριος—Μάρτιος 1945), 37—38.
Ἀναφέρεται σὲ δυσκολίες ποὺ πέρασε τὸ περιοδικό, στὸν πόλεμο ποὺ συνάντησε ἀπὸ ὀριζόμενος στὰ πρῶτα του θήματα. «Σήμερα ἢ Πάφος» ποὺ ἀντέξε μέσα στίς φοβερὲς δυσκολίες τῶν πολεμικῶν καιρῶν... ἀποτελεῖ γιὰ τὴν Κύπρο μιὰ δόξα καὶ μιὰ περηφάνεια».
178. Στὸ περιθώριο τῆς τέχνης: Χρονιά ΙΒ', ἀρ. 1 (Γενάρης 1947), 14.
Τέσσερα σημειώματα: α) Γιὰ τὴ νέα περίοδο τοῦ περιοδικοῦ, β) Γιὰ τὴ στάση αἰωπῆς ποὺ τήρησε ὁ ἀγγλικὸς τύπος ὅταν ἡ κυπριακὴ πρεσβεία ἦταν στὴν Ἀγγλία, γ) Γιὰ τὴ δράση τοῦ πρακτορείου πνευματικῆς συνεργασίας Μ. Βαϊάνου καὶ δ) Γιὰ τὴν ἀποτυχία τῆς Ἑλλάδας νὰ πάρει τὸ βραβεῖο Νόμπελ Λογοτεχνίας.
179. Ἡ 25η Μαρτίου: Χρονιά ΙΒ', ἀρ. 2—3 (Φλεβάρης—Μάρτης 1947), 36.
Σημείωμα γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἐπέτειο, ὅπου ἐξαίρεται ἡ σημασία τῆς ἀντίστασης τοῦ 21 γιὰ τὴν Κύπρο, ἰδιαίτερα μετὰ τὴν ἐπιστροφή τῆς κυπριακῆς πρεσβείας ἀπὸ τὴν Ἀγγλία.
180. Ν. Κ. Λανίτης: ὄπ. π. π.
Ἐξαίρεται ἡ πατριωτικὴ δράση τοῦ Λανίτη, μὲ τὴν εὐκαιρία ποὺ θρῐσκειται στὴν Κύπρο ἔπειτα ἀπὸ 15 χρόνια ἐξορίας.
181. Ἡ Συναυλία τοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου «Μότσαρτ» Λευκωσίας: ὄπ. π. π., σ. 40.
Μὲ τὸ ψευδώνυμο Α. Νικούσιος κρίνει τὴ συναυλία, ποὺ ἐγίνε στις 4.4.47.
182. Τὰ Νεοελληνικὰ στὰ Γυμνάσια: Χρονιά ΙΒ', ἀρ. 4—5 (Ἀπρίλης—Μάης 1947), 58—59.
Διαπιστώνεται ὅτι τὰ Νεοελληνικὰ δὲ διδάσκονται ἐπαρκῶς στὰ Γυμνάσια. Ἀπαραίτητες προϋποθέσεις: α) κατάρτιση τῶν διδασκόντων, β) ἀγάπη γιὰ τὸ θέμα ποὺ θὰ διδάξουν.
183. Τὸ καθῆκον μας: Χρονιά ΙΒ', ἀρ. 6—9 (Ἰούνιος—Αὐγουστος 1947), 85.
Δέκα χρόνια μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Λιπέρτη καλεῖ τοὺς διανοούμενους τοῦ νησιοῦ νὰ θυμῶνται τὸ Δάσκαλο, καὶ τοὺς νέους νὰ ἐμπνέονται ἀπὸ τὸ ἔργο του.
184. Ἡ προτομὴ τοῦ ποιητῆ: ὄπ. π. π., σσ. 86—87.
Παραθέτει ἐπιστολές, ποὺ ἔστειλαν οἱ γλύπτες Μιχ. Τόμπρος καὶ Ἀντ. Μαυρίκιος, ὅπου ἐκθέτονται οἱ ἀπόψεις τους γιὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἔπρεπε νὰ γίνει ἡ προτομὴ τοῦ Λιπέρτη. Ἀνανεῶνεται ἡ ἐκκλήση γιὰ εἰσφορές, γιατί τὸ ποσὸ τῶν £54, ποὺ συγκεντρώθηκε προπολεμικά, εἶναι ἀνεπαρκέστατο.

II. ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΤΗ ΠΕΡΝΑΡΗ

1. 'Από τέσσερις επιστολές του Πάλλη στον Περνάρη μαθαίνουμε πως ο Κύπριος ποιητής του έστειλε βιβλία του και πως έ-
να έπιπλέον αντίτυπο του «Ύσματος Ά-
ομάτων» κράτησε ο Πάλλης, για να το
δώσει στο Βλασιό. [Χρονιά Α', άρ. 1
(Σεπτέμβρης 1935), 21 - 22]
2. Στην εβδομαδιαία έφημερίδα «Πάφος»
(10.10.1935) δημοσιεύτηκε σημείωμα του
Περνάρη, που επικρίνει την προσπάθεια
έπιβολής της καθαρεύουσας [Χρονιά
Α', άρ. 2 (Οκτώβριος 1935),
73].
3. Στην έφημερίδα «Πάφος» (17.10.1935)
σημείωμα του για τις παρανοήσεις στις
Γραφές. Τονίζεται η ανάγκη διάδοσης
μιας καλά μεταφρασμένης και έρμηνευ-
μένης Άγιας Γραφής. [Χρονιά Α',
άρ. 3 (Νοέμβρης 1935), 107].
4. Στην ίδια έφημερίδα (24.10.1935) ανα-
δημοσιεύεται κριτική του Σωτήρη Σκίπη
για τη συλλογή «Τά Τραγούδια της Θά-
λασσας» [ό.π. π. π.].
5. 'Η «Νέα Έστία» (1.10.1935) αναγγέ-
λει την έκδοση του περιοδικού «Πάφος»
σημειώνοντας τα περιεχόμενα. 'Ιδιαίτερα
αναφέρει τις επιστολές Άλ. Πάλλη προς
Περνάρη. Στο ίδιο τεύχος κριτική Κλ.
Παράσχου για «Τά Τραγούδια της Θάλασ-
σας» [ό.π. π. π.].
6. Στην εβδομαδιαία «Πάφο» (7.11.1935)
σημειώμα του για τον Έρασιπτεχνικό Θεα-
τρικό Όμιλο Λεμεσού και τη θεατρική
δουλειά του Τεύκρου Άνθια [ό.π. π. π.].
7. Στην ίδια έφημερίδα (28.11.1935) ση-
μειώμα του για τη «Δημοκρασία» του
Άνθια [Χρονιά Α', άρ. 4 (Δεκέμ-
βρης 1935), 150].
8. Στην έφημερίδα «Πρωινή» (1.1.1936)
δημοσιεύει άπολογοισμό φιλολογικού 1935
της Κύπρου [Χρονιά Α', άρ. 5 - 6
(Γενάρης - Φλεβάρης 1936),
192 - 193].
9. Στις 29.3.1936 έγινε στην αίθουσα «Τι-
τάνια» Πάφου μουσικοφιλολογική έσαι-
ριδα για τον Παλαμά, όπου μίλησε ο
Περνάρης [Χρονιά Α', άρ. 7 (31
Μαρτίου 1936), 228].
10. Στις 31.3.1935 έκαμε ποιητική προσφώ-
νηση στη γιορτή που έγινε από τον «Κι-
νύρα» στην Πάφο για τα έβδομηντάχρο-
να του Λιπέρη [Χρονιά Β', άρ. 3
Νοέμβριος 1936), 112].
11. Στην «Πρωινή» (5.1.1937) κάμνει άπο-
λογοισμό του κυπριακού φιλολογικού 1936
[Χρονιά Β', άρ. 5 (Γενάρης
1937), 179].
12. Στην έφημερίδα «Φωνή της Κύπρου» (16.
1.1937) δημοσιεύτηκε ποίημα «'Η γέν-
νησις του Κυρίου» μεταφρασμένο από
τον Περνάρη. [ό.π. π. π., σ. 180].
13. Στη «Νέα Έστία» (1.1.1937) κριτική
Παράσχου για το μελέτημα «'Η ποίηση
στη ζωή μας». [ό.π. π. π.].
14. Στην «Πρωινή» δημοσίευσε τρία άρθρα
πάνω σε εκπαιδευτικά ζητήματα με το
όνομά του ('Αντρέας Μιλτ. Παυλίδης)
και τρία με το γενικό τίτλο «Μακριά
από κάθε δειλία ή προκατάληψη» (ώς
Α. Περνάρης). [Χρονιά Β', άρ. 7
(Μάρτης 1937), 247].
15. Στην «Πρωινή» δημοσιεύεται από 19.4.
1937 τακτικό χρονογράφημά του με γε-
νικό τίτλο «Τραγούδια και πληγές».
[Χρονιά Β', άρ. 8 (Μάης 1937),
290].
16. Ο 'Ηλ. Ζιώγας γράφει στο τεύχος 5
('Ιουλίου - Αύγουστου) των «Νεοελληνι-
κών Σημειωμάτων» για «Τά τραγούδια
της Θάλασσας». [Χρονιά Β', άρ.
10 (Σεπτέβρης 1937), 377].
17. Στόν «Κυπριακό Τύπο» δημοσιεύεται τα-
κτικά χρονογράφημά του. [Χρονιά Β',
άρ. 11 (Νιόβρης 1937), 418].
18. Το περιοδικό «Κρητικές Σελίδες» έτοι-
μάζει τεύχος αφιερωμένο στο Σκίπη. Οι
Κύπριοι μπορούν να στείλουν τη συνερ-
γασία τους άπειθειας ή μέσω του Περ-
νάρη. [ό.π. π. π., σ. 419].
19. Ποίημα του Νίκου Καββαδία «Coaliers»
αφιερωμένο στον φίλο «Άντη Περνάρη».
[Χρονιά Γ', άρ. 1 (Γενάρης -
Φλεβάρης 1938), 7].
20. Στην εβδομαδιαία «Πάφο» τακτικό χρο-
νογράφημά του. [ό.π. π. π., σ. 60].
21. Προαναγγέλλονται διαλέξεις του «Κινύ-
ρα» για την κυπριακή ποίηση. Αναφέρε-
ται ότι ο Περνάρης θα μιλήσει για λο-
γία, καθαρολογική και πρώτη εμφάνιση
της Δημοτικής (ό.π. π. π., σ. 62).
22. Διαφήμιση για το βιβλίο του «Ρυθμοί
της Ζωής», όπου και άποσπάσματα κρι-
τικών στην «Έλευθερία», «Έσπερινή» και
«Νέον Κυπριακόν Φύλακα» Κύπρου (τι-
μή 5 σελίνια). [ό.π. π. π., σ. 63].
23. Μετέχει στην επιτροπή Λευκωσίας για
τόν έρανο της προτομής Δημ. Λιπέρη
[Χρονιά Γ', άρ. 2 (Μάρτης -
Άπρίλης 1938), 110].
24. Ο Γ. Χατζίνης αναλύει τους «Ρυθμούς
της Ζωής» στο τεύχος 18 της «Πνευμα-
τικής Ζωής» του Μελη Νικολαΐδη [ό.π.
π. π. σ. 117].
25. Στη Φιλολογική Γωνιά της έφημ. «Παρα-
τηρητής» (Λεμεσού) κρίνονται οι «Ρυθμοί
της Ζωής» [ό.π. π. π. σ. 119].
26. Στις 27.2.1938 μίλησε στη σειρά των
διαλέξεων «Κινύρα» με θέμα «'Η λόγια

- κυπριακή ποίηση, οι καθαρολόγοι κ' οι πρώτοι δημοτικιστές ποιητές του νησιού μας» [δ.π. π. π., σ. 120].
27. Στις 10.4.1938θά μιλήσει στην Κερύνεια με θέμα «'Η φύση στην ποίηση του Λιπέρτη» [δ.π. π. π.].
  28. Διαφήμιση για το βιβλίο του «Ρυθμοί της ζωής», όπως στο 22 πιο πάνω [δ.π. π. π., σ. 121].
  29. 'Ο Λευτέρης Γιαννίδης άπιαντά στον Αίμ. Χουρμούζιο για την κριτική των «Ρυθμών της ζωής» του Περνάρη, που δημοσίευσε στη Φιλολογική Σελίδα της «Καθημερινής» Αθηνών (14.3.1938) [Χρονιά Γ', άρ. 3 (Μάης — Ιούνης 1938), 180 — 183].
  30. 'Ο Κώστας Ασιώτης κρίνει τους «Ρυθμούς της ζωής» [δ.π. π. π., σσ. 185 — 188].
  31. 'Ασθενεί, γι' αυτό κι άναβάλλεται ή άναλυτική κριτική των ελληνικών περιοδικών [δ.π. π. π., σ. 208, σημ.].
  32. Στο φιλολογικό μνημόσυνο του Λιπέρτη (Μαγικό Παλάτι Λευκωσίας, 17.7.1938) άνάλυσε «ώραιότατα και παραστατικώτατα το έργο του» ό Περνάρης, που ήταν και μέλος της Διοργανωτικής Έπιτροπείας [Χρονιά Γ', άρ. 4 (Ιούλης — Αύγουστος 1938), 273].
  33. 'Αγγέλλεται το βιβλίο του «'Η φύση στην Ποίηση του «Λιπέρτη» [δ.π. π. π., σ. 275].
  34. Διαφήμιση για το πιο πάνω βιβλίο (τιμή μισό σελίνι) [δ.π. π. π., σ. 276].
  35. 'Ο Μάριος Βαϊάνος μίλησε (24.8.1938) από το ραδιοφωνικό σταθμό Μπάρι για την Κυπριακή πνευματική ζωή (άναφορά και στον Περνάρη) [Χρονιά Γ', άρ. 5 (Σεπτέβρης — Οκτώβρης 1938, 325)].
  36. Στην έφημ. «'Εθνική» Αθηνών (3.8.1938) ό Δ. Λαμπίρης κάμνει εύφημη μνεία της μελέτης «'Η φύση στην ποίηση του Λιπέρτη» [δ.π. π. π., σ. 326].
  37. Κυκλοφόρησε ή συλλογή του Κώστα Μαρκίδη «'Ενα Παραμύθι», Κύπρος 1938, με πρόλογόκι σημείωμα Άννη Περνάρη [δ.π. π. π., σ. 327].
  38. Διαφήμιση, όπως στο 34 πιο πάνω. [δ.π. π. π., σ. 328].
  39. Στην κυριακάτικη φιλολογική έκδοση της «'Εσπερινής» της Λευκωσίας δημοσίευσε ένδιαφέροντα άρθρα. Στις 2/10 «Θεατρικός άπολογισμός», στις 9/10 «Θεατρικός άπολογισμός (2όν)», στις 16/10 «Μεταθισαικά», στις 23/10 «Δημοτικό Θέατρο» και στις 30/10 «'Ελευθερία της σκέψης». [Χρονιά Γ', άρ. 6 (Νοέβρης — Δεκέβρης 1938), 384 — 385].
  40. Στόν «Κυπριακό Τύπο» κρατεί τό χρονογράφημα [δ.π. π. π., σ. 385].
  41. Στις 2.6.1939 μίλησε στο σύλλογο Άποέλ για τή «Λαϊκή Κυπριακή Ποίηση» [Χρονιά Δ', άρ. 6 (Ιούνης 1939), 252].
  42. Σπήν άρμενική έφημερίδα της Άλεξάνδρειας «'ΑράΞ» (29.4.1939) ό Νουπάρ Μαξουπιάν κρίνει τό ποιητικό έργο του και σέ έπόμενα φύλλα δημοσιεύει μεταφρασμένα ποιήματά του [δ.π. π. π.].
  43. Στο «Yggdrasil» του Παρισίου, μηνιαίο περιοδικό ποίησης της Γαλλίας και του έξωτερικού, δημοσιεύεται στο διπλό τεύχος Ιουλίου—Αύγουστου ή μελέτη του «Λαϊκή ποίηση της Κύπρου» [Χρονιά Δ', άρ. 9 (Σεπτέβρης 1939), 414].
  44. 'Ο Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος δίνει περίληψη των διαλέξεων του «Κινύρα» για την Κυπριακή ποίηση σέ άρθρο του στην άθηναική «'Πρωία» (7.9.1939), που άναδημοσιεύεται στο περιοδικό «Πάφος». [Χρονιά Δ', άρ. 10 (Όχτώβρης 1939), 457, άναφορά στον Περνάρη].
  45. Φωτογραφία του [Χρονιά Ε', άρ. 1 (Γενάρης 1940), 85].
  46. Διαφήμιση για δύο βιβλία του: «Γραμματική της Δημοτικής», 1932 (τιμή γρ. 4½) και «'Ιστορία της Εύρώπης» (γραμμένη σέ δημοτική γλώσσα — τιμή γρ. 6). [δ.π. π. π., σ. 122].
  47. Στις 25.5.1940 μεταδόθηκε από τό ραδιοφωνικό σταθμό Μπάρι—Ρώμης όμιλία στυ για τή λαϊκή ποίηση της Κύπρου [Χρονιά Ε', άρ. 6 (Ιούνης 1940), 236].
  48. Άπό τρία γράμματα του Π. Βλαστού στον Περνάρη μαθαίνουμε ότι του έστειλε τά βιβλία του «Ρυθμοί της ζωής» και «Τά Τραγούδια της Θάλασσας» και τά Τραγούδια του Λιπέρτη. [Χρονιά Στ', άρ. 5 (Μάης 1941), 108].
  49. Μίλησε με τό Λ. Φιλίππου και τό Φ. Παυλίδη σέ φιλολογικό μνημόσυνο του Παλαμά στην Πάφο [Χρονιά Η', άρ. 4 — 6 (Ιούνης 1943), 96].
  50. Κρίνεται τό βιβλίο του «Στοιχεία μελέτης και κριτικής της Λογοτεχνίας». [Χρονιά Θ', άρ. 10—12 (Όκτώβριος — Δεκέμβριος 1944), 191].

Κ Α Θ Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΣΤΟΝ ΠΟΥΛΑΓΑΠΗΤΟ
ΦΙΛΟ ΜΟΥ ΣΑΒΒΑ ΧΡΙΣΤΗ
('Από τὸ 'Αρχεῖο τοῦ περιοδικοῦ)

Μὲ ἔσχωριστὴ χαρὰ καὶ συγκίνηση γρά-
φω τὶς γραμμὲς αὐτές, γιὰ νὰ τὶς ἀφιερώ-
σω στὸν Σάββα Χριστῆ. Τὶς ὀνόμασα «γραμ-
μὲς», ἀλλὰ εἶναι λάθος. Στὴν πραγματικότη-
τα καὶ στὴν οὐσία δὲν εἶναι οἱ γνωστὲς
γραμμὲς ἀπὸ λέξεις καὶ φράσεις, ἀλλὰ ἀπὶ
ἐκείνες τὶς γραμμὲς ποὺ χαράζει τὸ καρδιο-
γράφημα, γιὰ νὰ δείξῃ τὴν πορεία καὶ τὴν
κίνηση τῆς καρδιάς. Εἶναι οἱ παλμοὶ τῆς, οἱ
δονήσεις τῆς, ἡ ἠχώ τῶν συναισθημάτων τῆς.

Αὐτοὺς τοὺς παλμούς, αὐτὰ τὰ συναι-
σθήματα ἀφιερώνω στὸν παλιό καὶ πολυαγα-
πητό φίλο μου, τὸν Σάββα Χριστῆ. Γιὰ νὰ
τοῦ θυμίσω πόσο ἀπὸ τὶς πρώτες στιγμὲς
ποῦ τὸν γνώρισα τοῦ πρόσφερα αὐθόρμητα,
ἀνεπιφύλακτα καὶ ὀριστικά τὴν ἀγάπη μου
καὶ καὶ τὴ φιλία μου, τὴν ἐκτίμησή μου καὶ
τὴν ἐμπιστοσύνη μου. Καὶ νὰ τὸν βεβαιώσω
πὼς, μ' ὅλα τὰ χρόνια ποὺ πέρασαν — σχε-
δὸν σαρανταπέντε — τὰ συναισθήματα αὐτὰ
ὄχι μόνον δὲν ἀλλοιώθηκαν, δὲν λιγώτεψαν,
δὲν καταστάλαξαν, ἀλλὰ, τὸ ἀντίθετο, σπερ-
ώθηκαν, ἀπασαλώθηκαν καὶ διατηρήθηκαν —
καὶ διατηροῦνται — με ὅλη τὴ θερμότητα, τὸ
βάθος καὶ τὴν ὀκμὴ τους. Γιατί ἔτσι μένει
πάντα, ἀνέπαφη, ἀνάλλακτη καὶ ἀκλόνητη,
συνταυτισμένη με τὴν ἴδια τὴ Ζωή, ἡ ἀλη-
θινή φιλία, τὸ ὠραιότερο, εὐγενικώτερο, βα-
θύτερο καὶ οὐσία πικώτερο συναίσθημα τοῦ
ἀνθρώπου.

Αὐτὸ τὸ μεγάλο συναίσθημα ἐμπνέει ὁ
Σάββας Χριστῆς με τρόπο φυσικό καὶ ἀβί-
αστο, με τὴ θερμὴ ἀκτινοβολία τῆς ψυχῆς
του. Γιατί ἀκτινοβολεῖ πραγματικά ἡ ψυχὴ
του. Ἀκτινοβολεῖ με τὰ καλωσυνάτα μάτια
του, με τὸ εὐγενικό χαμόγελό του, με τὴ
μειλίχια ἔκφραση τῆς μορφῆς του, με τὴν
ἀπαλὴ καὶ χαμηλὴ φωνή του — ποῦ τὴν κα-
ταλαβαίνεις ν' ἀναβρῦζῃ, ζεστὴ καὶ τρυφερή,
ἀπὸ βαθιά, ἀπὸ τὰ μύχια τῆς καρδιάς του —
με τὴν ὅλη ἀπλή, σεμνὴ καὶ ἀπείρητη ἐμφά-
νισή του, ντυμένη πάντα με τὴ λιπὴ καὶ τα-
πεινὴ ἀλατζά, ποῦ τόσο παραστατικὰ ἀπεικο-
νίζει τὸν χαρακτῆρα του.

Ἔτσι τὸν γνώρισα ὅταν, γιὰ πρώτη φο-
ρά, μ' ἐπεσκέφθηκε στὸ γραφεῖο τῆς ἐφημε-
ρίδας μου «Ἠχώ τῆς Κύπρου», στὴ Λάρνα-
κα, καὶ συνομιλοῦσαμε ἄρκετὴ ὥρα. Τότε,
μαζὶ με τὴν ἀκτινοβολία τῆς ψυχῆς του, ἔ-
νωσα καὶ τὴν ἀκτινοβολία τοῦ πνεύματός

του, τὴ ζεστασιά τοῦ λόγου του, τὴ λάμψη
τοῦ στοχασμοῦ του. Μέσα στὰ χαμηλόφωνα,
ἤρεμα καὶ μετρημένα λόγια τοῦ ἄκουα ν' ἀ-
πηχῆ ἢ λεπτὴ σκέψη του, τὸ καθαρὸ μυαλό
του, ἡ σωστὴ του κρίση, καὶ χαίρομαι τὸν
πλατὺ κι ἐλεύθερο πνευματικό ὀρίζοντά του.

Κι ὅταν διάβαζα τὴ συνεργασία, ποῦ συ-
χνὰ μοῦ ἔστειλε γιὰ τὴν ἐφημερίδα μου, μιὰ
συνεργασία ἐπιμελημένη, προσεχτικὴ, ἐμπερι-
στατωμένη, ποῦ ἀναφερόταν πάντα σὲ σημα-
ντικὰ πνευματικὰ θέματα, καὶ τὰ διαπραγμα-
τευόταν με πλήρη ἀντικειμενικότητα, βαθιὰ
εὐσυνειδησία καὶ καθαρὴ κρίση, καμάριωνα
καὶ περηφανεύομαι γιὰ τὸν ἐξαιρετο συνερ-
γάτη μου.

Ἔτσι ἡ ἀγάπη μου καὶ ἡ ἐκτίμησή μου
στὸν Σάββα Χριστῆ μεγάλωνε καὶ δυνάμωνε
ὀλοένα περισσότερο κι ἐνιωθα βαθύτερα καὶ
ἀναγνώριζα μιὰ μεγαλύτερη πίστη τὴν ἐξαιρε-
τικὴ καὶ σπάνια πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ἀξία
του. Καὶ εἶμαι περήφανος ποῦ μοῦ ἀνταπέδι-
νε αὐτὴ τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἐμπιστοσύνη, ὅ-
πως δείχνει ἡ μακροχρόνια ἀλληλογραφία
μας, τόσο στὴν Κύπρο (ἀπὸ τὴν Κερύνια ἐ-
κείνος, ἀπὸ τὴ Λάρνακα ἐγώ), ὅσο καὶ μετὰ
τὴν ἐγκατάστασή μου στὴν Ἀθήνα. Ὅπως
τοῦ ἄνοιγα κάθε φορὰ τὴν καρδιά μου καὶ
τοῦ ἐκμυστηρεύομαι τὰ συναισθήματά μου
καὶ τὶς σκέψεις μου τοὺς πόθους μου καὶ
τὶς ἐπιδιώξεις μου, τὶς ἐλπίδες καὶ τὶς ἀπο-
γοητεύσεις μου, ἔτσι μοῦ ἐμπιστευόταν κι ἐ-
κείνος τὰ ἴδια, με καρδιὰ πρόθυμη καὶ ἀνοι-
χτή.

Μοῦ ἔγραφε κάπως ἀραιά, ἀλλὰ με ὀ-
ποζημίωνε με τὶς μεγάλες ἐπιστολές του, ποῦ
ἦταν συχνὰ τόσο μεγάλες, ὥστε ν' ἀναγκά-
ζεται νὰ τὶς σταματᾷ καὶ νὰ τὶς συνεχίζει σὲ
ἄλλες ἡμερομηνίες, ποῦ τὶς σημείωνε στὸ τέ-
λος κάθε περικοπῆς. Ὅλες ἀνάδιναν πάντα
τὴ μυρωμένη καὶ ἀξεθύμωστη πνοὴ τῆς πνευ-
ματικῆς καὶ ψυχικῆς ἐπικοινωνίας. Καὶ τὶς
χαίρομαι ὡς τώρα με ὅλη μου τὴν καρδιὰ
καὶ τὴ σκέψη. Συχνά, ὅταν ἡ νοσταλγία τὸν
φέρνει στὴ μνήμη μου καὶ στὴν καρδιά μου,
παίρνω τὸν φάκελλο τῆς ἀλληλογραφίας μας
καὶ ξαναδιαβάζω με συγκίνηση τ' ἀγαπημένα
αὐτὰ γράμματα, ποῦ, καθὼς εἶναι γραμμένα
με μικρά, στρογγυλά καὶ ἴσια ψηφία, με κά-
νουν ν' ἀκούω μέσα σ' αὐτὰ τὴν χαμηλόφωνη,
τρυφερὴ καὶ θερμὴ φωνή του καὶ νὰ τὸν νιώ-
θω παρόντα. Καὶ ὅπως τὸ συνηθίζαμε πάντα
— καὶ τώρα ἀκόμα, κάθε φορὰ ποῦ συναν-
τιόμαστε — ἀνταλλάζαμε θερμὸν ἀδελφικό
ἄσπασμό.

Συχνὰ ἄλλωστε — καὶ ὅταν πιά βρισκό-
μαι στὴν Ἀθήνα — μοῦ ἔδινε καὶ πιὸ θε-
τικὰ δείγματα τῆς φιλίας του καὶ τῆς ἀγά-

της του. Για ν' αναφέρω ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα, άναπολό με συγκίνηση την όμιλία, που είχε κάμει για μένα τόν Ιούνιο τού 1936 στή σειρά τών διαλέξεων «περί τών κορυφαίων Κυπρίων φιλοσόφων και πεζογράφων», που είχε οργανώσει ό έξαίρετος Σύλλογος τής Πάφου «Κινύρας». Όταν έκαμε τήν όμιλία, δέν είχα παρουσιάσει παρά έναν τόμο «Χρονογραφήματα» στήν Κύπρο και δύο - τρία πρωτόλεια διηγήματα δημοσιευμένα στήν έφημερίδα μου, καθώς και τρία βιβλία στήν Αθήνα (δύο νουβέλλες και μία σειρά διηγήματα). Και όμως, βασισμένος σ' αυτά τά ελάχιστα, έστήριξε και έστησε ό Σάββας Χρίστης μίαν πλήρη όμιλία, μίαν ολοπλευρη και άρτια μελέτη, που δέν έξέταζε και έκρινε άπλόως τό ως τότε περιορισμένο έργο μου με τή συνηθισμένη παρατηρητικότητα, έμβάθυνση και κριτικήν ικανότητά του, άλλα και έκανε παρατηρήσεις και κρίσεις, που έπαιρναν βαθιές - προφητικές μπορούσε να πη κανείς - προεκτάσεις στό μέλλον, που μου χάρισαν θάρρος και αίσιοδοξία γιά τήν πνευματική μου πορεία.

Σάββα μου, άκριβέ μου φίλε, σ' εύχαριστώ και τώρα από τήν άπόσταση τών σαρανταεσάδρων όπό τήν όμιλία σου χρόνων με τήν ίδια συγκίνηση και θέρμη, όπως τότε. Και κατά τις ώρες αυτές στιγμές, που οι συμπατριώτες μας σου άπόδίνουν δίκαιες κι έπάξιες τιμές, προσέρχομαι κι εγώ με όλη μου τήν άγάπη, τήν εκτίηση και τόν θαυμασμό, και, όπως τό συνηθίζαμε κάθε φορά που συναπαντιόμαστε, σέ άγκαλιάζω και σέ φιλώ, σέ στεφανώνω με τις πιο εγκάρδιες και θερμές εύχες γιά χρόνια πολλά και δημιουργικά.

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΥΦΥΠΟΥΡΓΟ
ΠΑΡΑ ΤΩ ΠΡΟΕΔΡΩ
Κ. ΠΑΤΡΟΚΛΟ ΣΤΑΣΥΡΟΥ
ΤΟΥ Κ. ΣΠΥΡΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΜΕ ΘΑΕΜΑ:
«ΣΚΕΨΗ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ - ΧΕΙΡ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΖΩΓΡΑΦΟΥ»

Μεγάλο προνόμιο νά παρουσιάση κανένας τόν Σπύρο Βασιλείου, που γεμίζει τόν αιώνα μας με τή ζωή και τή δημιουργία του. Ό ίδιος λέγει πως είναι σκοτεινή ή άκριβής χρονολογία τής γεννήσεώς του, κάπου γύρω στό 1902 συνέβη τό γεγονός. Κατ' αντίθεση, λαμπρή είναι ή ζωή του. Δέν υπάρχει τομέας τής καλλιτεχνικής ζωής και κινήσεως, στόν όποιον νά μη έχη έργασθ ή και νά μη έχη προσφέρει ό Σπύρος Βασιλείου. Και τό πέρασμά του αφήνει παντού σφραγίδα τελειότητας. Ό Σπύρος Βασιλείου είναι ένας χαρισματικός άνθρωπος.

Και δέν είναι άγνωστος στήν Κύπρο, γιά τήν όποιαν έχει πάντα μίαν ιδιαίτερη

εύαισθησία. Μίαν εύαισθησία, που εκδηλώνει έμπρακτα σέ κάθε παρουσιάζομενη περίπτωση. Στις διάφορες δραστηριότητες ύπέρ τής Κύπρου στήν Ελλάδα ό Σπύρος Βασιλείου καλείται και πρόθυμα μετέχει. Και μετέχει όχι δανείζοντας τό όνομά του, άλλα προσφέροντας άφειδώλευτα τήν εργασία του. Οι Κύπριοι άναγνωρίζουμε και τιμούμε αυτή τήν γόνιμη προσφορά και τόν πολλαπλό δεσμό τού Σπύρου Βασιλείου με τό νησί μας.

Αυτός ό δεσμός είχε μιά ιδιάζουσα προέκταση: Ό Σπύρος Βασιλείου βρισκόταν στό Λονδίνο τό 1975, παρουσιάζοντας μιά Έκθεσή του. Και σέ μιά Γκαλερί βρήκε ένα πίνακά του εκτεθειμένο προς πώληση. Είχε κλαπή ό πίνακας αυτός από ένα ελληνικό σπίτι στήν Κερύνεια κατά τήν Τουρκική εισβολή. Μαζί με τά δικά μας έργα τέχνης οι Τούρκοι άρπαξαν και πουλούσαν και Βασιλείου στό έξωτερικό.

Γαλαξειδιώτης ό Μπάρμπα-Σπύρος, έκει όπου ή θάλασσα φωλιάζει στή γή και ή γή άγκαλιάζει τή θάλασσα μέσα στό άπλετο ελληνικό φως σ' ένα χώρο άρχαίο και ιερό. Σπούδασε στήν Αθήνα και σέ άλλες πολλές ξένες πόλεις. Ζωγραφικές εκθέσεις του οργανώθηκαν με τεράστια επιτυχία σέ πλείστες μεγάλες πόλεις - κέντρα τού κόσμου, και καθολική ύπηρεία ή άναγνώριση τού πολυβραβευμένου έργου του.

Άλλα δέν είναι μόνον ζωγράφος ό Σπύρος Βασιλείου. Έχει σκηνογραφήσει δεκάδες έργα τόσο στό θέατρο όσο και στόν κινηματογράφο. Οι εικονογραφημένες από τόν Σπύρο Βασιλείου εκδόσεις χειρογράφων και βιβλίων είναι μνημειώδεις. Οι Ξυλογραφίες του γιά έθνικες έπετειούς και άλλες εκδηλώσεις είναι ίδανικές. Η μουσική, τό τραγούδι, πάσα μορφή καλλιτεχνίας άξιοποίησε και έπαυφελήθηκε από τό ταλέντο του και τή διάθεσή του.

Ό Σπύρος Βασιλείου δίνει ψυχή στό θέματα και στό αντίκειμενα τής δουλειάς του και τό φτερώνει στό έργο του. Η ζωή του ολοκληρη είναι μιά άφιέρωση στήν γνησιότητα και στήν αλήθεια τής τέχνης και στήν αγιότητα και άνιδιοτέλεια τής υπηρεσίας προς τήν πατρίδα. Χιτώνας τιμιότητος είναι ό εναγκαλισμός του προς τά είδωλά του.

Με χαρά σας παρουσιάζω άπόψε τόν Σπύρο Βασιλείου κι άς μή χρειάζεται παρουσίαση. Ό έρχομός του εδώ είναι ένα άλλο «παρών» του στήν Κύπρο, από τό λαμπρό βήμα τού Έλληνικού Πολιτιστικού Κέντρου. Συγχαίρω και εύχαριστώ τήν Πρεσβεία τής Ελλάδος που μας έφερε τόν Σπύρο Βασιλείου στήν Κύπρο.

ΓΙΑ ΕΝΑ ΠΟΙΗΜΑ ΤΟΥ Κ. Θ. ΚΑΡΝΕΡΑ

Ένα από τά πρώιμα ποιήματα του Κ. Θ. Καρνέρα είναι και το πιλοφορούμενο «Ελάλο υ ν - σ ο υ ι π ω ς σ' α γ α π ώ».

Το ποίημα περιλαμβάνεται στην πρώτη ποιητική συλλογή του «Τα τραούδικια του βοσκού», Λάρνακα 1937, σ. 33, καθώς και στη συλλογή του «Που την αρκὴν ὡς τὴν ὑπερκάν» (Βιβλιοθήκη Κακινόχωριτών Λαϊκῶν Ποιητῶν), Λευκωσία 1978, σ. 29. Τέλος τὸ ἴδιο ποίημα δημοσιεύτηκε καὶ στα «Ποιητικά ἀπαντα» του, πού εξέδωσε τὸ 1980 ἡ Μορφωτικὴ Υπηρεσία τοῦ Υπουργείου Παιδείας (ἡβ. σ. 33). Εἶναι ἓνα 8στιχο ποίημα ἐρωτικῆ περιεχομένου, γραμμένο σε 15σύλλαβο ἰαμβικό ομοιοκατάληκτο στίχο. Ὁ ποιητὴς με πικρὰ ἐκφράζει τὸ παρᾶπονό-του γιὰ τὴ σκληρὴ καρδιά τῆς ἀγαπημένης-του, πού τὴ βρίσκει πιο σκληρὴ κι ἀπὸ τὸν πιο σκληρὸ βράχο!

Πού ἴμουν μες στὰς βουνολαξίες, στο
βούττημαν τοῦ νήλιου,
τζί ἐρώθηκεν τζί ἐστέκουμον τέλει
καρτζίν τοῦ σήλιου,
ἐφώναξα τζείντου κρεμμού τζί εἶπουν-τού
«ἀγαπώ-σε»!
Ὅτι τοῦ εἶπουν, εἶπεν-μου. Αἰμὰ ἐσοῦ,
χαρῶ-σε!
Ελάλουν-σου πως σ' ἀγαπῶ τζί ἐσόν
μου πολοήθης,
ἐβριεξ τζί ἐμεινες βριχτή, τὸν ἐρωτᾶν
ἀρνήθης.
Εγροίκας πού σου φώναζα τζί ἀντίνασσε
τ' ἀφικιά-σου,
γιατ' ἐνι τζαί πού τοῦ κρεμμού σφιχτότ-
τερ' ἡ καρκιά-σου.

Ὡστόσο, με μεγάλη ἐκπληξή-μου διαπιστώνω ὅτι τὸ ποίημα αὐτό, τόσο στὴ σύλληψη ὅσο καὶ στα ἐπί μέρους νοήματα καὶ εἰκόνες δὲν ἀνήκει στὸν Καρνέρα. Τὸ δανείστηκε καὶ τὸ διασκεύασε κατάλληλα ἀπὸ τὸν Ἴω. Πολέμη! Τὸ ἀποτέλεσμα, βέβαια, στὸν Καρνέρα εἶναι καλύτερο. Προσωπικὰ θὰ πείρμενα ἐπιδραση τοῦ Καρνέρα ἀπὸ τὸ Δροσίνη, γιὰτι αὐτὸν θαυμάζει καὶ ἐχτιμᾶ περισσότερο ὁ ποιητὴς, παρὰ τὸν Πολέμη. Εγείρεται, βέβαια, τὸ ἐρώτημα πού εἶδε ὁ Καρνέρας τὸ ποίημα τοῦ Πολέμη, ἀφροῦ δὲν γνωρίζει οὔτε γραφὴ, οὔτε ἀνάγνωση ὡς ἀναλφάβητος πού εἶναι. Πιστεύω ὅτι ὁ Καρνέρας ἀκούσε τὸ ποίημα, γιὰτι στὴν πρώτη τριακονταετία τοῦ αἰώνιας ἀρκετὰ ποίηματα τοῦ Πολέμη καὶ διαβάζονταν καὶ ἀπαγγέλονταν στὴν Κύπρο, τόσο στὶς πόλεις ὅσο καὶ στα χωριά, ὅπου γίνονταν διάφορες λαϊκὲς γιορτές καὶ πολιτιστικὲς ἐκδηλώσεις σε μορφωτικὸς συλλόγους καὶ ἀσπαστεία.

Τὸ ποίημα τοῦ Πολέμη τιτλοφορεῖται «Πεῖ ὁ σκληρὴ» καὶ δημοσιεύτηκε στὴν ποιητικὴ συλλογή-του «Α λ ἄ β α σ τ ρ α» (1900), σ. 25 (ἐχὼ ὑπόψη-μου τὴν ἐκδοσὴ ἱ. Ν. Σιδέρη — Αθήναι):

Εἶπα στὴ σπηλιά τοῦ βράχου: «σ' ἀγαπῶ»
Πριν προφθᾶσω να τὸ πω,
ὁ ἀντίλαλος μου εἶπε: σ' ἀγαπῶ!

Εἶπα στὴν καρδιά-σου, κόρη: σ' ἀγαπῶ!
Ὅσο καὶ να τὴς τὸ πω,
ἡ καρδιά-σου δὲν μου λέγει: σ' ἀγαπῶ!
Ζηλεμένη κόρη, ἀκου καὶ στοχάσου,
εἶν' ἀπὸ τὸ βράχο πειὸ σκληρὴ ἡ καρδιά-
σου

Κ. Γ. ΓΙΑΓΚΟΥΛΛΗΣ

ΑΠΟ ΤΟ ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ

ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΙΑΝΘΗ «ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ ΕΝΟΣ ΚΥΠΡΙΟΥ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΥ»
ΝΙΚΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ «ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΙΑΝΘΗΣ: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (1932—1980)»

Στὴν παρουσία τῶν νέων ἐκδόσεων τῶρα. Σήμερα θὰ ἀναφερθοῦμε στὴ νουβέλλα τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη «Ἀπὸ τὶς ἀφηγήσεις ἐνὸς Κυπρίου αἰχμαλώτου», στὴν ποιητικὴ τοῦ συλλογὴ «Παγκυπριόνικες» καὶ στὸ βιβλίο τοῦ Νίκου Παναγιώτου «Κύπρος Χρυσάνθης: Βιβλιογραφία (1932—1980)».

Μιὰν ἐξιστόρηση πραγματικῶν γεγονότων μᾶς δίνει ὁ Κύπρος Χρυσάνθης στὸ καινούργιο τοῦ βιβλίο. Στηριγμένος στὶς ἀφηγήσεις ἐνὸς συμπατριώτη μας, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὶς καλοκαιρινὲς τοῦ διακοπῆς βρέθηκε αἰχμάλωτο ἀτὰ Ἄδανα τῆς Τουρκίας, γιὰ νὰ ἐπιστρέψει μετὰ ἀπὸ πολλὲς ταλαιπωρίες στὴν Κύπρο, παρουσιάζει μιὰ νουβέλλα, πού ξαναφέρει κοντὰ μας μνήμες ἀπὸ τὴ φρίκη τοῦ πολέμου.

Ὁ Κύπριος αἰχμάλωτος εἶναι ἓνας ἐκπαιδευτικὸς, πού ἐξιστορεῖ τὶς περιπέτειές του στὴν αἰχμαλωσία. Περιπέτειες πού ἐξήσαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι συμπατριώτες μας τὶς τραγικὲς ἐκεῖνες μέρες.

Ἡ νουβέλλα δίνειται σὲ πρῶτο πρόσωπο κι' ὁ Κύπρος Χρυσάνθης πετυχαίνει νὰ δώσει ἓνα κείμενο μὲ πολλὴν ἀμεσότητα, στὸ ὁποῖο ὁ συγγραφέας παραχωρεῖ τὴ θέση τοῦ στὸν ἥρωα τοῦ βιβλίου. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι τὸ κείμενο στρεφεται λογοτεχνικῶν ἀρετῶν. Ἡ εὐλικρίνεια, ἡ γνησιότητα καὶ προπαντὸς ἡ λιτότητα τοῦ τοῦ προσοδίδουν ξεχωριστὴ γοητεία κι' ἐνδιαφέρον.

Σὰς δίνουμε ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὶς «Ἀφηγήσεις ἐνὸς Κυπρίου αἰχμαλώτου», πού ἀναφέρεται στὴν ἐπιστροφὴ στὴν Κύπρο.

«Μὰς βάλανε ἀτὰ λεωφορεῖα καὶ μᾶς πέρασανε ἀγὸ κάτι ξερότοπους, πού πρῶτη φορὰ ἐβλεπα. Καταλήξαμε στὸν κήπο τοῦ «Λήδρα Πάλας». Πέρασαμε συρματοπλέγματα. Ἄρκετοὶ Ὀηῆδες μᾶς ὑποδεχτήκανε μὲ τὴν ἀδιάφορη ἐκφρασή τους. Ἄντικρυ στὰ συρματοπλέγματα κοντὰ, σὰ νᾶτανε καὶ αὐτοὶ περιορισμένοι, ἀρκετοὶ δικοὶ μᾶς περιμένανε μὲ πολὺ περίεργο ὕφος. Μᾶς τοποθέτησε σ' ἓνα σημεῖο μὲ τάξη ὁ ὑπεύθυνος τῶν Ὀηῆδων. Ἄντικρυ προβάλανε οἱ Τοῦρκοι αἰχμάλωτοι. Ντυμένοι στὴν τρίχα, ἀπασάκωτοι, μὲ τὴ γραβάτα τους' προχωροῦσανε πρὸς τὸ

σημείο των δικών μας λεωφορείων. Πλάι στα λεωφορεία τους βρίσκονταν άλλα μικρά φορτηγά γεμάτα με τις άποσκευές τους.

—Παράξενο! λέει κάποιος από τη δική μου ομάδα. Αυτό το μετακόμιση κάνουν. Ποιός είπε πώς είναι αιχμάλωτοι μας κι' ανταλλάσσονται; Χάσανε κι' οι καθημερινές λέξεις τη σημασία τους.

Εμείς είμαστε κουρελήδες, ελάχιστοι είχανε σακάκι, δυο φορούσανε μισολυωμένα παπούτσια. "Όμως ή επιστροφή είχε μιά τέτοια γλυκιάδα που τ'α ξεωράιζε όλα, τ'α συγρωρούσε όλα. Τό φώς γύρω λάμπρυνε τό καθετί, τ'α πρόσωπα κοκκινίζανε από χαρές και αγαλλιώσεις. "Εθλπεσε πιά γνώριμα τοπία, γνώριμα — κι' ας τ'α πρωτοσυναντούσεσ — πρόσωπα. Εμείς λαλιά δέν είχαμε, αλλά ή καρδιά μας τραγουδούσε τους πιά άνοιξιάντικους σκοπούς. Κανένα άπειλητικό σύννεφο στόν όρίζοντα, καιμιά ύπουλη άστραπή... τίποτε... τίποτε μόνο ή χαρά του γυρισμού».

Σέ τρίτη έκδοση κυκλοφόρησε ή ποιητική συλλογή του Κύπρου Χρυσάνθη «Παγκυπριονικές». Σιτό βιβλίό αυτό περιλαμβάνονται ποιήματα έμπνευσμένα από τό άθλητικό ιδεώδες και άφιερωμένα σέ άθλητές. Τό βιβλίό, πού είναι γραμμένο με λυρισμό κι' οι σίχιοι του διακρίνονται γιά τή ρωμαλεότητά τους χωρίζεται σίτε ενότιητες: Παγκυπριονικές, Παναγροτικοί Άγώνες τής Κύπρου, Παγκύπριοι Έφηβικοί, έπικήδιοι σέ άθλητές.

Γιά τόν Κύπρο Χρυσάνθη και ή τρίτη και ή σημερινή μας άναφορά σίτε νέες έκδόσεις. Αύτή τή φορά πρόκειται γιά ένα βιβλίό άφιερωμένο από λογοτέχνη. Ό Νίκος Παναγιώτου, μέ μόχθο, συνέπεια και έπιστημονική δεοντολογία, παρουσιάζει τόν πρώτο τόμο μιάς εργασίας του, μέ θέμα «Κύπρος Χρυσάνθη: Βιβλιογραφία (1932—1980) I».

Ό συγγραφέας σημειώνει γιά τό βιβλίό: «Η εργασία αύτή βιβλιογραφεί ό,τι έγραψε ό Χρυσάνθησ στόν τομέα τής ποίησης, πεζογραφίας (διήγημα, νουβέλα, μυθιστόρημα) μελέτη (μη ίατρικού περιεχομένου) και βιβλιοκρισίας, ό,τι γράφτηκε γιά τ'α βιβλία του ποίησης και πεζογραφίας, καθώς και τίς άνθολογήσεις του σ' έλληνικές άνθολογίες ποίησης και πεζογραφία».

Ό Νίκος Παναγιώτου διάλεξε ένα λογοτέχνη μέ πλούσια και πολυχιθή προσφορά. Ό όγκος του μέχρι τώρα έργου του Κύπρου Χρυσάνθη είναι τεράστιος και ό μελετητής του όφείλει νά εργασθή μέ μόχθο. Ό κ. Παναγιώτου δέν παρέλειψε νά εργασθή μέ μόχθο και συνείδηση εύθύνης.

Κείμενο: Θ. ΘΕΟΧΑΡΟΥΣ

ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΥΦΥΠΟΥΡΓΟΥ ΠΑΡΑ ΤΩ ΠΡΟΕΔΡΩ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ Κ. ΠΑΤΡΟΚΛΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΕΩΣ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΖΩΓΡΑΦΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΩΝ ΟΡΓΑΝΟΥΜΕΝΗΣ ΑΠΟ ΤΗ ΓΚΑΛΕΡΥ «ΑΡΙΩ» ΣΤΟ ΧΙΛΤΟΝ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ (5 Μαρτίου 1981)

Μιά έκθεση έργων σύγχρονων Έλλήνων ζωγράφων και χαρακτών στην Κύπρο είναι πάντα ένα σημαντικό γεγονός, πού υπερβαίνει τ'α πλαίσια τής καλλιτεχνικής κινήσεως και προσλαμβάνει εύρύτερη σημασία. Προσφέρει μιά καλύτερη γνωριμία μέ τό έργο πρωτογενών των εικαστικών τεχνών στην Ελλάδα και άποτελεί, άκόμα, εύκαιρία γιά μιά γενικώτερη πνευματική έπικοινωνία μέ τή σύγχρονη τέχνη τής έλληνικής πρωτεύουσας, ή όποία συγκεράζει τίς αυτόχθονες έμπνεύσεις και μορφές μέ τίς εύρωπαϊκές τάσεις και άνεξίσεις καθώς και μέ άλλα διεθνή καλλιτεχνικά ρεύματα.

Η τέχνη είναι άξια καθεαυτή, είναι άπότοκος έσωτερικών παρορμήσεων και ιδεών, είναι στην ουσία πνευματική δημιουργία, γι' αυτό και ακολουθεί τήν πορεία του πνεύματος, πορεύεται και ή ίδια. Δέν άυτοπεριορίζεται και δέν είναι στατική. Έξελισσεται, μεταπλάθεται, άναζητά, έμπλουτίζεται και, άνάλογα μέ τίς καταβολές και τίς δυνάμεις τής, άφαιμώνει, ζωογονείται και προχωρεί, κατατείνουσα στην άισθητική τελειότητα.

Έφαρμόζεται τούτο γιά τήν τέχνη του κάθε λαού, και άσφαλώς και γιά τήν ελληνική τέχνη, πού θρίσκειτα σέ μιά άένα προοδευτική ροή. Άλλωστε, ή ίδια ή Ελλάδα μέ τήν πολιτιστική τής έκφανση και δημιουργία, πού τής προσιδιάζει περισσότερο από ότιδήποτε άλλο, έχει ταυτισθή μέ τό πνεύμα, μέ τήν τέχνη, μέ τό φώς. Η όποιοδήποτε άλλη ύπόστασή τής — ή σφύζουσα Ζωή τής, ή πάσης φύσεως εύρώστια τής, ό δυναμισμός τής — ύπάρχουν άπαραίτητως γιά τήν άναγκαία συνέχιση του ίστορικού βίου τής, γιά τήν έπίβισή τής και γιά τή συντήρηση του φωτός τής, φωτός πού καιεί γιά τήν ίδια και γιά τόν κόσμο. Η ίσχύς, στή συμβατική έννοια, δέν είναι άυτοσκοπός. Είναι μέσον, είναι κλίμακα άνόδου και άξιοσύνης.

Πιστεύω πώς αύτή πρέπει νά είναι πάντοτε ή ίστορική θεώρησή μας τής Έλλάδος, ή βιωματική μας αντίληψη τής άποστολής τής καθώς και τής άισθητικής άρμονίας, του μέτρου και τής τελειότητος, πού εκφράζει. Γι' αυτόν αλλά και γιά άλλους έκδηλους λόγους, μέ χαρά και συγκίνηση ύποδεχόμαστε τ'α πνευματικά και τ'α καλλιτεχνικά γεγονότα και μηνύματα πού μ'ας έρχονται από τήν Έλλά-

δα. Και η "Εκθεση αυτή με έργα γνωστών συγχρόνων Ελλήνων ζωγράφων και χαρακτών, που οργανώνει η Γκαλερί «Αργώ» των Αθηνών, εντάσσεται μέσα σ' αυτά τα πλαίσια. Χαιρετίζουμε τη συμμετοχή τόσο των Ελλήνων καλλιτεχνών στην "Εκθεση και εκφράζουμε ικανοποίηση για το υψηλό επίπεδο της, για την ποιότητά της. Οι πενήντα περίπου πίνακές της είναι διαλεγμένοι με προσοχή και μαρτυρούν συνείδηση χρέους και ευθύνης, γι' αυτό και αποτελεί η "Εκθεση προσφορά στο νησί μας. Είναι άξιοι συγχαρητηρίων ο ιδρυτής της Γκαλερί «Αργώ» Κώστας Σερέζης και η γυναίκα του, η Φρανσελίνα, για την εργασία τους. Ίδιώτες αυτοί, συμβάλλουν στην προβολή του έργου των Κυπρίων καλλιτεχνών στην Ελλάδα και φέρνουν εδώ, για δεύτερη τώρα φορά, μία άδρη εικόνα σύγχρονης Έλληνικής τέχνης, συμπληρώνοντας έτσι ανάλογες κρατικές υποχρεώσεις.

Η Γκαλερί «Αργώ» ιδρύθηκε και εδούλεψε πρώτα στην Κύπρο με λαμπρά απογελάσματα. Μετά την τουρκική εισβολή μεταστάσεως στην Ελλάδα μαζί με τον ιδρυτή της. Μεταφευγέθηκε στην ελληνική πρωτεύουσα, εργάστηκε, αναγνωρίστηκε και καθιερώθηκε. Η σημερινή της εκδήλωση αποτελεί δείγμα της παραδοχής και εκτιμήσεως της από τον καλλιτεχνικό κόσμο των Αθηνών.

Οι δέκα καλλιτέχνες, που για πρώτη φορά παρουσιάζονται σε μία τέτοια "Εκθεση στην Κύπρο, είναι πολύ γνωστοί στην Ελλάδα, μερικοί είναι κορυφαίοι, και το όνομά τους έχει υπερβεί τα σύνορα της χώρας. Κατ' αλφαβητική σειρά είναι ο 'Αντώνης 'Απέργης με 4 έργα του, ο Γιώργος Βαρλάμος με 12 έργα του, ο Κωνσταντίνος Γραμματόπουλος με 2 έργα του, ο 'Αχιλλέας Δρούσκας με 3 έργα του, ο Νίκος Έγγονόπουλος με 5 έργα του, ο Μιχάλης Μακρουλάκης με 5 έργα του, ο Γιάννης Μιγάδης με 2 έργα του, ο Πάρις Πρέκας με 7 έργα του, ο Σωτήρης Σάρογκας με 3 έργα του και ο κλασικός Α. Τάσος με 2 έργα του. Και μαζί με αυτούς παρουσιάζονται ξανά από την «Αργώ» με λιθογραφίες και μεταξοτυπίες άλλοι τρεις εκλεκτοί ζωγράφοι, ο Σπύρος Βασιλείου, ο Χρίστος Καράς και ο Κώστας Μαλάμος.

Μερικοί από τους καλλιτέχνες, που μετέχουν στην "Εκθεση, είναι από τους λεγόμενους παλαιούς, που διαρκώς όμως ανανεώνονται και θάλλουν. Έμφραση έχει δοθεί στην παρουσίαση νεωτέρων καλλιτεχνών, όμως με όλους συνολικά δίνεται μία συνοπτική εικόνα των ροπών και των επίτευξεων στον χώρο των εικαστικών τεχνών της Ελλάδος σήμερα. Έργα όλων των καλλιτεχνών υπάρχουν σε πινακοθήκες και μουσεία και σε άλλες δημόσιες και ιδιωτικές συλλογές, στην Ελλάδα, στην Κύπρο και σε πολλές ξένες χώρες.

"Όλοι οι ζωγράφοι, που παρουσιάζονται, απούδασαν όχι μόνο στην Αθήνα, αλλά και στο εξωτερικό — στο Παρίσι οι περισσότεροι, στο Λονδίνο, στην Αμερική, στη Βιέννη, στο Μόναχο, στην Ιταλία και άλλοι — ή είχαν επιμόρφωση σε διάφορες χώρες. Παρουσίασαν ατομικές τους εκθέσεις ή μετέσχαν σε ομαδικές ή διεθνείς "Εκθέσεις όλοι τους, σε πολλές πόλεις πλείστον χωρών, διακρίθηκαν ή και βραβεύτηκαν.

Μερικοί ακόμη από τους καλλιτέχνες της "Εκθέσεως δεν είναι μόνον ζωγράφοι, έχουν να επιδείξουν και άλλη ποικιλία καλλιτεχνική δραστηριότητα. Εικονογράφησαν βιβλία ή ανέλαβαν ή συνεργάστηκαν σε μνημειώδεις εκδόσεις, όπως ο Τάσος, ο Βαρλάμος, ο Γραμματόπουλος, ο ποιητής Έγγονόπουλος. Έσκηνοθέτησαν ή εσκηνογράφησαν θεατρικά έργα, όπως ο Έγγονόπουλος πάλιν, ο Μακρουλάκης, ο Μιγάδης. Έφιλοτέχνησαν τοιχογραφίες όπως ο Μιγάδης, ο Πρέκας. Και ο τομέας της φιλοτεχνήσεως γραμματοσήμων περιλαμβάνεται στην καλλιτεχνική δημιουργία, με τον εξαιρετο Βαρλάμο ως γραφίστα και με τον μέγα χαρακτήρα Τάσσο, που είναι κατά πρώτιστο λόγο ο δημιουργός της διεθνούς φήμης του Κυπριακού γραμματοσήμου. Μερικοί έχουν διδάξει και Ιστορία της τέχνης ή έχουν δημοσιεύσει σχετικές μελέτες. Πρόκειται, συνεπώς, για πολυσύνθετους καλλιτέχνες με πολύπλευρη δημιουργική εργασία. Και δεν επεκτείνονται στον θαυμασμό Σπύρο Βασιλείου, στον γνωστό μας Κώστα Μαλάμο και στον εξαιρετο Χρίστο Καρά, που μετέσχαν και στην προηγούμενη παρόμοια "Εκθεση στην Κύπρο το 1979.

Μπορεί να θεωρηθεί η "Εκθεση αυτή μία μερική, άλλ' αξιόλογη παρουσία της καλλιτεχνικής Ελλάδος στην αγωνιζόμενη Κύπρο. Οι έσπαφες αυτές σωματελούν στην ενδυνάμωση των δεσμών μεταξύ της Ελλάδος και της Κύπρου και συμβάλλουν στην τόνωση του ήθικου και του φρονήματος του λαού μας.

Συγχαίρω θερμά το Ζεύγος Σερέζη και όσους συνεργάστηκαν για την οργάνωση και την επιτυχία της "Εκθέσεως. Και εύχαριστώ, επίσης, όλους σας, που με την παρουσία σας ενίσχυετε τις πολυσήμαντες και αξιέπαινες καλλιτεχνικές αυτές δραστηριότητες.

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΠΡΟΕΔΡΙΑΣ
κ. ΣΤΕΛΙΟΥ ΚΑΤΣΕΛΛΗ ΚΑΤΑ ΤΑ
ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΕΚΘΕΣΕΩΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ
ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ ΙΩΑΚΕΙΜ
ΣΤΗ ΓΚΑΛΕΡΥ «ΖΥΓΟΣ» ΣΤΗ ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Αισθάνομαι ιδιαίτερα εύτυχης γιατί μου δίνεται η ευκαιρία να εγκαινιάσω την έκθεση του γνωστού Κύπριου ζωγράφου Κώστα Ίωακείμ, που δικαιολογημένα φιλοδοξεί να παρουσιάσει τον καλλιτεχνικό του μόχθο και την εξαιρετη δουλειά του στο κοινό μας.

Ο Κώστας Ίωακειμ γεννήθηκε στο Μπέλλαπαϊς το 1936. Σπούδασε ζωγραφική και γλυπτική στην Ακαδημία Καλών Τεχνών του Μπάθ στην Αγγλία και ειδικεύτηκε σε όπτικές τέχνες, όπτική διανόηση και εκπαίδευση μέσω της Τέχνης στο Παιδαγωγικό Τμήμα του Πανεπιστημίου του Μπρίστολ. Μετά την επιστροφή του στην Κύπρο υπηρέτησε σαν καθηγητής Τέχνης σε διάφορα Γυμνάσια μέχρι το 1974.

Έχοντας σαν βάση δημιουργίας το γραφικό Μπέλλαπαϊς ζωγράφισε κι' εξέθεσε σε πολλές άτομικές εκθέσεις, πήρε μέρος σε ομαδικές εκθέσεις στην Κύπρο και στο εξωτερικό καθώς και σε διεθνείς Μπιεννάλε. Η πρώτη άτομική του έκθεση έγινε στο Χίλτον Λευκωσίας το 1968.

Το 1972 εγκαθίδρυσε το δικό του άτελιέ και γκαλερύ στο Μπέλλαπαϊς, όπου εργάστηκε έντοτικά και παρουσίασε το ζωγραφικό του έργο σε φιλότεχνους από την Κύπρο και το εξωτερικό.

Το καλοκαίρι του 1974 μόλις άνοιξε άτομική του έκθεση στο Ευρωπαϊκό Centre στο Βερολίνο κι' επέστρεψε στο άτελιέ του στο Μπέλλαπαϊς, αναγκάστηκε να το εγκαταλείψει λόγω της Τουρκικής εισβολής. Έφυγε για την Αγγλία, μετά στη Γερμανία κι' ύστερα στην Ελλάδα. Από το 1975, που εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, δημιούργησε το νέο Μπέλλαπαϊς στούντιο στον Ύμηττο και τιμήθηκε από το Ίδρυμα Φόρτ, για να επαναστρατηγιοποιηθεί σαν δημιουργός, με διετή ύποτροφία.

Το 1977 κατόρθωσε να διασώσει τα έργα του, που βρίσκονταν στο άτελιέ του στο Μπέλλαπαϊς. Επιστρέφει τότε στη Λευκωσία και αρχίζει να διδάσκει. Ζωγράφισε ένα μνημειώδες έργο για δημόσιο κτίριο στη Λεμεσό με τίτλο «Μνήμες της Κύπρου», στηριγμένο σε ιστορικές αναφορές. Το 1978 παρουσίασε τα διασωθέντα έργα του σε μια αναδρομική έκθεση στη γκαλερύ «Ζυγός» κι' άνοιξε το νέο του άτελιέ στην Ακρόπολη. Το 1979 γίνονται επίσημα τα εγκαίνια με νέα παρουσίαση ζωγραφικής.

Σύντομα ο ζωγράφος φεύγει για μεταπτυχιακές σπουδές στο Λονδίνο με τιμητική ύποτροφία του Βρετανικού Συμβουλίου. Πήρε μεταπτυχιακό δίπλωμα στη Ζωγραφική, την Ιστορία της Τέχνης και παρακολούθησε Αισθητική της Τέχνης. Στο δικό του στούντιο στο Φούλχαμ συμπλήρωσε δυο χρόνια έντονης μελέτης στις εκθέσεις και δεμένους στενά με τα ζωντανά εργαστήρια δούλεψε και μελέτησε στο Κένσιγκτον. Δίδαξε επίσης ζωγραφική στο Κολλέγιο Τέχνης στο Μπρίξτον. Τα πιο πολλά έργα της νέας του αυτής προσπάθειας είναι το αποτέλεσμα των σπουδών του από το 1979-1980 στο Λονδίνο.

Ο Κώστας Ίωακειμ διδάσκει σήμερα στο Κεντρικό Παγκύπριο Γυμνάσιο και ασχολείται με την Ιστορία της Τέχνης. Ζωγρα-

φίζει στο άτελιέ του στην Ακρόπολη Λευκωσίας.

Ο καλλιτέχνης, παρά τις πικρές εμπειρίες του έκτοπισμού, δόθηκε ξανά στη δουλειά της δημιουργίας, στην αναδημιουργία καλύτερα.

Η άπομνη έκθεση αποτελεί μια κατάφαση ελληνικής αγωνιστικής τέχνης, αποτελεί μια έπιβεβαίωση του πνεύματος αντίστασης των καλλιτεχνών μας που πήραν κοινά βάρη του αγώνα, γεύτηκαν πόνους και πικρίες, πέρασαν δοκιμασίες, αλλά δεν λύγισαν. Έφυγαν μερικοί από το σιματόδρεκτο νησί, ταξίδεψαν κάτω από άλλους ούρανοους, εγκαταστάθηκαν πρόσκαιρα κυρίως στην Ελλάδα και γύρισαν ξανά, πρόσφυγες, στον πατριωτικό τόπο μεταφέροντας μαζί τους αναπλασμένες στην τέχνη τους τις νέες εμπειρίες, τα νέα βιώματα, τις νέες θεάσεις της ψυχής τους.

Αγωνιστής, ταξιδευτής, αναδημιουργός, πρόσφυγας ζωγράφος είναι και ο Κώστας Ίωακειμ, που πόνεσε κι' αγάπησε ειλικρινά τον τόπο του.

Η σημερινή τραγωδία που δέρνει το νησί μας, δεν κλονίζει τη θέληση του λαού μας να επιβιώσει και να δημιουργήσει. Και αγωνίζεται με το πνεύμα του και την τέχνη του να εκφράσει τον εαυτό του, τις ανησυχίες του, τις αγωνίες του και τις τάσεις του και να δώσει διέξοδο στους προβληματισμούς και τους οραματισμούς του.

Ο Κώστας Ίωακειμ με την τόσο πετυχημένη παρουσία του στο χώρο της τέχνης προσθέτει και τη δική του σφραγίδα στην προσπάθεια για την καλλιτεχνική άνοδο και προκοπή του νησιού μας.

Ο αγώνας για την πατρίδα, για την ελευθερία, για άρχες και ιδανικά έχει πολλές εκφράσεις και μορφές. Μια μορφή αγώνα είναι και η τέχνη τόσο σε ειρηνικούς όσο και πολεμικούς καιρούς. Με την τέχνη εκφράζονται αντιδράσεις, θέσεις και ποικίλα συναισθήματα. Γι' αυτό και η καλλιτεχνική δημιουργία συνεχίστηκε στην Κύπρο και μετά τη μεγάλη καταστροφή του 1974. Οι καλλιτέχνες μας απεικόνισαν και αποτύπωσαν στα έργα τους, με μορφές συμβολικές ή ρεαλιστικές, τα πλήγματα που δέχτηκε ο λαός μας και την οδύνη από τη φρικτή συμφορά. Ειπράϊναν τον πόνο τους και μετουσίωσαν τις άπτες εμπειρίες και τις ποθητές προσδοκίες σε εκφράσεις καλλιτεχνικές, που περιέχουν μηνύματα ελπίδας για ένα καλύτερο μέλλον. Έτσι οι παλμοί της καρδιάς της Κύπρου βρήκαν απήχηση και έκφραση στους πνευματικούς μας ανθρώπους και στους καλλιτέχνες μας, και το γεγονός αυτό μαρτυρεί πως πίστη και αγωνιστικότητα, πνεύμα αντίστασης και δυναμισμός, σθένος και δημιουργική πνοή διέπουν το λαό μας στη σημερινή δύσκολη πορεία του για δικαίωση και έθνική επιβίωση.

Με τις σκέψεις αυτές χαιρετίζουμε τη νέα καλλιτεχνική παρουσία του Κώστα Ίωακείμ σαν μια νέα πρόσφορα στον πολύπλευρο πολιτιστικό αγώνα που δίνει ο λαός μας μέσα στις σημερινές αντίξοες συνθήκες και του εύχόμαστε κάθε επιτυχία στην καλλιτεχνική του σταδιοδρομία.

Είμαι βέβαιος πως το φιλότεχνο κοινό μας θα ύποδεχθει με αγάπη την προσπάθεια του καλλιτέχνη και το έργο του.

Εκφράζω προς αυτόν τα θερμά μου συγχαρητήρια για το καλλιτεχνικό του επίτευγμα και την εξαιρετή προσφορά του στον τομέα της τέχνης και στην πολιτιστική ανάπτυξη του τόπου μας.

Με ιδιαίτερη χαρά τελώ τα έγκαινα της εκθέσεως αυτής και σās καλῶ ὅλους νά ἀγκαλιάσουμε τὸ ἔργο τοῦ καλλιτέχνη με στοργή.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

“Αγγελου Σικελιανου, Γράμματα στην Άννα. Πρόλογος Άννας Σικελιανου. Ίκαρος, Άθήνα 1980, σ. 231.

Η μεγάλη προσωπικότητα του Άγγελου Σικελιανου ως ποιητή και ως ανθρώπου χρειάζεται ακόμη πολλές μαρτυρίες, πολλά ντακουμένα, πολλή έρευνα και μελέτη, πολλή έμβάθυνση και διαφώτιση για νά γίνει πλήρεια κατανοητή. Το Έργο του υπάρχει, και είναι βέβαια η πρώτη και κύρια μαρτυρία. Όμως για τή ζωή του δέν έχουμε ακόμη τήν ὀριστική, τή λεπτομερειακή, τήν ἀναμφισβήτητη εξιστόρηση της ἀντηλεγμένη ἀπό τις πρώτες πηγές. Ίωας νά έχουμε κάτι ἀπό τή μυθολογία της, ὄχι ὅμως τήν ἀληθινή ιστορία της. Γιατί μās λείπουν οι πηγές.

Είναι βέβαιο πως κατά τὸ 1981, πού ἔχει κηρυχθεῖ «Έτος Σικελιανου», πολλές μελέτες θά γραφοῦν, πολλά βιβλία για τὸ Σικελιανὸ θά ἐκδοθοῦν, για τή ζωή και τὸ ἔργο του, για τή θέση του στην νεοελληνική λογοτεχνία και στην νεοελληνική ζωή, πολλά ἑορταστικά γεγονότα θά «λάβουν χώρα» για νά σημειώσουν τὰ τριάντα χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατό του, και ν' ἀνακαλέσουν στην μνήμη μας τί ἦταν και τί μās ἔδωσε ὁ Σικελιανός, τί πήραμε και τί μπορούμε και πρέπει νά πάρουμε ἀκόμη ἀπ' αὐτόν.

Πρῶτο στην ἱερή τούτη θεωρία τῶν βιβλίων για τὸ Σικελιανὸ ἔχει κίβλος ρθει τὸ βιβλίο «Γράμματα στην Άννα», ἡ συλλογή 128 ἐρωτικῶν ἐπιστολῶν του πρὸς τή γυναίκα του ἀπὸ τις 14 Ἀπρίλη 1938 μέχρι τὸ τέλος τοῦ 1947. Είναι μια ἀποκαλυπτική συγκομιδή για τὸν ἀναγνώστη πού θέλει νά γνωρίσει μια τόσο προσωπική πτυχή ἀπὸ τῆς ζωῆς τοῦ Ποιητῆ: τή θέση του, τή συμπεριφορά του σ' ἕνα βασικό πρόβλημα τῆς ζωῆς — στὸν ἔρωτα, στὸ μεγάλο ἔρωτα και στις συνέπειές του μέσα στην σημερινή ἑλληνική

κοινωνία. Τῆ συλλογή τήν προλογίζει αισθαντικά, με λεπτότητα και συγκρατημένη συγκίνηση ἡ Κυρία Άννα Σικελιανου, στην ὁποία ὀφειλομε τήν πολύτιμη τούτη προσφορά στην γνώση μας για τὸ Σικελιανό: μια προσφορὰ ἄλυκιά ἀλλὰ και ὀδυνηρή, χαρούμενη ἀλλὰ και πονεμένη. Γιατί τὰ γράμματα αὐτὰ δέν ξαναφέρνουνε στην μνήμη της και στην μνήμη μας μονάχα τὸ μεγάλο πνεῦμα, τή μεγάλη καρδιά, τὸ μεγάλο ἔργο τοῦ Ποιητῆ και τή χαρὰ για τή θερμή και ζωντανή παρουσία του, ἀλλὰ και τήν τραγωδία μέσ' ἀπὸ τήν ὁποία πέρασε ὁ “Άγγελος και ἡ “Άννα για νά φτάσουν στην πραγματοποίηση τοῦ ὕψηλοῦ κοινουῦ των προορισμου. Είναι πραγματικά «ἠρωική» ἡ τόλμη τῆς δέσποινας “Άννας Σικελιανου νά μās ἀποκαλύψει τὸν προσωπικό τούτο θησαυρὸ τῶν ἐπιστολῶν πού τῆς ἔστειλε ὁ Ποιητής, νά μās εἰσαγάγει στὰ ἔδωτα τῶν ἀδύτων» τοῦ ἱεροῦ δεσμοῦ πού δημιουργήθηκε μεταξὺ τους, και νά μās ἐμπιστευτεῖ τήν ἀπόλυτη, τήν ὀλοκληρωτική ὀμολογία του για τήν ἀγάπη, τήν ἀφοσίωση (καθίσωση, θά τολμοῦσε κανείς νά πει) πού τῆς χάρισε.

Απὸ ἄλλη ὀποψη ὅμως, οι ἐπιστολές τοῦ Σικελιανου διαφωτίζουν τὸ ἔργο του, τὸ διαρκῶς γεννώμενο ἔργο του, για τὸ ὀποιο νιώθει ὁ Ποιητής ζωτική εὐθύνη, και γι' αὐτὸ με συνήθεια αὐστηρή τὸ τοποθετεῖ μέσα στὸν κύκλο τῆς βιολογικής και ψυχικής ζωῆς του σαν τὸ θεικό κέντρο τῆς ὕπαρξης του, τῆς παρουσίας του πὸν κρικο πού δένει Θεὸ και Ἄνθρωπο. Είναι σαν μια λειτουργία μιας μουσικής θρησκείας, ἀλλὰ και σαν λειτουργία ὕψηλης εὐθύνης μέσα στην Ἄνθρωπότητα. Ὁ “Άγγελος Σικελιανός εἶχε συνείδηση τῆς ἀξίας του, ἡ καλύτερα, εἶχε συνείδηση τοῦ ὕψηλοῦ προορισμου του μέσα στην αἰώνια ζωή, τοῦ προορισμου του ως Ἄνθρωπου και ως Ποιητῆ, τοῦ προορισμου του ως Μύστου στὸ μεγάλο Μυστήριο τῆς ζωῆς και τοῦ Θα ὀτου, ως Μύστου στην κοινωνία του με τὸ Θεὸ και τις βουλές Του.

Γιατί ὁ “Άγγελος Σικελιανός — μ' ὀλη τήν ἀπλότητά του, τήν ἀπλοϊκότητά του κάποτε — δέν εἶχε τις ψευτομετριοφροσύνες τῶν κοινῶν ἀνθρώπων. Πίστευε στὸν ἑαυτὸ του και στὸ ἔργο του και δέν ντρεπόταν, δέν φοβόταν νά τὸ ἀναγνωρίζει σαν ἀξιο ἔργο ἀξίας ζωῆς. Τὸ ἤξερε πως ἔχταν δύσκολο και δυσπρόσιτο, γιατί και ἄσκολο τὸ ἔχτιζε: ἤξερε πως τὸ ὀικοδομοῦσε σσφά, πέτρα-τῆν-πέτρα, ὀπομονετικά, χωρίς διαταγμούς, δίχως μεμφορίες. Κι ἀκόμη περισσότερο — ἤξερε πως εἶχε ἀκόμη πολὺ ἔργο νά ἐπιτελέσει. Και μέσα στην δημιουργική ἐνὀρσσή του ἔβλεπε πως ἡ “Άννα τοῦ ἦταν ἡ Ἔγερσία ἀλλὰ και ἡ μόνη πραγματική, ζωντανή, ἀθάνατη Οὐσία τῆς ζωῆς και τοῦ ἔργου του, ἡ ἀφορμή και τὸ τέλος, ἡ αἰτία και τὸ ἀποτέλεσμα, ἡ ἀρχή και ὁ σκοπός τοῦ ἔργου του και τῆς ζωῆς του. Κι ἂν κάποτε μās

φαίνονται υπερβολικές οι εκφράσεις των αισθημάτων του μέσα στις επιστολές αυτές, αν οι ρητορικές επαναλήψεις και οι με κεφαλαία γραμμάτια αφηρημένες έννοιες ενοχλούν κάπως την κσερωμένη αισθητική του ύφους και του ήθους της εποχής μας, ίσως να πρέπει να κοιτάξουμε πόσο μακριά είμαστε εμείς σήμερα από την ομορφιά του λόγου και από την αγνότητα του ερωτικού πάθους που συγκλονίζει τον Ποιητή. Γιατί την ειλικρίνεια του δεν μπορεί κανείς να την αμφισβητήσει.

Ο Ποιητής έστρωσε τους σταχασμούς και τα αισθήματά του σαν τραγούδι, αυθόρμητα και με συνέπεια, έκρηκτικά αλλά και κρατημένους στις ρίζες του, χωρίς διαταγμούς στο λόγο ή στην πράξη, χωρίς να δυσανασχετεί με φόβους ανθρώπινους. Άγωνίες δεν γνωρίζει είναι οι Άγνας που τον καλεί. Είναι πολεμιστής, — του λόγου και της ζωής. Γι' αυτό και είναι ολόκληρος άνθρωπος, δίνεται ολόκληρος, και περιμένει ολόκληρη τη ζωή γι' αντίμεμά του. Συμβιβασμούς δεν έβρει.

Τα «Γράμματα στην Άννα» είναι η πρώτη συλλογή, σε βιβλίο, επιστολών του Άγγελου Σικελιανού. Βέβαια υπάρχουν εκατοντάδες, χιλιάδες ίσως, άλλες επιστολές του άδημοσίετες σταγόμενες σ' άπειρα πρόσωπα, φίλους και συγγενείς, γνωστούς και άγνωστους, επιστολές που έχουν βασική σημασία για την κατανόηση και καταείωση της προσωπικότητάς του ως ποιητή και ως ανθρώπου. Πρέπει οι επιστολές αυτές να μαζευτούν τώρα πριν να χαθούν, να ταξινομηθούν και να εκδοθούν ύπομνηματισμένες, για να μπορούμε να γνωρίσουμε καλύτερα το Σικελιανό. Άς γίνει αυτό το βιβλίο της δέσποινας Άννας Σικελιανού ή αρχή για τη συλλογή και την έκδοση όλων των επιστολών του. Κι ακόμη κάτι: να γίνει ή αρχή για να σηματοποιήσει το Άρχειο Σικελιανού, το Μουσείο Σικελιανού, στο οποίο να μαζευτεί κάθε τι που σχετίζεται με τον Ποιητή και τον Άνθρωπο: βιβλία, εκδόσεις, έντυπα, έγγραφα, χειρόγραφα, φωτογραφίες, εικόνες, αντικείμενα που χρησιμοποιήσε στην καθημερινή ζωή του, και ό,τι άλλο σχετίζεται με τον Άγγελο Σικελιανό.

Και κάτι άλλο ακόμη, γενικώτερο: Να ιδρυθούν ξεχωριστά Μουσεία για κάθε μεγάλο Έλληνα λογοτέχνη, ή τουλάχιστο ένα γενικό Μουσείο Έλλήνων Λογοτεχνών. Άλλά για το θέμα αυτό έλπίζω να μου δοθεί ευκαιρία ν' ασχοληθώ ευρύτερα άλλοτε. Τώρα ρίχνω μόνο την ιδέα απ' άφορμή των «Γραμμάτων στην Άννα» του Άγγελου Σικελιανού.

Το βιβλίο αυτό είναι μιά σημαντική προσφορά στα Νεοελληνικά γράμματα. Οι επιστολές του Ποιητή καθώς και ο Πρόλογος της Κυρίας Σικελιανού μας βοηθούν να γνωρίσουμε καλύτερα τον ποιητή και το έργο

του, τον Άνθρωπο και τη στάση του στη ζωή. Τα «Γράμματα στην Άννα» έχουν εξαιρετική αξία και σαν πρώτες ηγίες για τη ζωή και το έργο του Σικελιανού, αλλά και γιατί μας παρέχουν την ευκαιρία να διεσδύσουμε βαθιά μέσα στην πνευματικότητά του, που και το πιο μικρό, το πιο απλό πράγμα το άνέβαζε στη σφαίρα των γενικών άρχων. Άποτελούν πολύτιμη συμβολή στο ύλικό για την έρευνα και τη μελέτη της ποιητικής παραγωγής αλλά και του φιλοσοφικού στοχασμού του.

ΚΩΣΤΑΣ Μ. ΠΡΟΥΣΗΣ

Άπόστολου Σαχίνη «Η άφηγηματική πεζογραφία του Πέτρου Χάρη, Άθήνα.

Ο καθηγητής Άπόστολος Σαχίνης είδε με καθαρά αναλυτικό μάτι την άφηγηματική πεζογραφία του Πέτρου Χάρη και την καθόρισε τελειωτικά, τοποθετώντας την μέσα στο νεοελληνικό χώρο. Πήρε τα βιβλία του Χάρη ένα - ένα, τα λεπτοκοσκίνησε, ξεχώρισε κλά ουσιαστικά σημεία τους, έφτασε στις γενικές παρατηρήσεις και μας έδωσε το μελέτημά του «Η άφηγηματική πεζογραφία του Πέτρου Χάρη» (ανάτυπο από το περιοδικό «Παρνασσός», τομ. ΚΑ', άρ. 2, 1979).

Μέσα από τη ματιά του Σαχίνη άς δοούμε τα βιβλία του Χάρη:

α) «Η τελευταία νύχτα της γής». Ο Σαχίνης θεωρεί τη διηγηματική αυτή συλλογή ως «τόν ώριμότερο καρπό αυτής της συμβολιστικής πεζογραφικής παραγωγής των νέων του 1923-1925». Και ξεχωρίζει (πολύ όρθά) το πρώτο διήγημα «που έχει δικαία έπαινεθεί και διαβαστεί πολύ» και κατά δεύτερο λόγο το διήγημα «Μιά έγγραφή».

β) «Ο Μακρινός Κόσμος», διηγήματα που γραφήκανε κατά τη διάρκεια του πολέμου και της γερμανικής κατοχής. Οι ιστορίες της συλλογής αυτής διαδραματίζονται στις απόμακρες άθηναικές γειτονίες. Ο Σαχίνης γράφει «γύρω από ένα ελάχιστο πλέκονται ολόκληρες ιστορίες, όπου ή λυρική κίνηση της ψυχής και ή συμβολική ύπονόηση και ύποβολή συγκεντρώνουν όλο το ενδιαφέρον».

γ) Φώτα στο πέλαγος». Τα διηγήματα της συλλογής αυτής χαρακτηρίζονται από τον Σαχίνη «αστικά και οικογενειακά: οπτικά». Και συνεχίζει ο κριτικός: «Σκιαγραφήματα, στιγμιότυπα, ψυχικές στιγμές, φευγαλέες εικόνες από τη ζωή...».

δ) «Όταν οι άγιοι κατεβαίνουν στη γή», που είναι τα ρεαλιστικότερα διηγήματα του Χάρη κατά τον Σαχίνη.

ε) «Η μεγάλη νύχτα». Τα περισσότερα διηγήματα της συλλογής αυτής έχουν θέμα από τη γερμανική κατοχή. Ο Σαχίνης γράφει για αυτή: «Πρόκειται πραγματι-

κά για άφηγηματα που μας δίνουν την αίσθησή ενός συνόλου, ενός κόσμου, μίας γενικής αγωνίας και ενός συλλογικού δράματος».

στ) «*Ημέρες όργης*». Ο Σαχίνης γράφει για το μυθιστόρημα αυτό πως το «*Ημέρες όργης* είναι, κατά βάση, ένα οικογενειακό μυθιστορηματικό χρονικό». Σ' αυτό «*μας δίνεται το δράμα του διχασμού και του άλληλοπαραγμού των Έλλήνων*».

Γενικά ο Σαχίνης, μιλώντας σε αρκετή έκταση για τα αφηγηματικά αυτά βιβλία του Πέτρου Χάρη, επισημαίνει τη λιτότητα στην έκφραση του συγγραφέα, την προσοχή που να μη φτάνει σε κάποια άκρα, και στα ρεαλιστικά του άκομα διηγήματα, την κάποια προσήλωσή του στην άθηναϊκή συνοικία. Σε μερικά σημεία επιστρατεύει ο Σαχίνης και τον κριτικό λόγο άλλων για να δείξει πως και άλλοι αποδέχονται την ίδια με τη δική του άποψη.

Προσωπικά έχουμε ασχοληθεί με την πεζογραφία γενικά του Πέτρου Χάρη, όχι βέβαια από τη θέση φιλόλογου—έρευνητή, αλλά από τη θέση αναγνώστη, που βρίσκει και την ευκαιρία και τον χώρο να πει την εντύπωσή του. Χαιρόμαστε γιατί η φιλολογική άναστικη έρευνα συμφωνεί με τις άποψεις των άλλων, αλλά και των έπαρκών αναγνωστών του Χάρη.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Κύπρου Χρυσάνθη: Άπό τις άφηγήσεις ενός Κυπρίου αϊχμαλώτου (νουβέλα).

Πρόσφατα έκδόθηκε το βιβλίο του Κύπρου Χρυσάνθη «Άπό τις άφηγήσεις ενός Κυπρίου αϊχμαλώτου». Το βιβλίο, μιά νουβέλα άπό 52 σελίδες, είναι έκδοση του «Κοινωνόν Κυπρίων». Το περιεχόμενό του, όπως λέγει και ό τίτλος του, τό άποτελούν οι έμπειρίες ενός Έλληνοκύπριου που πιάστηκε αϊχμαλώτος άπό τό Τουρκοκυπριακό στρατεύματα είσβολής τον Αύγουστο του 1974 και άδηγήθηκε σε φυλακές της Τουρκίας μέχρι που τον άφησαν έλεύθερο και γύρισε στο σπίτι του, όπως τις άφηγήθηκε ό ίδιος στο συγγραφέα.

Τό κείμενο άνανεώνει πληγές και επαναφέρει δυσάρεστες άναμνήσεις σε όλους τους Κυπρίους, αλλά περισσότερο σε όσους πρωταγωνίστησαν στα θλιβερά γεγονότα των ήμερών εκείνων. Βέβαια τώρα που τό διαβάζουμε θρικόμαστε σε κάποια ασφάλεια και τό αϊσθήματά μας είναι κάπως διαφορετικά. Μαζί με τον ήρωα του έργου παρακολουθούμε βήμα προς βήμα την τύχη πολλών άλλων που είχαν την ίδια τύχη εκείνες τις μέρες. Οι έμπειρίες των ανθρώπων αυτών είναι σκληρές και δυσάρεστες, αλλά στο τέλος έπέρχεται μιά κάθαρση με την επιστροφή τους, παρ' όλο που δεν είχαν όλο αυτή τη μοίρα, ούτε έληξε τό πρόβλημα. Η άμφιβολία και ό πόνος επεκτείνεται πέρα άπό τό

βιβλίο για κείνους που χάθηκαν στην αϊχμαλωσία ή που θεωρούνται αϊχμαλωτοι, ενώ ίσως είναι νεκροί και για κείνους που άκόμη κατακρατούνται και άγνοείται ή τύχη τους.

Η διήγηση είναι άπλή και τό γεγονός άκολουθούν άνετα τό ένα τό άλλο με τη σειρά που έγιναν, ενώ τό ενδιαφέρον μας κρατείται άμείωτο. Όποιος πάρει στο χέρι του αυτό τό βιβλίο, δεν θά τό άφήσει παρ' όταν τό τελειώσει. Παρ' όλο που όλα περίπου είναι γνωστά, έν τούτοις μας υ'οβάλλονται σάν κάτι πρωτογνώριστο και μας συγκινούν τώρα ιδιαίτερα που μεταφέρονται σ' ένα συγκεκριμένο πρόσωπο και γίνονται πολύ πραγματικά. Δεν είναι ουδέτερα γεγονότα, είναι προσωπικά βιώματα. Πολλοί μπορούν να μπουν στη θέση αυτού του αϊχμαλώτου, ίσως θά μπορούσε νάταν ό καθένας μας.

Ο Χρυσάνθης, που είναι ένας έμπειρος και δοκιμασμένος σε όλα τα είδη του λόγου, συγγραφέας, παρ' όλο που πρόκειται για άφήγηση, μας θέτει σε μιά άμεσότητα και γνησιότητα που ξεχνούμε πως υπάρχει ό συγγραφέας στη μέση. Το βιβλίο διαβάζεται εύκολα και άνετα. Όλα, όσο σκληρά και άν είναι, είναι τόσο φυσικά κάτω από τις περιστάσεις που συμβαίνουν και παρουσιάζονται άπό τό συγγραφέα άπλά και εύχάριστα. Ο προβληματισμός βγαίνει μέσα άπό τό ίδια τό περιστατικό, όπως τό γιατί να συμβαίνουν όλα αυτά, άν είναι δυνατό και πως μπορεί να σταματήσουν, ή άλλαγή της συμπεριφοράς των ανθρώπων κάτω άπό όριμένες συνθήκες κ.ά.

Η γλώσσα είναι άπλή και εύχάριστη. Ζωντανεύει πολύ τη διήγηση ό διάλογος που χρησιμοποιείται πολύ συχνά στο έργο, ένας διάλογος φυσικός και άβίστος, πολύ πραγματικός, για όσους τουλάχιστο, γνωρίζουν την Κυπριακή πραγματικότητα. Όνόματα τόπων και περιστατικών, άκόμη και προσώπων δημιουργούν μιά οικειότητα και άμεσότητα.

Γενικά πρόκειται για ένα βιβλίο που με έπιτυχία, με τέχνη μας δίνει κάτι διαφορετικό άπό τό άλλα, σχετικό με κάποιες πτυχές της Τουρκικής είσβολής.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ

Μήτσου Ν. Τσιάμη: Συντομογραφίες, Άθήνα, 1981.

Συχνά στα εύκαιρικά σημειώματα μπορείς να έκφράσεις τη γνώμη σου πάνω σε κινήσεις και πρόσωπα κατά άφοριστικό τρόπο. Η προηγούμενη σου ειδική πάνω στο θέμα πείρα, ή σχηματισμένη πιά άποψη γι' αυτό και ό καθορισμός του ούσιαστικού μέρους της προφοράς κάποιο, καταγράφεται στο σημείωμα σάν είδος συμπεράματος. Οι λεπτομέρειες λείπουν, τό δείγματα κι' ή συζήτηση πάνω σ' αυτά παίρνουν λιγοστό μέρος, σάν διαβίσιμος, ή έκταση είναι πολύ περιορισμένη.

Οι «Συντομογραφίες» του Μήτσου Τσιάμη ανήκουν ακριβώς στον κύκλο αυτό των εύκαιριακών σημειωμάτων. Σκέψεις και απόψεις και επίσημανση της ουσιαστικής προσφοράς Σολωμού, Ψυχάρη, Έφταλιώτη, Βάρναλη, Μυριβήλη, Χατζίνη, Βαλέτα και Έλύτη, τις οποίες ο σημειωματογράφος διατυπώνει με άφοριστικό και λυρικό, ταυτοχρόνως, τρόπο. Ξεχωριστά τονίζει τα θέματα γλώσσας, την προσδευτικότητα σε αντίθεση με το συντηρητικό λογιοπατισμό (σέβεται όμως την συντήρηση όταν είναι παράδοση), την πάλη για αναγέννηση, τη μαχητικότητα στα «πιστεύω» αυτών που έζησαν.

Από τα σημειώματα έκτενέστερα, προπαντός πιο κριτικά, πρέπει να θεωρούνται τρία: εκείνο για τον Χατζίνη, το άλλο για τον Γ. Βαλέτα και το τελευταίο της σειράς για τον Έλύτη. Με πολύ καθαρό μάτι κοιτάζει το κριτικό έργο του πρώτου και χαρακτηρίζει καίρια. Στο δεύτερο αναλύεται η συμβολή του Γ. Βαλέτα στη μελέτη της ιστορίας της λογοτεχνίας μας στα νεώτερα χρόνια. Τέλος στο σημείωμα για τον Έλύτη εκφράζονται κάποιες επιφυλάξεις για το τελευταίο του έργο.

Σε όλες τις περιπτώσεις τα σημειώματα αυτά του Τσιάμη σου δημιουργούν διάθεση για συζήτηση απόψεων και σου δίνουν την εύκαιρία να παρατάξεις τις δικές σου θέσεις με τις δικές του. Αυτό κι' όλες δημιουργεί ένα είδος διαλόγου κι' ως μήν έχεις αντίκριμα σου τον άλλο.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Σάββα Λοϊζίδη: "Ατυχή Κύπρος, Αθήνα, 1980.

Ο Σάββας Λοϊζίδης υπηρέτησε τα ζητήματα της Κύπρου σε διάφορες περιόδους υπεύθυνα. Συνεπώς τα απομνημονεύματά του πάντα έχουν σημασία για την ιστορία του τόπου μας. Γιατί το ό,τι γράφει προέρχεται από πρώτο χέρι και πολύ σπάνια αναφέρεται σε λόγους άλλων.

Το βιβλίο του «Ατυχή Κύπρος» αποτελεί στην πραγματικότητα τα απομνημονεύματά του σχετικά με το θέμα «Κύπρος». Πολύ λιγότερο και περιστασιακά μιλά για άλλα προσωπικά του γεγονότα, παρόλο που κι' αυτά συχνά σχετίζονται με το φλέγον κεντρικό θέμα. Π.χ. όταν αναφέρεται στις προσφορές της οικογένειάς του (πατέρας, αδέρφια και άλλοι) στους εθνικούς μας αγώνες, νομίζω πως δεν απομακρύνεται από το θέμα του το «πώς έζησα τους πόθους και τους καημούς της 1910—1980» όπως σημειώνει ως υπότιτλο.

Βασική γραμμή του συγγραφέα και της ζωής του ήταν η «Ελλάδα» και η «Ενωσις». Τοῦτο κι' άλλος αποτελεί το πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου. Με την αρχή αυτή κοιτάζει και κρίνει όλα τα γεγονότα του κυπριακού προ-

βλήματος κατά τη φοιτητική του περίοδο, άργότερα όταν έγινε δικηγόρος με την ανάμιξη του στην εξέγερση του 1931 ή όταν επαγγελλόταν το δικηγόρο στην Αθήνα ή αντιπροσώπευε το κόμμα του στη Βουλή των Ελλήνων και τελευταία την ανάμιξη του στον Απελευθερωτικό Αγώνα μας του 1955—1959 και τα επόμενα, μεταζυριχικά γεγονότα ως τα σύγχρονά μας με κορύφωση την τουρκική εισβολή.

Χαρακτηριστικά του έργου είναι η παράθεση πολλών εγγράφων κι' η αναδημοσίευση άρθρων του με την εύκαιρία κάποιων γεγονότων. Οι αναφορές σε ιδιαίτερές του συνομιλίες με πρόσωπα του πολιτικού μας βίου γίνονται με ειλικρίνεια και είναι καταποιστικές για τις δικές του απόψεις και τις απόψεις των άλλων. Σάν επίλογο ο συγγραφέας συζητά τις διάφορες πιθανές λύσεις του κυπριακού και κρίνει τα διάφορα σχέδια που έχουν προταθεί ως τα σήμερα.

Το βιβλίο αυτό είναι απαραίτητο σε όσους ασχολούνται με τα πολιτικά θέματα της Κύπρου, γιατί δίνει και μιάν άλλη γωνία αντίκρουσης του κυπριακού ζητήματος, την κατά παράδοση γραμμή των Κυπρίων που μεγάλωσαν με την ιδέα της Ένωσις.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ίακ. Κυθρεώτη: Έθνομάρτυρας Κυπριανός, 9η Ίουλίου 1821, Λευκωσία, 1979.

Η 9η Ίουλίου 1821, ο Κυπριανός και ο Κανάρης αποτελούν το μοναδικό υλικό από την Έθνεγερσία μας, που χρησιμοποίησε η κυπριακή λογοτεχνία: λίγο ιστορικό υλικό, περισσότερο θρύλο και παράδοση.

Ο Ίακ. Κυθρεώτης στον Έθνομάρτυρα Κυπριανό, ένα ιστορικό δράμα σε πέντε πράξεις, πήρε περισσότερο την παράδοση για να πλέξει την ιστορία του. Κι' αυτό είναι η τυχαία άνευρηση ενός κρυμένου θησαυρού στις ύπνόνιμες της Λευκωσίας. Τόν θησαυρό αυτό των Βενετσιάνων τον βρήκαν ο Μάλης κι' η Χαρικλεια, που συνεργαστήκανε για ν' απελευθερώσουν από ένα χαρέμι τη Φωτεινή, κόρη του Παπάπετρου, κατ' έντολή του Αρχιεπίσκοπου Κυπριανού. "Αμα βρέθηκε ο θησαυρός, ειδοποιήθηκε ο Κανάρης κι' ο Χατζηστέργιος ναρθούν στην Κύπρο για να τον παραλάβουν σάν προσφορά της Κύπρου στον Αγώνα της Ανεξαρτησίας. Στη συνέχεια συλλαμβάνεται ο Αρχιεπίσκοπος Κυπριανός, οι άλλοι δεσποτάδες κι' οι προύχοντες. Στο κελλί τρεις φυλακισμένοι προσεποι για έκτέλεση κοιτάνε από τη φεγγίτη προς την πλατεία Σεραγίου, όπου κρεμάζονται οι Τούρκοι από τη συκαμιά τον Έθνομάρτυρα Κυπριανό.

Στο διάλογο, που συχνά έχει μακρός σκόπημα για να γίνουν αναφορές σε περιστατικά του Αγώνα στην Ελλάδα, δηλώνονται κι' οι θέσεις του Κυπριανού και των φιλικών

πού φτάσανε στην Κύπρο ή του μπουρλοτιέ-ρη Κανάρη, που ή παράδοση λέει πώς άραξε στο νησί μας με τὰ καράβια του (για άλλους άνοιχτά στη Σαλαμίνα, για άλλους στα βόρεια Λάπηθο—Καραβάς). Στην εξέλιξη του θέματος υπάρχουν άρκετά επιτυχή σημεία οικονομίας ώστε ν' άποφευχθούν πράξεις στην σκηνή, που πιθανό νά δυσκόλευαν τήν παράσταση. Π.χ. ό άπαγχονισμός του Άρχιεπίσκοπου Κυπριανού στη σκηνή μπορεί νάταν έντυπωσιακός, αλλά δεν θα δινόταν εύκαιρία για σχετικά σχόλια.

Ή γλώσσα του δράματος έχει ένα τόνο επίσημο, σε μερικά σημεία ποιητικό, που τόν δέχεται, γιατί τόν επιτρέπει τó θέμα κι' ή εποχή στην οποία συμβαίνουν τά γεγονότα. Έξάλλου, τά πρόσωπα του έργου δεν θά μπορούσαν άλλοιώς νά εκφράζονται σε μιά μάλιστα κρίσιμη εποχή του έθνους.

Τήν σκηηνική του αξία θά δείξει μόνο ή μεταφορά του στο σανίδι.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ναδίνας Δημητρίου: Ταξίδι στη νοσταλγία, Κύπρος, 1980.

Τά «πορτραίτα» άντιπροσωπεύουν τήν ποιητική διάθεση της Ναδίνας Δημητρίου. Ή πρόθεσή της είναι νά δώσει με μιά περιγραφή προσώπων, τοπίων κλπ. άπόψεις και στάσεις και κριτική ιδεών και κινήσεων. Στα «Ταξίδια στη νοσταλγία», τó τρίτο ποιητικό βιβλίο της, υπάρχει ή ένότητα «Πορτραίτα» (ΙΧΧ—XXII), που άποτελούν συνέχεια τών παλιών της πορτραίτων. Προσωπικά ξεχωρίζω άπό τήν ποιήσή της αυτές τες σειρές, στις όποιες βρισκω άρκετά τόν προσωπικό της τόνο.

Όμως στην καινούρια αυτή συλλογή ή Ναδίνα Δημητρίου παρουσιάζει μιά νέα προσφορά: Τό Δελτίο Καιρού και Ειδήσεων γίνεται άφορμή για περιγραφή καιρού κι' επεκτάσεις άπό τόν καιρό σε καθημερινά προβλήματα και πιό πέρα σε ήθικά. Ή έκφραση σ' αυτή τή σειρά σε ξεφινιάζει με τις καινούριες εικόνες σ' ένα κλίμα άρκετά έλεύθερο, που σε απρώνχει σε γραμμή συλλογισμών.

Άπό τή συλλογή άσφαλώς δεν λείπουν κι' οι πικρές εμπειρίες του Ίούλη 1974, όπως και τά στιγμιότυπα, στα όποια συναντάς και κλασσικά Χάϊ-κού έγκλιματισμένα στον έλληνικό τρόπο. Ένας ύμνος στα νησιά του όποιου γεωγραφικού χώρου, που άφησαν στην ποιήτρια ποικιλία έντυπώσεων, περιλαμβάνονται επίσης στη συλλογή με χαρακτηριστικό συνεπαρμό.

Παντού τήν ποιήτρια «... άπασχολούν εικόνες», συχνά εύρηματικές. Κάποια επιφύλαξη μπορεί νάχει ένας για μερικά σύνθετα έπίθετα ή σύνθετες λέξεις, έτσι όπως τοποθετούνται στο ποίημα.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΤΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΟ

— Άπό μιά έπιστολή του Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου, που μας έστειλε πρόσφατα άποσπώ τó έξης κομμάτι:

«Φίλε κ. Χρυσάνθη,

Είμαι πολύ εύχαριστημένος που ή «Άστροφεγγιά» μου παίζεται στην Κύπρο, που τόσο αγαπώ. Όλοι οι άνθρωποι Ξαναζωντανεύουν τήν «Άστροφεγγιά» μου, μ' έχουν γεμίσει άπό συγκίνηση. Όλοι τους ήταν πλασμένοι για νά ένσαρκώσουν αυτό τó καυτό κομμάτι της Ζωής μου. Παρακολουθώντας τó στην τηλεόραση Ξανάζησα άναδρομικά τήν πικρή μου έφηβεία. Πόσες φορές δεν έκλαψα! Ή «Άστροφεγγιά» μου ύπηρεε τυχερή στα χέρια που έπεσε ήτανε όλοι τους πλασμένοι για τó έργο αυτό. Ποτέ δεν θά πάψω νά τους εύγνωμονώ για τή χαρά που μου έδωσαν».

— Στο Β' Πανελλήνιο Διαγωνισμό Διηγήματος της «Καθημερινής» πήρε τó διήγημα του Γ. Ι. Β. Κ. Παπαδόπουλου «Τό όμηρικό Λεϊκό» β' βραβείο και δημοσιεύτηκε στην έφημερίδα και στον τόμο «20 νέα διηγήματα». Και στον Α' Πανελλήνιο Διαγωνισμό της ίδιας έφημερίδας επίσης βραβεύτηκε και τó διήγημά του «Ό άρραβώντας». Και τά δυό διηγήματα έχουνε θέμα τόν Άπελευθερωτικό μας Άγώνα του 1955—1959.

— Άπό τήν έκθεση δραστηριότητας 1980 της «Δημοτικής Βιβλιοθήκης Άρνάκας» αναφέρουμε τά έξης:

Ή συλλογή άποτελείται άπό 8,845 τόμους. Άναγνωστικό κοινό Μαθητές 2121, Μαθήτριες 1114, Πολίτες 801, Σύνολο 4036.

— Ό γιατρός Γ. Μαραγκός έχει εκλεγεί άντεπιστέλλον μέλος της Ακαδημίας Άθηνών. Τό άξίζει. Μας εύχαρίστησε ή έκλογή αυτή.

— Ή «Έθνική Έταιρεία Έλληνων Λογοτεχνών Κύπρου» πρόσφερε με τήν εύκαιρία τών γιορτών του Πάσχα βιβλία τών μελών της αξίας £500, στους έγκλωβισμένους της Καρπασίας και στο οικοτροφείο τών παιδιών τους.

— Ό «Έλληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου» άπέστειλε τιμητικώς σε σπουδαστές της «Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου» και στα «Κέντρα Νεότητος» 125 τόμους «Φιλολογικής Κύπρου 1980».

— Ό «Κλάδος Παιδικής Λογοτεχνίας» της «Έθνικής Έταιρείας Έλληνων Λογοτεχνών Κύπρου» με τήν εύκαιρία της γιορτής της μητέρας χάρισε στα παιδιά

του άκριτικού χωριού Πύλας 92 παιδικά βιβλία, που έγραψαν μέλη του, τὰ έξής άλφα-βητικώς:

Ίακ. Κυθρεώτης: «Τόν καιρό του Λεοντόκαρδου»

Κώστας Μάντης: «Ποιήματα για μικρά και μεγάλα παιδιά»

Ειρήνη Τσουλλή: «Ξεριζωμένα Λουλούδια»

Νίκη Λαδάκη-Φιλίππου: «Τ' όνειρο»

Κύπρος Χρυσάνθης: «Οι ιστορίες των μηρών», «Όπου παιδί και φως».

— Μέλη του «Κύκλου του Έλληνικού Παιδικού Βιβλίου» οι: Γιάννης Βράχας, Λότι Πέτροβιτς-Ανδρουτσπούλου, Άγγελική Βαρελλά, Άλεξάνδρα Πλακωτάρη, Βίτω Άγγελόπουλου και Βασ. Άναγνωστάπουλος ήρθαν στην Κύπρο για να πάρουν μέρος σε σεμινάριο παιδικού βιβλίου.

ΠΕΝΙΚΑ

Στή «World Anthology», A verse mosaic by living Poets, των Orville και Dorothy Miller στην Urbana περιλαμβάνεται και τό ποίημα του Κ. Χρυσάνθη «Επιστροφή» έλληνικά και σε άγγλική μετάφραση με σύντομο βιογραφικό. — Στην «Ευθύνη» (άρ. 110) δημοσιεύεται εργασία του Νίκου Όρφανίδη. — Στο «Hellenika» (1980) δημοσιεύεται άρθρο του δρα Άλέκου Μιχαηλίδη για την Κύπρο. — Στην «Άστρολογοτεχνική Στέγη» (άρ. 48) δημοσιεύεται τό μελέτημα του Κ. Χρυσάνθη «Ίατρικά σύμμεικτα ατά χρονικά Μαχαιρά και Βουστρώνιου». — Στο περιοδικό «Σταθμοί» (άρ. 63) αναδημοσιεύεται ποίημα του Ξάνθου Λυσιώτη από τό βιβλίο του «Ύπερογραφα Η». — Στο «Ηομοποία» Η, 1980, επετηρίδα της «Έλληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας του Πανεπιστημίου Βουδαπέστης» αναφέρεται στή σελίδα 123, πώς στην Ούγγαρία από τόν οίκο Europa ετοιμάζονται άνθολογία κυπριακού διηγήματος και άνθολογία κυπριακής ποίησης. Στην άνθολογία διηγήματος πολλές μεταφράσεις έχει κάμει ή Μαρία Λάμπρου, που ζει τώρα στην Κύπρο. — Στην εφημερίδα «Η Βραδυνή» (14 Άπρ. 1981) ό Δημ. Στατόπουλος κρίνει τό βιβλίο «Προσευχές» του Ξάνθου Λυσιώτη. — Στο Ou est-ce que l'Internationale Novatrice Infinitesimale (1980) γράφει έλληνικά γι' αυτή την κίνηση ή "Άντηρ Λοτάρνιδου.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Στερεά Έλλάς (Νέα Φιλαδέλφεια) άρ. 139, 140. — Ναυτική Έλλάς (Άθήνα) άρ. 568. — Dialogue 1 και 2, 1981. — Σταθμοί (Άθήνα) άρ. 62, 63. — Αισλικά Γράμματα

(Καλλιθέα) άρ. 61. — Ίατρική-Χειρουργική Κύπρος (Λευκωσία) άρ. 3-4 του '80. — Όρθόδοξη Παρουσία (Λεμεσός) Φλ. 1981. — Νέα Έποχή (Λευκωσία) άρ. 146. — Νέα Πορεία (Θεσσαλονίκη) άρ. 309-310. — Τό Σχολείο και τό Σπίτι (Άθήνα) άρ. 230. — Μακεδονική Ζωή (Θεσσαλονίκη) άρ. 177, 178. — Πειραική-Πατραϊκή (Άθήνα) άρ. 193. — Ηπειρωτική Έστία (Ίωάννινα) άρ. 344/345. — Σμύρνα (Νέα Σμύρνη) άρ. 149/151. — Hellenika (Bochum), 1980. — Τριφυλλιακή Έστία (Άθήνα) άρ. 37/38. — Φύσις και Ζωή (Άθήνα) Χειμ. '81. — Σύγχρονη Σκέψη (Άθήνα) άρ. 53. — Ευθύνη (Άθήνα) άρ. 110, 111. — Νέα Σκέψη (Άθήνα) άρ. 215, 216/217. — Άστυνομικά Χρονικά (Λευκωσία) έτος ΙΕ' άρ. 3/4. — Ναυτική Έλλάς (Άθήνα) άρ. 569. — Ίατρολογοτεχνική Στέγη (Άθήνα) άρ. 48. — Ηλειακά (Νισχώρι Κυλλήνης) Μάρτης '81. — Τό Σχολείο και τό Σπίτι (Άθήνα) άρ. 231.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Νίκου Παναγιώτου: Κύπρος Χρυσάνθης: Βιβλιογραφία (1932-1980), Ι, Λευκωσία, 1980.

Ρέας Κουμίδου Έρελ: Όρφείας και Ευρυδίκη, 1980.

Γιάννης Μπαρμπαγιάννης — Προσήλιος: Έσωφώπιστα, Πειραιός, 1981.

Ε.Π.Ο.Κ.: Φιλολογική Κύπρος 1980, Λευκωσία, 1980.

Άντώνη Μ. Φραγκίσκου: Τά πρώτα μου ποιήματα, Λευκωσία — Κύπρος, 1980.

Δάδλου (Δημ. Άδαμόπουλου): Συνθέματα, Άθήνα, 1979.

Δάδλου (Δημ. Άδαμόπουλου): Η ύπατη όρσοειρά, άνήσυχο ιδεώδες (άνάτ.).

Έλένης Δ. Άδαμόπουλου: Σπροβίλιωμα, Άθήνα, 1977.

Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου: Άστροφειγιά, πέμπτη έκδ., Άθήνα.

Κωστής Άτοαλάκης: Άντιστροφικά, Ηράκλειο-Κρήτης, 1980.

Κώστα Β. Καραστάθη: Λαχτάρα για ήλιο, Άθήνα, 1980.

George P. Savidis: Odyseus Elytis Roes, Esa, Nus et Misoltamisty, Athens, 1980.

Κώστα Καραπατάκη: Τό δωδεκάμερο, Άθήνα, 1981.

Θεοκλή Κουγιάλη: Μυθολόγιον, Λευκωσία, 1981.

Λότης Πέτροβιτς — Άνδρουτσπούλου: Τό ταιμεντένιο δάσος, Άθήνα, 1981.

ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ ΠΑΙΔΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Ἡ Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά προκηρύσσει τὸν 26ο Πανελλήνιο Διαγωνισμό της γιὰ τὴν συγγραφή ΠΑΙΔΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ. Τὰ ἔργα θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἀνέκδοτα καὶ νὰ κινουῦνται σὲ κλίμα αἰσιοδοξίας καὶ πίστης στὴ ζωὴ.

Τὰ βραβεῖα τοῦ 1981 εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

- 1) ΒΡΑΒΕΙΟ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος: Μυθιστόρημα μὲ θέμα «Τὸ ἐργαζόμενο Παιδί». Δραχμὲς 60 χιλ. — Τὴν ἔκδοση ἀναλαμβάνει ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία.
- 2) ΒΡΑΒΕΙΟ Ἐκδοτικοῦ Οἴκου τῆς «Ἐστίας»: Ἱστορικὸ Μυθιστόρημα ἀπὸ ὁποιαδήποτε ἐποχὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Δραχμὲς 50 χιλ. — Τὴν ἔκδοση ἀναλαμβάνει ὁ ἴδιος Ἐκδοτικὸς Οἶκος.
- 3) ΒΡΑΒΕΙΟ Ἐκδοτικοῦ Οἴκου Κ. Ἐλευθερουδάκη: «Ἐκδρομὲς καὶ ταξίδια στὴν Ἑλλάδα». Δραχμὲς 40. χιλ.
- 4) ΒΡΑΒΕΙΟ Λούλας Μουρουλίδου εἰς μνήμην Λιλῆς Γιαννέτσου: Ἕνα πλῆρες Θεατρικὸ ἔργο ἢ δύο Μονόπρακτα. Δραχμὲς 30 χιλ.
- 5) ΒΡΑΒΕΙΟ Νίκου Ἀδαμαντιάδη εἰς μνήμην Χρήστου Ἀδαμαντιάδη: «Τὸ βιβλίο τῆς Μυρτώ». Ποιητικὴ Συλλογὴ γιὰ παιδιὰ τοῦ Δημοτικοῦ. Δραχμὲς 25 χιλ.
- 6) ΒΡΑΒΕΙΟ Κ. Κασουλίδη: «Τὸ βιβλίο τῆς Ἀγάπης». Νουβέλα. Εἰς μνήμην Στεφάνου Μπολέτση. Δραχμὲς 30 χιλ.
- 7) ΒΡΑΒΕΙΟ Γυναικείας Λογοτεχνικῆς Συντροφιάς: «Μικρὲς Ἱστορίες γιὰ Μικρὰ Παιδιά». Δραχμὲς 30 χιλ.

ΠΡΟΘΕΣΜΙΑ ΥΠΟΒΟΛΗΣ ἜΡΓΩΝ ΕΩΣ 15 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1981

— Δύο ἀντίτυπα δακτυλογραφημένα. — Ἀπαραίτητο ψευδώνυμο καὶ σὲ κλειστὸ φάκελλο τὸ ὄνομα καὶ ἡ διεύθυνση τοῦ συγγραφέα.

Διεύθυνση ἀποστολῆς:

ΕΒΡΟΥ 4, ΑΘΗΝΑ, Τ.Τ. 611

Τηλέφωνο: 77.70.374

Ὁ συνεργάτης μας

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΙΑΚΟΣ

διαθέτει τὰ τελευταῖα ἀντίτυπα τοῦ ἐφτάτομου ἔργου του

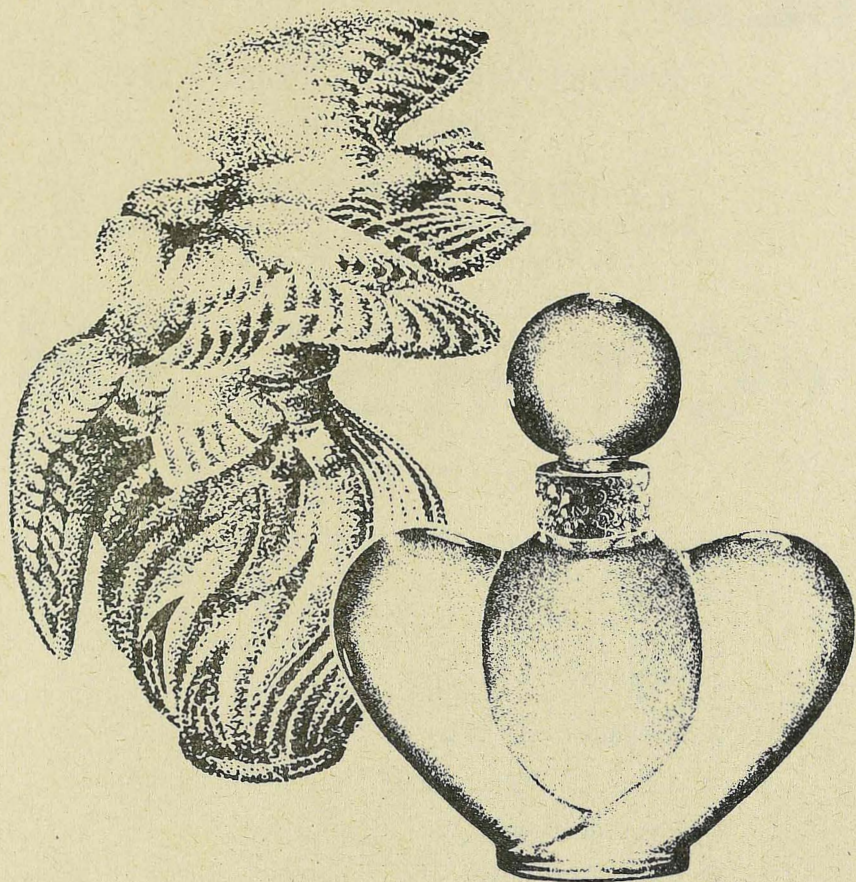
Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΜΑΣ ΘΕΜΑΤΟΘΗΚΗ

πρὸς 500 δραχμὲς τὸν τόμο.

Πληροφορίες στὸν ἴδιον:

Νεοπολέμου 14—16, Ἀθήνα, τ.τ. 503, Τηλ. 7519404

L'AIR DU TEMPS
FAROUCHE

Parfums
NINA RICCI
Paris

PLANT PROTECTION DIVISION

**ΦΡΟΥΤΟΠΑΡΑΓΩΓΟΙ — ΛΑΧΑΝΟΠΑΡΑΓΩΓΟΙ
ΑΜΠΕΛΟΥΡΓΟΙ**

Η ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΛΤΔ.
στην προσπάθειά της να εξυπηρετήσει καλύτερα
τόν Κύριο παραγωγό, προσφέρει τὸ

«CYMBUSH»

(Περιέχει 25% PERMETHRIN)

Τὸ πρῶτο ἀπὸ τῆς νέας γενιᾶς πυρεθροειδῶν ἔντομοκτόνων

(α) Ἐξοντῶνει :

Σηριβίδια, καρπόκαψα, ἀνθοτρίτη, Εὐδεμίδα κ.ἄ.
φυλλοφάγα σκουλήκια.

(β) Χρησιμοποιεῖται στὰ :

- Λαχανικά, Ὀπωροφόρα, Ἑσπεριδοειδῆ, Ἀμπέλια
- Εἶναι πολὺ χαμηλῆς τοξικότητος.
- Ψεκάζεται μέχρι τῆς συγκομιδῆς.

Γιὰ περισσότερες πληροφορίες ἀπευθύνεσθε :

ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΤΡΑΠΕΖΑ ΛΤΔ.

ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΠΡΟΜΗΘΕΙΩΝ

Τ.Κ. 4537 — ΤΗΛ. 42921 — ΛΕΥΚΩΣΙΑ

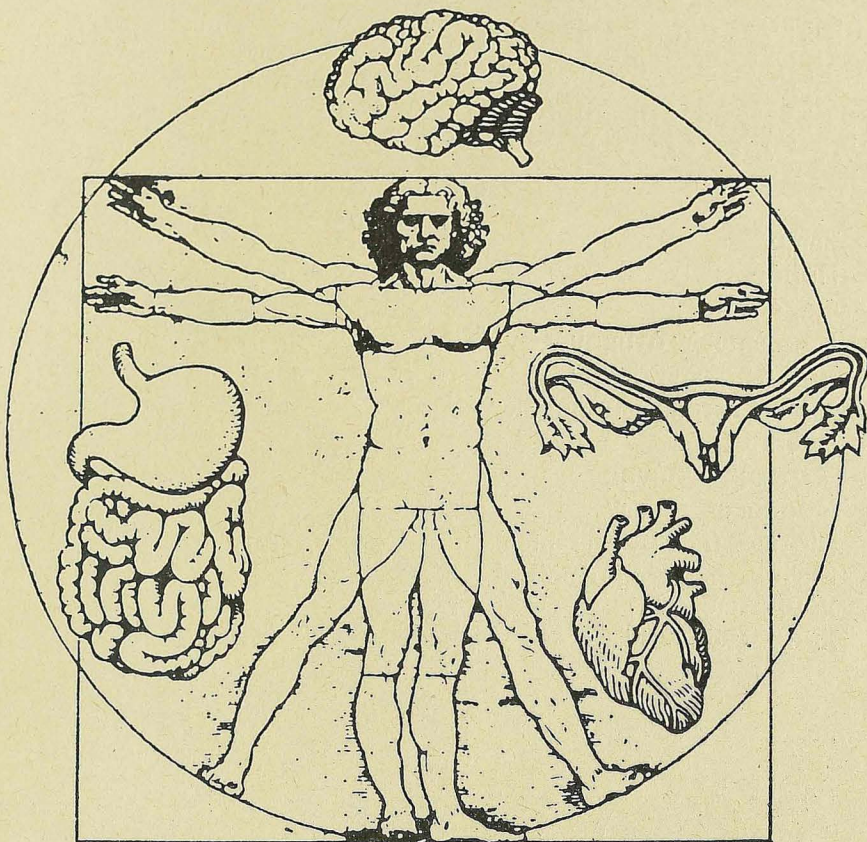

For the many dimensions of anxiety

ATIVAN*

(lorazepam, Wyeth)

A single anxiolytic

provides deeper, more selective anxiolytic relief

in both functional and organic disorders
with low-dosage safety
compatible with standard treatment regimens

 Wyeth International Limited
Philadelphia, Pa. 19101 U.S.A.

*trademark

ΓΕΝΙΚΕΣ
ΑΣΦΑΛΕΙΕΣ
ΚΥΠΡΟΥ

...η πρώτη ασφάλεια η σίγουρη ασφάλεια

- Ζωής
- Πυρός
- Θαλάσσης
- Προσωπικῶν ἀτυχημάτων
- Εὐθύνης ἐργοδότη
- Σχέδιο ιατρικῶν ὑπηρεσιῶν
- Κλοπῆς
- Ἀστικής εὐθύνης
- Θραύσεως ὑάλων
- Πίστεως (fidelity guarantee)
- Μεταφορᾶς χρημάτων καὶ χρημάτων σὲ χρηματοκιβώτια

30 ΧΡΟΝΙΑ
ΣΤΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΣΑΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ Σ'ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΠΟΛΕΙΣ

ΚΕΝΤΡΙΚΑ ΓΡΑΦΕΙΑ
Λυκούργου 24 Τ.Κ. 1668
Λευκωσία Τηλ. 021-72193/5

ΜΕΛΟΣ
ΤΟΥ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΟΣ
ΤΡΑΠΕΖΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Internationally acknowledged
to be the finest King Size cigarette
in the world

dunhill

London Paris New York

THE MOST DISTINGUISHED TOBACCO HOUSE IN THE WORLD

© 1954 DUNHILL LTD.

ΜΠΥΡΑ
ΚΕΟ
Η ΜΠΥΡΑ
ΣΑΣ

